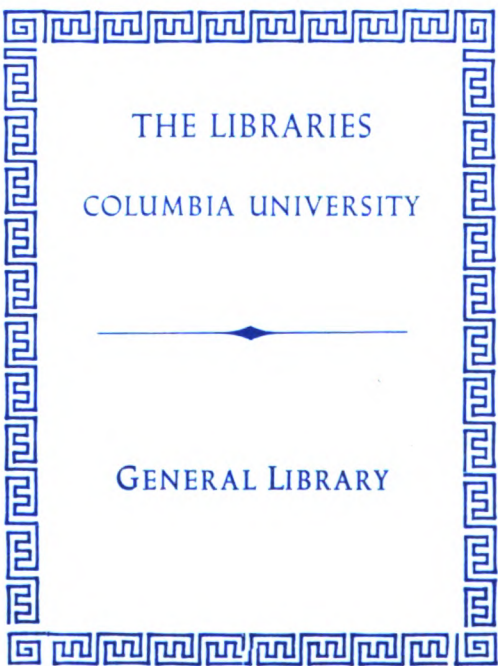

BX-3645-.H8-k6

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

MAGYAR FERENCZRENDIEK

A XVI. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN.

IRTA

KOLLÁNYI FERENCZ.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM RÉSZVÉNY-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1898.

BX
3645
•H8
K6.

I.

A XVI. század első felében, az egész nemzetre ránehezedő veszteségek és szenvedések idején, a legkiterjedtebb magyar szerzetesrend tagjai, a ferenczrendiek is átérték a szerencsétlenség minden keserűségeit. Az ő szívükre is ráült a bánat az ország pusztulásának láttára; ők is fájó szívvel szám-lálgatták az egymásután jövő csapásokat. Egy-egy rossz hírre, szomorú tudósításra, — pedig mennyi volt a rossz hír akkor, s hány tudósítás volt szomorú! — az ő szívükből is felszakadt a vigasztalan sóhajtás: »pusztulunk, veszünk.«

Pedig nekik, mint egyéneknek, kevesebb veszteni valójuk volt mint másoknak. Az ő oldaluk mellett nem állott a nő, a kit szerettek volna; nem voltak gyermekeik, a kikért remeg-niök kellett volna; nem rendelkeztek földi javakkal, a melyeknek elvesztésétől félhettek volna. Mire volt nekik mind-össze szükségük? Egy szűk kis czellára a zárda falai között, a hol a munkában töltött nap fáradalmait kipihenhették. Egy-szerű ruházatra, melyről előljáróik tartoztak gondoskodni. És arra a szegényes élelemre, a mit alamizsna gyanánt kaptak a hivektől.

Még az élethez sem ragaszkodtak annyira mint más em-berek. Ha nem is várták mindannyian a szentek epedő kíván-ságával a halált, mégis úgy tekintették azt, mint a folytonos munka, nélkülözés, szenvedéstől való megváltást, mint egy jobb, boldogabb hazába való átköltözést. Midőn 1532-ben a pesti konventben arról értesültek, hogy néhány rendtag a török által megöletett, egyikük így vigasztalja a veszteségüket fáj-laló tartományfőnököt: nagyobb okod van öröndeneni mint bán-kódní a felett, hogy Istennek tetszett testvéreid közül többet annyi nyomorúság- és szenvedésből kiszabadítani, és az

örök szeretet országába felvinni. Ne gyászold tehát őket mint halottakat — quum non eos amisistis, sed permisistis.¹⁾

Es mégis, daczára mindezeknek, ők átérték mindazon kinos gyötrelmeket, a melyek e korszakban a magyar ember szíven gyógyíthatlan sebeket égettek.

Együtt aggódtak a jó lelkekkel a haza sorsán, együtt siratták pusztulását és együtt könyörögtek Istenhez irgalomért.

A török által felperzselt városok és falvak füstölő romjai meglátszottak a zárda falai között is. A rablánczra fűzöttek keserves jajkiáltásai elhallatszottak a kolostor czelláiba is. És az a szegény barát, a ki ott a hideg kövön térdelve, imára kulcsolt kezekkel esdette le Isten oltalmát és áldását szülőire, testvéreire, rokonaira, soha sem tudhatta, hogy azok melyik pillanatban milyen szerencsétlenségnek estek áldozatul.

S azután voltak nekik maguknak is veszteségeik.

Az a számos tagból álló család, a melynek feje »pater« — az atya nevét viselte, a melynek tagjai egymást a »frater« — testvér nevén nevezték, a rend, melynek kötelékeibe tartoztak, míg szabályaihoz hiven az anyagiakban teljesen szegény maradt, napról napra gazdagabb lett azokban a veszteségekben, a melyek sorvasztó láz gyanánt rohamosan fogyasztották a szerzet életerejét.

Az általános pusztulás elveszi nagy részüktől a mindennapi kenyeret, azt a néhány jól megérdemlett falatot, a mit úgy koldultak össze. Sokaknak nincs ruhájuk, hogy magukat az idő viszontagságai ellen megvédelmezhessék. Nap-nap után jobban érzik, nem a szegénységet, a melyet maguk cseréltek fel az élet örömeivel s a melyet megszentelt fogadalmuk, hanem a nélkülözés apró, kinos túszerűségeit, a melyek éppen azért elviselhetlenek, mert nem ejtenek halálos sebet, de szakadatlanul fájdalmassá teszik magát az életet. Az az áldott jó nép, mely eddig az ő »barátjaival« oly készségesen megosztotta mindenét, maga is a végső nyomorral küzd. Vagy a török igát nyögi, vagy elmenekült, vagy oly szegény, hogy alig van miből életét tengetnie. Ezeket még segítniök is kellene, ha volna miből, nem hogy tőlük várják a megszokott adományt.

Ezek a kisebb, a mindennapi bajok, gondok. Vannak nagyobbak is.

A portyázó ellenség ma itt, holnap másutt tölti rettentő kedvét. A pogány had nem tesz különbséget az Isten háza, a kolostor és a többi épület között. A vérszomj nem választja

¹⁾ Levelezőkönyv 88.

külön a szegény szerzetest a többi lakostól. A templomot, a zárdát, a városokkal és falvakkal együtt felégetik, s az embereket vagy elhurcolják vagy megölik. A tartományfőnök ugyan rendesen idején intézkedik, hogy a szerzetesek a fenyegetett vidékről mihamarabb más biztosabb helyekre meneküljenek. De néha oly váratlanul, oly kiszámíthatlan gyorsasággal jön a szerencsétlenség!

Igaz, a többiek beletörődnek valahogy a veszteségbe. A szegény áldozatokat megkönyezik, feljegyzik! neveiket könyveikbe s úgy tekintik őket, mint hivatásuk mártírjait, a kiknek emléke a rendben mindig élni fog. De a nép elveszti tanítóit, vigasztalóit. A zárda megfosztatik lakóitól. S a szerzet fogy számban és erőben.

Megsokasodnak az elpusztult kolostorok, a rendtagok folyton kisebb körre szorúlnak, s mindjobban elvonulnak az ország felső vidékeire. Ámde a könyörtelen enyészet, mely az egykor — nem is oly rég — oly nagy, befolyásában hatalmas, tevékenységében pótolhatlan rend életét szinte halálos zsibbadásba merítette, követi őket ide is, s pusztító ereje meglátzik a zárdákon, csak úgy mint azok lakóin.

Nem rendelkezvén sem kellő költséggel, sem elegendő munkaerővel, a szükséges tatarozások, javítások elmaradnak. Az épületek falai romladozni kezdenek, a vakolat, a cserép mindenfelől hull, az ablakokat beveri a jégeső, az Isten házába szabad bemenetele van az esőnek, hónak¹⁾ s a szél szívtva száguld végig a hosszú folyosókon, kísértetiesen bezörgetve az elhagyott, lakatlan termek ajtain.

Az embereken pedig bizonyos keserű fásultság vesz erőt. Nem tudnak örülni, nem képesek reményleni. Fáradtan vonszolják tovább az élet terhét, s ha egy idősebb társuk az örökkévalóságba költözik, s ők imádkozva körülállják kihült tetemét, a halál borzalma nem képes lelkükben elfojtani a gondolatot: »Istenem, milyen jó már öneki! Megtért atyánkhoz, szent Ferenczhez, s része lesz az örök boldogságban«. S azután, ha később magános czellájukba térnek, vagy egyhangú lépésekkel mérik végig a homályos folyosót, ismét felmerül bennük a halál gondolata, s szomorú nyugodtsággal kérdik önmaguktól: vajjon mikor kerül reánk, reám a sor?

Ebből a siralmas korból akarunk mi néhány képet az ő életükből itt bemutatni. Elmondani, hogy milyen volt a szerzetnek belső szervezete, milyen szabályok alatt éltek, milyen jogaik voltak az előjáróknak, milyen kötelességeik az alatt-

¹⁾ Levelezőkönyv 216.

valóknak, miként tanácskoztak, hogyan öltözködtek, milyen volt életük, erkölceik, szokásaik, mily hibákat milyen büntetésekkel sújtottak stb. Egy szóval, a magyarországi ferenczrendiek beléletét akarjuk leírni a XVI. század első feléből.

Forrásaink, a melyekből az erre vonatkozó adatokat merítettük, az ő saját tudósításaik. Levelek, a melyeket egymással váltottak, szerzetesi konstitucziók, a melyeket ők írtak össze, és határozatok, végzések, a melyeket tanácskozásaik alkalmával hoztak.

Ezek közt az adatok közt nincs egy kivetni való, vagy csak gyanus sem. Amit mi az ő tudósításaikból átveszünk, azt nem a mi számunkra szerkesztették össze, nem bizonyos célzatossággal számítva az utókor ítéletére gyűjtötték egybe, hanem írták egymáshoz, egymásnak használatára, egymásnak ellenőrzése mellett. Nem volt sem okuk, sem alkalmuk egyebet leírni, mint a tiszta igazságot. Meglátszik ez magukon az iratokon is. Oly közvetlenül, oly naiv nyíltsággal, annyi őszinteséggel s oly egyszerűen, minden czikornya nélkül szólanak ezek az elsárgult lapok hozzánk, hogy szinte megelevenednek szemünk előtt az egyes alakok, és úgyszólván belátunk mindegyiknek a szívébe, lelkébe, kedélyvilágába.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy amit mi itt előadunk, az nem vonatkozik az egész magyarországi ferenczrendi szerzetre, hanem annak csak egy részére, igaz, hogy nagyobb, kiterjedtebb részére.

Tudni való ugyanis, hogy ferenczrendi és ferenczrendi közt van különbség, nem ugyan a lényegét, a szegénység, szüzesség és engedelmisség hármasságát tekintve, hanem azon kisebb eltérések szempontjából, a melyek a tartományi beosztás szerint, a helyi viszonyokhoz mérten, az általános szabályzatok ridegebb vagy enyhébb alkalmazásában állottak elő.

Szent Ferencz úgy alapította meg az ő rendjét, hogy követői tökéletes szegénységben éljenek. A szabályzat első fejezete így hangzik: »a kisebb testvérek (minores) szabálya és életrendje ez: tudniillik a mi Urunk Jézus Krisztus sz. evangéliumát megtartani, élvén *engedelmisségben, tulajdon nélkül, s erkölcsi tisztaságban.*« Hogy milyen értelemben vette ő ezt a tulajdon nélkül való életet, azt később a hatodik fejezetben fejti ki: »a testvérek tulajdonokat maguknak ne szerezzenek, se házat, se helyet, sem egyéb jószágot, hanem mint e világ zarándokai és jövevényei, szegénységben s alázatosságban szolgálván az Urnak, bizvást menjenek alamizsnáért. Ez a magasztos alázatosság legyen örökségtek, mely az élők országába viszen; a melyhez, szeretett testvéreim, teljességgel

ragaszkodván, semmi egyebet a mi Urunk Jézus Krisztus nevéért soha az ég alatt ne bírjatok.« És midőn végrendeletében utoljára felhívja követőit a szabályzat szigorú megtartására, nem mulasztja el őket még egyszer figyelmeztetni, »hogy akik a szerzetbe felvétetnek, adják mindenüket a szegényeknek, elégedjenek meg kívül-belül megfoltozott ruhával, járjanak ajtóról-ajtóra alamizsnát kérni s óvakodjanak oly szentegyházakat, lakhelyeket stb., melyek számukra építtettek, elfogadni, a melyek a fogadott szegénységhez nem illenek, és még ezekben is mindenha csak mint jövevények és zarándokok lakjanak.«¹⁾

Szent Ferencz tehát, mint látjuk, semmiféle tulajdont nem engedett meg követőinek birtokában, sőt még ennél is tovább menve, azt akarta, hogy eltérőleg a többi szerzettől, maga az általa alapított rend, mint erkölcsi testület se bírjon semmivel.

Azonban már közvetlenül az ő halála után találkoztak többen a rendben, akik némely rendszabályt túlszigorúnak, a szegénység ily módon való keresését pedig túlhajtottnak tartották. Így pl. szent Ferencznek egyik tanítványa és utódja a rendfőnökségben, Cortonai Elias, maga is nyíltan hirdette, hogy a rend alapítójának életét inkább csak csodálni lehet, mint követni, s hogy sz. Ferencz nem egy oly kötelezettséget rótt követőire, a melyeknek teljesítése az emberi erőt meghaladja, vagy legalább is oly nehézségekkel jár, hogy az emberi okosság azoknak megszüntetését, részint pedig enyhítését a legnagyobb mértékben javálja.²⁾

És amint beszélt, úgy is cselekedett. Megengedhetőnek tartotta pl. templomépítési czélokra pénzt gyűjteni s hogy a szükséges összeg minél előbb együtt legyen, a szigorúbb rendtagok legnagyobb megbotránkozására, perselyt akasztott az ajtóra, hogy a hivek önkéntes adományait abba bármikor belevethessék.³⁾ Később pedig kieszközölte a pápánál, hogy a rend — némely esetben — egyéb pénzadományokat is elfogadjon, egy harmadik személy közvetítésével.⁴⁾

A rendtagok nagy része nemcsak nem nézte jó szemmel a szabályok ilyen magyarázatát és alkalmazását, hanem a leghatározottabban állást is foglalt ellene, s kivált páduai sz. Antal törekvései folytán kieszközölte a pápánál, hogy Cortonai Elias a rendfőnökségről elmozdítottassék. Ezzel azonban

¹⁾ Serafskus sz. Ferencz rendszabálya és végrendelete. Javított kiadás. Arad, 1887.

²⁾ Wadding: Annales minorum. Romae, 1731. I. p. 331.

³⁾ U. ott II. p. 216.

⁴⁾ U. ott p. 240.

a dolog nem lett végleg elintézve. A Cortonai szellemében gondolkozók nem voltak hajlandók lemondani a már élvezett engedményekről, és nem akarták elfogadni a szabályzatok merev szigorát. Így azután már ekkor, a rendi élet kezdetén, kétféle áramlat állott szemben egymással a rend kebelében.

Az idők folyamán, különösen a szegénység fogadalmának megtartását illetőleg, nem egyszer az egyház fejéhez fordultak a szerzetesek, hogy tekintélyének súlyával hasson oda, hogy a rend szabályai és az alapító szándékai mindenki által egyformán magyaráztassanak. Így 1230-ban IX. Gergelyt kérték fel, hogy nyilatkozzék sz. Ferencz végrendeletének miként való értelmezése felől. A pápa válaszában arra az álláspontra helyezkedett, hogy sz. Ferencz fiai sem közösségben, sem egyénileg nem lehetnek tulajdonképesek. Nincs tehát igazuk azoknak, akik azt vitatják, hogy pl. az ingóságok, a mindennapi életben szükséges dolgok, könyvek stb. a rendnek mint erkölcsi testületnek tulajdonát képezik, hanem mindezekre nézve csak a használhatóság joga illeti meg őket. Ha pedig a szerzeteseknek valamely nélkülözhetlen dolgot kell megvenniök, vagy pedig ily megszerzett tárgyért a fizetés kötelezettségét teljesíteniök, ezt csak egy harmadik egyén közvetítésével tehetik, aki nem mint az ő képviselőjük szerepel, hanem vagy mint az eladóé, vagy pedig mint azé, aki a szükséges költségeket erre megadja.¹⁾ Hasonlóképp nyilatkozott, a szerzetesek egy újabb megkeresésére, 1245-ben IV. Ince is, megtoldván elődjének kissé homályos szövegezésű magyarázatát azzal, hogy a szerzetesek nem fogadnak el tulajdonuk gyanánt pénzt akkor, a midőn a közvetítő kezeihez valamely összeg befoly, bár ez az ő szükségleteikre van szánva, miután nem áll szándékukban, hogy ez a pénz mint tulajdonuk fentartassék.²⁾

Ezzel ellentétben IV. Kelemen viszont megengedte a ferenczrendieknek, hogy a szüleik után örökölt javakat elfogadhassák és azokkal élhessenek.³⁾

Ily körülmények közt nem lehet csodálni, hogy az eltérések mind szélesebb szakadást vájtak a kétféle szellem kép-

¹⁾ Wadding id. m. II. p. 244.

²⁾ A szintén nem egészen világos szöveg az eredetiben így hangzik: *et taliter nominati vel praesentati a fratribus, non sunt eorum nuncii, sed illorum, quibus eis pecunia vel denarii committuntur, nec fratres per se vel interpositas personas denarios vel pecuniam recipiunt nominando aut praesentando sic aliquas, seu ad hujusmodi nominatos taliter recurrendo, cum non sit intentionis eorum, ut de ipsorum auctoritate hujusmodi denarii vel pecunia conserventur.* U. ott III. p. 129.

³⁾ U. ott IX. p. 255.

viselői és követői között, és hogy a rend egysége, a sok jóakaratú kísérletezés daczára, nemsokára már az érdekeltek által is csak óhajtható, de meg nem valósítható fogalomnak tekintetett.

A teljes, végleges különválás azonban a két fél között még egyhamar nem következett be. Időközönként, úgyszólván darabonként szakadoztak szét. V. Kelemen idejében kiválnak a rendből némely szigorúbb felfogáson lévők.¹⁾ A konstancai zsinat 1415-ben elfogadja és szentesíti e megoszlást Franciaországra nézve.²⁾ Ugyanezt általánosítja a többi országokra vonatkozólag 1446-ban IV. Jenő, megengedvén, hogy a rendszabály szavaihoz szigorúan ragaszkodók maguknak külön választhassanak vikarius generálist, úgy azonban, hogy ennek megerősítése mégis a rendfőnökhöz tartozzék. Ugyancsak ettől az időtől vették fel a szigorúbb felfogásúak az obszervans, a többiek pedig a konventuális elnevezést.³⁾ Végre X. Leo pápa 1517-ben végleg elválasztotta és függetlenítette egymástól, az össze nem férő két szellem embereit.⁴⁾

Az a kérdés most, hogy a rend kebelében egymással folyton versengő ezen két tábor közül, melyik képviseltette magát előbb hazánkban, s idővel melyik mily mértékben hódította meg az ország hívő lakosságát?

A kérdésre nem oly könnyű megadni a választ, mint az talán az első pillanatban látszik. A magyar ferenczrendiek történetirői ugyanis, a szerint amint az obszervansok vagy konventuálisokhoz tartoznak, más és másképp beszélnek munkáikban. Ami az egyiknél megdönthetlen tény, az a másiknál világos, hogy tévedés. Ami itt kétségbevonhatlan adatokra van építve, azt amott bizonyosan úgy tekintik, mint alaptalan és legfeljebb ügyesen kieszelt állítást.

Nem az lévén célunk, hogy annáleseiket kiigazítsuk, és az újabb adatok nyomán kimutassuk, melyik félnek mennyiben van igaza, egyszerűen ismertetjük röviden mind a két résznek állításait.

Az obszervansok maguk is elismerik, hogy a konventuálisok előbb jöttek be Magyarországba mint ők. Iróik így adják elő betelepedésük történetét.

Midőn az általános rendfőnök Olaszországból 1339-ben Bosznián át Magyarországba jött, hogy a rendszabályok értelmében itt az egyes zárdákat meglátogassa, s látta, hogy a

¹⁾ Wadding VI. p. 172.

²⁾ U. ott IX. p. 371.

³⁾ U. ott XI. p. 251.

⁴⁾ U. ott XVI. p. 56.

bosnyák népet mennyire rabul ejtették az eretnek tévelygések, megszánta a szegény vakoskodókat, és István fejedelemnél engedélyt eszközölt ki arra, hogy az obszervans testvérek, országában a nép megtérítésére vállalkozzanak. Így keletkezett a boszniai vikariátus, melynek első főnöke a generalis egyik kísérője lett.

Az itt letelepedett szerzetesek élete olyan példás, működésük eredményben olyan gazdag, önfeláldozó tevékenységük oly magas volt, hogy Nagy Lajos idejében a vallásos magyar nemzet tehetőségei közül többen, itt nálunk is, zárdákat emeltek számukra. Az első hely, ahol megszállottak, a csanádegyházmegyei Cseri volt, a honnan sok éven keresztül maguk a szerzetesek is csak »cseri barátoknak« nevezettek, megkülönböztetésül a már régebben meghonosodott konventuálisoktól.

A pápák, fejedelmek bizalma és a hívek ragaszkodása által folyton erősödve, 1444-ben a »cseri barátok« megnyerik IV. Jenő pápától az engedélyt, hogy különválva a bosnyák tartománytól, ahová eddig tartoztak, külön magyar vikariátust alakíthassanak. Ez alkalommal Julian bibornok, apostoli legatus, több konventuális kolostort az obszervansoknak ad át, amit IV. Jenő később jóváhagy. 1448-ban, ugyancsak a pápai követ meghagyásából, az esztergomi érsek közvetítésével, megkapják az esztergomi, lippai, debreczeni zárdákat. 1492-ben mindezt nemcsak megerősíti VI. Sándor pápa, hanem még az újlaki, szécsényi, pataki és pécsi konventeket is kiveszi a konventuálisok kezéből.

Néhány évvel utóbb a konventuálisok kerekedtek felül. Pártfogóik: Drágffy Bertalan, Geréb Péter és más főnemesek, 1500-ban maguk elé rendelték Rákos mezejére az obszervansok magyarországi főnökét, és meghagyták neki, hogy a folytonos izetlenkedések megszüntetése és elkerülése végett, kövessen el mindent övéi között a konventuálisokkal létrehozandó egyesülés érdekében. Ha erre nem volnának hajlandók, legyenek elkészülve arra, hogy az országból kiűzetnek. A »cseri barátokra« azonban nem hatott sem a kérés, sem a fenyegetés. Az egyik közülök — az öreg Szopronczai István — nyíltan kijelentette, hogy: az egyesülés kérdésében sem a király, sem az ország parancsának nem fog engedelmeskedni, hanem inkább kivándorol hazájából.

A dolog azonban nem került törésre, bár ismételten merültek fel a két fél közt egyenetlenségek, részint azon kérdés felett, hogy az obszervansok is közvetlenül az olasz generalis hatósága alá tartoznak-e, részint az apáczákról való gon-

doskodás ügyében, részint pedig a szegedi és váradi zárdák miatt. Sok huza-vona után 1502-ben egyezsége léptek, kimondván, hogy a konventuálisok az általános rendfőnök alá tartoznak, az obszervansoknak pedig közvetlen fejük az ő vikárius generálisuk. A két zárda az utóbbiak kezében marad. Az oly helyeken, a hol konventuálisok vannak, az apácza-kolostorok ügyei is hozzájuk tartoznak.

Azonban mindez nem hozta létre a kívánt békét. Végre az 1523-ban Spanyolországban megtartott rendi káptalan úgy intézkedett, hogy a további zavarok elkerülése céljából, a két magyarországi fél minden tekintetben különíttessék el egymástól, és két külön magyar tartományt képezve, a konventuálisoké a *B. Szűzről (Provincia S. Mariae)*, az obszervansoké pedig az *Üdvözítőről (Provincia SS. Salvatoris)* neveztessek el.¹⁾

Igy beszéli el ezeket az obszervansok történetírója. A konventuálisoké természetesen sok mindenben nem ért vele egyet.

Szerinte nem is a obszervansok szent Ferencznek igazi fiaí és követői, hanem ők. Ők éltek mindig a rendi szervezet alatt s ők alkalmazkodtak mindenben az alapító akaratahoz. Kezdetben ugyan általában szegényesebben éltek a ferenczrendiek, sarubn jártak, szigorúbb életmódot folytattak, de a mennyiben e tekintetben náluk később változás történt, azt mind a pápai dispenczációk engedték meg.

Ugyancsak ők — a konventuálisok — voltak azok, akik még sz. Ferencz életében bejöttek az országba, II. Endre uralkodása alatt Egerben megtelepedtek, és már 1260-ban nyolcz kusztdíát mondtak magukénak.²⁾ Kapisztrán János előtt 1414-ig alig léteztek még az obszervansok, a midőn, az ő tanúsága szerint is, összesen csak mintegy 200-an voltak, holott ekkor ők már az egész világon elterjedve, több mint 30,000 rendtagot számláltak.

¹⁾ Fridrich: *Historia Provinciae Hungariae SS. Salvatoris*. Cassoviae, 1759. I. p. 1—25.

²⁾ A rend már kezdetben több tartományra oszlott. Minden ily tartományban több kusztdia (kerület) volt, a melyekhez az egyes zárdák tartoztak. Az ily kerület élén a kusztosz állott, bizonyos joghatósággal felruházva, de a tartományfőnöknek alárendelve. Kezdetben a kusztoszok mind tartoztak megjelenni, a tartományi főnök kíséretében, az általános rendi káptalan-gyűlésen (ezen kívül voltak tartományi gyűlések is); később azonban IV. Miklós pápa költségkímélés szempontjából úgy rendelkezett, hogy a kusztoszok egy-egy provinciából csak egy képviselőt küldjenek. akinek a neve a konventuálisoknál: »custos custodum«, az obszervansoknál: »discretus provinciae« volt. Occhievia: *Epitome vetustatum Bosnensis provinciae*. Anconae, 1776. p. 66.

Az ő veszteségeik akkor kezdődnek, a mikor Kapisztrán a rendet reformálta, a török és hussziták pusztításainak idején. A konventuálisok a reformált testvéreket a legnagyobb szeretettel fogadták, támogatták, sőt még egyes zárdáikat is átengedték nekik. S ezek mivel viszonyozták e nagylelkűséget? Azzal, hogy később, némely világi ember pártfogásában biza-kodva, a legtöbb kolostort erőszakkal elfoglalták tőlük. Kivált 1447 után, midőn az a dicsőség érte őket, hogy a boszniai tartományból kiváltak. Így történt, hogy azok, akik azelőtt azt szerették mondogatni, hogy a ferenczrendiek szegénységi fogadalmának csak az alacsony házikók, szegényes kunyhócskák felelnek meg, most nem állották a konventuálisoknak, kivált az ország nagyobb városaiban bírt kolostorait lefoglalni, mint pl. a budait, pestit, szegedit, később az esztergomit, lippait, váradi stb. Ők ugyan bizonyos pápai rendeletekre és engedélyekre hivatkoznak, hogy ezen eljárásukat legalább utólag igazolják, de mi csak Tamással tartunk s azt mondjuk, hogy ha látni fogjuk ezeket az okmányokat, akkor majd elhiszszük.

Azonban az obszervansoknak ezen erőszakos terjeszkedése szemet szúrt úgy a fő- mint a köznemességnél. Hiszen az ő istenfélő őseik a zárdákat nem az obszervansok számára építették, alapítványaikat nem az ő javukra tették, hanem a konventuálisokéra. Ennél fogva, hogy a régi állapotot legalább némileg helyreállítsák, 1500-ban a Rákos mezején gyűlésező főurak és nemesek maguk elé hívták az obszervansok főnökét, és keményen megparancsolták neki, hogy egyesüljön a konventuálisokkal, különben kikergetik őket az országból. Egyik írójuk — nem hogy elhallgatná, hanem még dicsekszik vele — mondja, hogy találkozott köztük olyan is, aki erre azt felelte, hogy nem fog engedelmeskedni sem a király, sem az ország akaratának, hanem inkább elhagyja az országot. Ez bizonyára nem tartotta szem előtt az apostol mondását: hogy »nincs hatalmasság, hanem csak Istentől« azért »minden lélek engedelmeskedjék a felsőbb hatalmasságoknak«. (Róm. 13. 1.)

Mindenesetre feltűnő, hogy az obszervansok egyszerre ekkora ellenszenvvel állottak szemközt. Amde ennek is megvan a maga magyarázata. Az igazságos magyar érzés felháborodott azokon a vakmerő rágalmakon, a melyekkel az obszervansok konventuális testvéreiket illették és megbotránkozva vonta meg jóakarátát a rágalmazóktól.

Sok, sok kellemetlenkedés után, miután előbb még 1492-ben békét kötöttek egymással, oly formán, hogy bár Szegedi Lukács tartományfőnöknek kezei közt volt a pápai bulla, a mely a

budai konventnek az obszervansoktól való visszavételét rendelte el, a konventuálisok mégis beleegyeztek, hogy nemcsak a budai, hanem a pesti, esztergomi, újlaki stb. zárdák is az obszervansok kezeiben maradjanak és csak azt kötötték ki, hogy a jövőben, még ha üresen állanának is a konventuális zárdák, azokat el ne foglalják — a mely békét és egyezséget azonban ismételten megszegtek; végre a két versengő fél tökéletesen elszigetelte magát egymástól az által, hogy szigorúan meghatározott két tartományra oszlottak, a melyek közül az egyik az *Üdvöztöröl*, a másik pedig a *B. Szűzről* nevezte el magát.¹⁾

Igy olvassuk ezeket a konventuálisok könyveiben.

II.

Magyarországban tehát, a XVI. század első felében, kétféle ferenczrendiek laktak. Az egyik részt a rendszabály és kivált a szegénység fogadalmának alkalmazásában szigorúbb irányt követő obszervansok képezték, az *Üdvöztöröl* nevezett tartományban, a másik — a kevésbé szigorú felfogáshoz ragaszkodók — az úgynevezett konventuálisok pedig a *B. Szűzről* nevezett tartományban.

Amit mi az alábbiakban elmondunk, az egyedül és kizárólagosan az elsőkről szól. Adataink mind tőlük származnak, reájuk vonatkoznak.

Ezek közt első helyen áll az a müncheni udvari-állami könyvtárban őrzött²⁾ kézirat, a mely egyik felében a bosnyák és magyar obszervansoknak krónikáját adja az 1503. évig, a másik részében pedig azon rendi szabályok gyűjteményét, a melyek évszázadokon keresztül az egyes rendi gyűléseken, a magyar viszonyokhoz alkalmazkodva hozattak. Mind a két rész más és más ember munkája. Az eredeti kézirat voltaképpen a második rész, melynek címe: »Constitutiones provinciae Hungariae Fratrum Minorum«, és csak később, a kötés alkalmával, lett ehhez hozzá csatolva a kódex elején álló krónika. A második rész tartalma tudtunkkal eddig nem volt ismeretes, még a szerzet történetirői előtt sem. Az elsőt kiadta Toldy *Analectáiban* ezen a címen: »Blasii de Zalka et continuatorum ejus cronica fratrum minorum de observantia provinciae Boznae et Hungariae«³⁾, azzal a különbséggel, hogy Toldy könyvében a krónika az 1642. évig terjed, a kódexben pedig csak az 1503. esztendeig. A legnagyobb valószínűség szerint

¹⁾ Knáisz: *Chronologo-Provinciale Conventualium Provinciae S. Elisabeth reginae nuncupatae*. Posonii, 1803. p. 143—255.

²⁾ Cod. lat. Monac. 9071.

³⁾ Toldy: *Analecta Monumenta* p. 213.

mindketten, Toldy is, és a kódex első részének írója is, közös forrásból másoltak, csak hogy az utóbbi nem jutott tovább az 1503. évnél, sőt mint az írás mutatja, az utolsó évek történetét is már csak a legnagyobb sietséggel volt képes papírra vetni.

A konstitúciók írója ismeretlen. Keletkezésére vonatkozólag mindössze ennyit találunk a kódexben, két különböző kéztől bejegyezve: a konstitúciókat Szentlászlói István találta Szegedi Ferencz atya holmiai közt, annak halála után, mint ezt az illető 1560-ban bizonyítja. Szegedi Ferencz pedig, írja a másik, Czerögy Benedek testvértől kérte el, azon alkalommal, midőn Berzenczey Miklós aposztatált, hogy a testvéreknek belőle egyet-mást felolvasson. Később elfelejtette visszaadni eredeti tulajdonosának, és így találták meg halála után az ő szekrényében.

Az eredetiben az első bejegyzés így hangzik: »Iste constitutiones invente sunt per me fratrem Stephanum de s. Ladso, eodem tempore occurrente G. de Gyenges, inter libros patris fratris Francisci de Zegedino, in sua ladula post mortem ejus, et bona fide fateor et protestor. Anno domini 1560.«

A müncheni udvari-állami könyvtár tudós könyvtárosa, Keinz, bibliografiai ismertetését adván a kódexnek,¹⁾ idézi a többi közt a fentebbi bejegyzést és a szavakhoz: »G. de Gyenges« a következő megjegyzést fűzi: »Wohl der Paulanerprovincial Gregor Gyöngyösi aus dem Kloster zu Buda-Szent-Lőrincz, der sowohl durch seine kirchliche als literarische Thätigkeit eine Zierde seines Ordens war.«²⁾ Nem tudjuk, Keinz hogyan értette az idézett latin szöveget, de az bizonyos, hogy tévedett, mert ez a három szó »G. de Gyenges« nem Gyöngyösi Gergely nevét jelenti, hanem egészen mást.

A XVI. századbeli kéziratokban, azokban t. i., melyekben a ferenczrendiek a saját történetükre vonatkozó adatokat jegyezték fel, ez a G. betű kivétel nélkül a quardian — házfőnök — megrövidítéseként szerepel. A Keinz által félremagyarázott bejegyzés tehát voltaképpen így hangzik: »Iste constitutiones invente sunt per me fratrem Stephanum de s. Ladislao, eodem tempore occurrente Guardiano de Gynges« — vagyis: ezeket a konstitúciókat én, Szentlászlói István találtam, aki abban az időben gyöngyösi quardian voltam. És csakugyan a rend évkönyveiben megtaláljuk, hogy Szentlászlói István 1558-ban a gyöngyösi háznak főnöke volt.³⁾

¹⁾ Zwei alte ungarische Texte aus einer Handschrift der k. Bayer. Hof- und Staatsbibliothek. München, 1879.

²⁾ U. ott. 5. l. 2. jegyzet.

³⁾ Fridrich i. m. II. p. 8.

A másik bejegyzés szerint a kéziratot Szegedi Ferencz akkor kérte el Czerögy Benedektől, a mikor Berzenczey Miklós Gyöngyösről aposztatált, hogy belőle a többi testvéreknek egyes részeket felolvasson. Minden valószínűség szerint akkor kellett ennek történnie, midőn Szegedi Ferencz Gyöngyösön quardian volt, vagyis 1544 és 1546 közt.¹⁾ Azt azonban, hogy mikor irattak le ezek a konstitucziók, már könnyű meghatározni, miután végül oda van jegyezve: »finis in Sowar 15. marty, 1535.« Sőt azt is tudjuk, hogy a kódex írója honnan merítette a szabályzatokat. Ugyanis a gyöngyösi zárda könyvtárában van egy másik kézirat, a melyet 1499-ben Atyán irtak le, s az itt közölt konstitucziók majdnem mindenben megegyeznek azokkal, a melyeket az általunk használt kódex közöl. A sóvári barát előtt tehát mindenesetre ezek az 1499-ben összeállított konstitucziók állottak, midőn 1535-ben újabb szabályzatok bele szövésével a rendi határozatokat megörököltette. Sőt van a konstitucziókról, ugyancsak a gyöngyösi zárda könyvtárában, még egy másik másolat is, a melyet, miután az 1499-ki statutumokat 1518-ban megújították, Pákos Lukács készített 1538-ban. Mi, mindenféle zavar elkerülése végett, csak egyet, a sóvárit idézzük.

A másik kódex, a melyből hasonlóképpen bőven merítettünk, a magyarországi ferenczrendiek latin nyelvű levelező könyve, melyet a budapesti ferenczrendiek őriznek könyvtárjukban.²⁾ Szerzője, illetőleg leirója ismeretlen; valószínűleg hárman szerkesztették össze, s ugyanez a három szerzetes másolta is le. A kézirat minden bizonynyal az Üdvözítőről nevezett tartomány valamelyik főnöki titkárának kezdeményezésére készült, azzal a szándékkal, hogy minden alkalomra, minden eshetőségre találni lehessen benne levélmintákat. A tartalmat azonban nem csak pusztá formulárék képezik, hanem túlnyomó részben 1532—1535 közt irt valóságos levelek, néha a nevek és a dátum meghagyásával, többször ezek nélkül, a melyeket a másolók röviddel keltezésük után vehettek fel a kódexbe.

A kéziratban foglalt levelek, mint említettük, az Üdvözítőről nevezett tartomány szerzetesei által írtak le, s legnagyobb részben a tartományfőnökhöz, vagy ettől a szerzet egyes tagjaihoz, vagy egyik kusztoztól a másikhoz, egyik házfőnök által a másikhoz intéztettek. Találunk azonban köztük a pápához, a királyhoz, egyes főpapokhoz és főurakhoz írt leveleket

¹⁾ Fridrich i. h.

²⁾ Bibliografailag ismertette a Magyar Könyvszemle 1880. évf. 51. lapján.

is. Hogy mily viszontagságok közt jutott el a szalvatoriánusoktól a B. Szü zről nevezett tartománybeliek budapesti konvent-jébe, azt még sejteni sem lehet.

Harmadik e nemű forrásmunkául szolgált dolgozatunkhoz a gyöngyösi ferenczrendiek könyvtárában őrzött s ugyan-csak a XVI. század első feléből származó kézirat, melyben a három évenként tartatni szokott káptalanok — gyűlések rendelkezései, határozatai vannak a személyzeti változásokkal együtt feljegyezve. Talán szükségtelen mondanunk, hogy ez a harmadik kódex tartalmi becsre nézve nem csak vetekedik a másik kettővel, hanem, kivált a nevek, az évszámok pontos közlése miatt, még amazoknál fontosabb adatokat is tartalmaz.

Különösen ez a három kézirat enged nekünk betekintést a XVI. század első felében élt magyar ferenczrendiek beléletébe, és tesz képessé bennünket arra, hogy megítéljük: mivé fejlődött sz. Ferencz intézménye a magyar földön, mennyire tudta lekötöni, befolyásolni, igazgatni az ő szigorú szabályaival a pezsgő magyar temperamentumot, és az évszázadok során keresztül teljesen meghonosodott rend kötelékében, hová nevelődött a mi vérünk-ből való vér, a legszegényebb magyar barát.

A rend, természetesen nálunk is ugyanazon szervezeti szabályok alatt élt, mint bárhol a föld kerekiségén. Feje a Rómában székelő generalis minister volt, aki a rendszabályok értelmében a legfőbb felügyeletet gyakorolta az összes rendtársak felett. Emellett azonban meg volt minden tartománynak is a maga főnöke, minister provincialis néven. aki a saját joghatóságának területén vitte a felügyeletet, mint a rendszabályoknak hivatott őre és végrehajtója.

Nálunk körülbelül a következőkben volt körvonalozva a tartományfőnök hatalmi és jogköre.

Minden harmadik évben tartozott összehívni a rendi gyűlést, a megelőző legutóbbi káptalanon előre meghatározott időre és helyre.

E gyűléseken — ugyszintén más tanácskozások alkal-mával is — ő elnökölt. A konstitucziók azonban szigorúan a lelkére kötik, hogy sem személyesen, sem másnak közvetíté-sével ne nyilvánítsa saját véleményét ily alkalmakkor előbb, mig a többi tanácsosok nem nyilatkoztak, nehogy valakit a legtávolabbról is befolyásolni látszassék; úgyszintén az ellen-kező nézeten lévők meggyőződését is teljes tiszteletben tartsa. Az ő teendője és feladata, egyszerű, világos szavakkal előadni a tényállást, a véleményeket kikérni, ezek közt esetleg dön-teni, és minden felesleges beszédet vagy támadást meggátolni.

A káptalanon mindig választás alá esett a tartományfőnök is, úgy azonban, hogy senki két ízben közvetlen egymás után nem volt megválasztható. Ha azután két év multával a szavazatok többsége ismét reá esett, hivatalát két évre ismét elfoglalhatta. Ha törvényes akadály híján (ily törvényes akadály volt pl. a török dúlások idején a személy- és vagyon-biztonság hiánya) a tartományfőnök elmulasztotta volna a káptalan a meghatározott időben összehívni, úgy az a kusztosz tartozott a meghívást teljesíteni, akinek kerületében a káptalan megtartandó volt. Ha valamelyik kusztosz ennek nem tett eleget, vagy a meghívottak közül valamelyik meg nem jelent, ipso facto becsületvesztettnek tekintetett, és minden hivatalra egyszer s mindenkorra képtelenné vált.

Kötelessége volt a tartományfőnöknek — ha csak ebben betegség, vagy más hasonló ok nem akadályozta — két év alatt az egész tartományt bejárni, és az egyes zárdákat meglátogatni, hogy személyesen győződjenek meg azok állapotáról, a bennük uralkodó viszonyokról és az esetleg lábrakapott visszaélésekről.

Jogában állott a tartományfőnöknek az oly adományokból, a melyek a cél és rendeltetés közelebbi megjelölése nélkül jutottak valamely zárda birtokába, az illető zárda lakóinak meghallgatásával, más szegényebb helyeknek is juttatni. Ha azonban ki volt kötve, hogy az adomány mely célra fordítassék, akkor nem volt szabad afelett másképpen rendelkeznie.

Egyedül a rendfőnökhöz tartozott beszerezni azon könyveket, amelyekre a szerzeteseknek szükségük lehetett. Ugy szintén ő részeltethette a bővebben ellátott konventek egyházi felszereléséből a szegényebb kolostorokat. Ügyelnie kellett azonban arra, hogy a hívők érzékenysége e tekintetben kellő kiméletben részesüljön.

A pápáktól nyert felhatalmazások alapján különféle felmentvényeket adhatott a vezetése alatt álló szerzeteseknek; így pl. megengedhette, hogy a szerzet kötelékeibe tartozó ifjak, ha egyébként erre alkalmasoknak és méltóknak bizonyultak, már 22 éves korukban is felszenteltethessenek, ha csak nem volt feltűnően gyermekes kinézésük. Az egyes zárdákba a hitszónokokat a káptalan küldötte ki. A tartományfőnöknek azonban jogában állott időközben is megbizni valakit a hitszónoklással, vagy pedig ettől valakit eltiltani, csak a melléje rendelt tanácsosok véleményét kellett előbb meghallgatnia.

A három évenként összehívott s rendszerint Olaszországban tartott általános rendi gyűléseken, a tartományfőnök és a

kusztoszok kusztosza képviselte a magyar szerzeteseket. Mielőtt elindultak volna a nagy útra, az egész tartományban imádkoztak érettük. Minden áldozópap 2 sz. misét mutatott be a Mindenhatónak, még pedig egyet a szentek, egyet pedig a B. Szüz tiszteletére, a sz. Ferenczhez intézett imák hozzáadásával. A növendékek kétszer mondták el a »Ne reminiscaris« kezdetű imát, a fogadalmat tett, de fel nem szentelt szerzetesek pedig 100 Miatyánkban és Udvözlégy Máriában kérték az isteni gondviselést, hogy segítse őket feladatuk végzésében és örködjék felettük viszontagságteljes utazásuk alatt.¹⁾

Nem csak jogában állott, de kötelessége is volt minden két évben vizsgálatot tartani az iránt, vajjon a szerzetesek nem bírnak-e oly dolgokkal, a melyeket nélkülözhetnének, vagy pedig, hogy a megengedett dolgokból is (pl. ruha, élelmiszer stb.) nem rendelkeznek-e a szükséges mennyiségen felül?

Pontos jegyzéket tartozott vezetni arról, hogy melyik rendtag hányszor lett hivatalosan megintve, hányszor megbüntetve, bebőr önözve, s ezt a jegyzéket át kellett adnia utódjának.

Ezen kívül, hogy hol, miben, hogyan kellett eljárnia, mily joghatósággal rendelkezhetett, mennyiben intézkedhetett, az részint az általános rendi szabályoktól, részint az esetről esetre felmerült ügyek természetétől függött, a midőn inkább társainak tanácsa, saját belátása szabták meg eljárását, mint a konstitucziókban felállított szabályok és tilalmak.

Mert voltak a tartományfőnökre vonatkozó tilalmak is. Így, első sorban nem volt szabad, a káptalan beleegyezése nélkül, a tartományában uralkodó régi, a magyar viszonyokból kifejlődött szokásokat megszüntetnie, vagy azokat újakkal felcserélnie. E tekintetben féltékeny gonddal ellenőrizte minden egyes rendtag az ő eljárását, és semmiféle ürügy alatt, semmiféle befolyás következtében, nem engedtek kivételt. Ehhez még talán jobban ragaszkodtak, mint a törvényhez, mert azt mondhatták felőle: ez egészen és kizárólagosan a miénk; a mi provinciánkban ez már így van; mi magyarok így szoktuk.

A káptalan megkérdezése nélkül nem adhatta beleegyezését a tartományfőnök abba sem, hogy a szerzet akár valamely újonnan épült zárdát, akár pedig a konventuálisok valamely elhagyott kolostorát elfogadhassa. Nem szaporíthatta tetszése szerint az oly szerzetesek számát, akik fogadalmat tettek ugyan, és a rend öltönyét hordozták, de felszentelve nem lettek, hanem különféle kézimunkára alkalmaztattak. Bizonyos ira-

¹⁾ Levelezőkönyv. 61 a.

tokat, mint pl. az egyes zárdák beléletéről az oda küldött vizitátorok által lepecsételve küldött jelentéseket, nem bonthatta fel, hanem csak a káptalani ülésen. Nem vizitálhatta meg azokat a zárdákat, a melyekben a vizitátor már előbb megfordult. Nem állott hatalmában tetszése szerint szaporítani a harmadik rend tagjait. Nem hívhatott a zárda asztalához vendégeül püspököket, mágnásokat és más kiváló egyéneket, és ezek számára nem rendezhetett vendégeskedéseket. Annál kevésbé tűrte meg a rendben uralkodó szellem, hogy a tartományfőnök külön szakácsot tartson magának, hanem meg kellett elégednie azzal az ellátással, amelyben azon zárda főnöke részesítette, ahol tartózkodott. Sőt még arra is kiterjed a szabályok figyelme, hogy se a tartományfőnök, se pedig a többi rendtagok ne szerepeljenek mint egyes fejedelmek és világi urak tanácsosai, ügyvédjei, és ne foglalkozzanak a fejedelmi udvarban semmiféle világi ügyekkel, még azzal sem, hogy valakinek egyházi javadalmakat eszközöljenek ki.¹⁾

Az előjárók — vagy mint abban az időben nevezték őket — prelatusok közt, a tartományfőnök után a kusztoszok következtek. Ezek egyes kerületek élén állottak, mint azoknak bizonyos joghatósággal felruházott főnökei. Kerületeikhez, a helyi viszonyok szerint, több-kevesebb, nálunk rendszerint 6—10 zárda tartozott. Teendőiket és jogaikat körülbelül a következőkben lehet összefoglalni.

Amint a megválasztott kusztosz kerületébe érkezett, első dolga volt a zárdákat lehető rövid idő alatt bejárni, és a melléje rendelt tanácsosok véleményének meghallgatása után, a szerzeteseket az egyes zárdákba czélszerűen beosztani. Megkivánták azonban tőle, hogy a rendtagokat, fontos ok nélkül, egyik helyről a másikra ne helyezze át és különösen ne tegyen ily változtatásokat az illetők kívánságainak ellenére. Kötelessége volt ezen kívül minden két évben legalább négyszer beutazni a kerületében fekvő kolostorokat, és mindenütt gondoskodni a betegek ápolásáról, a szerzetesek ruházatáról, és az egymásközi béke és egyesség fentartásáról. Az ily vizitáció alkalmával különösen arra kellett figyelnie, hogy az isteni tisztelet milyen rendben történik, hogy az előirt szabályok megtartatnak-e pontosan stb. És ha szükségesnek látta, nem volt szabad elmulasztania köznyelven is elsorolni, megmagyarázni a testvéreknek az ide vonatkozó rendeleteket és intézkedéseket. A lehető legszigorubb ellenőrzést tartozott gyakorolni arra nézve is, hogy az alamiznaszedés idejére vonatkozó rendi hatá-

¹⁾ Münchener kódex. De officio et facultate patris ministri.

rozatok pontosan betartassanak és ha valaki vétett ellenük, a megérdemlett büntetésben részesüljön. Ha a kusztosz e tekintetben mulasztást követett el, a káptalan őt sújtotta hanyagsága miatt büntetéssel.

A kusztoszoknak jogukban állott felszentelt áldozárokat, kispapokat felvenni a rendbe, s ha ezek az egy évi próbaidőt kifogástalanul töltötték, valamint a tartományfőnök által felvett laikus testvérek is, általa bocsáttattak a fogadalmak ünnepélyes letevésére. Ők rendelkeztek bizonyos esetekben az egyházi szónokok és gyóntatók kijelölése körül is, úgyszintén ők bocsátották a kispapokat a felszenteléshez. A tartományfőnök távollétében kilencz fentartott esetben feloldozhatták a bűnbánó gyónókat. Ha a házfőnök valamelyik rendtagot három napi börtön-büntetéssel fenyegette, a kusztosznak hatalmában volt az elcsukottat onnan bármikor kiszabadítani. Ha valakire vétkei miatt három hónapi börtönt szabtak, a kusztosz ezen idő leteltével kiszabadíthatta őt a fogságból, és régi jogainak birtokába helyezhette. Ha azonban a bűnöst huzamosb ideig tartó börtönnel sújtották, akkor a kusztosz sem a büntetés helyéről ki nem szabadíthatta, sem előbbi jogainak élvezetébe vissza nem helyezhette, a tartományfőnök felhatalmazása nélkül.

A kusztosznak kerülete minden zárdája felől tudnia kellett, hogy mennyire segítik a hivek adományaikkal; e tekintetben az úgynevezett konfráter, aki a zárda világi vonatkozású ügyeiben a szerzetet képviselte, szolgált neki a szükséges felvilágosításokkal. Ha azonban azt tapasztalta, hogy valamely konvent felesleggel rendelkezik, ebből egy másik szegényebb ellátású zárdát jelentékenyebb segélylyel csak akkor támogatott, ha ezen szándékát előbb közölte az illető konvent házfőnökével és néhány tekintélyesebb tagjával. Jelentékenyebb segély alatt értették azt, ha annak értéke a 6, 8, vagy 10 forintot megütötte.

Nagyobb építkezéseket a kusztosz sem rendelhetett el a tartományfőnök engedélye nélkül. A harmadrendűeket is csak az ő beleegyezésével látogathatta meg. Minden kusztosznak lelkére volt kötve, hogy különösen az egyes házfőnökökkel igyekezzenek jó viszonyban lenni, és hogy őket hivatalos teendőik végzésében ne zavarják. Ha a házfőnökök közül valamelyik tiszteletlen, vagy engedetlen viselkedést tanúsított iránta a többi testvér botrányára, azt előbb szeretettel megintette, s csak ha ez nem használt, alkalmazhatott vele szemben büntetést, vagy pedig jelentést tett az esetről a tartományfőnöknek.

Ha a kusztosz elutazott a tartományból, a körülötte lévő tanácsosok segélyével helyettesről gondoskodott. Midőn pedig

hivatali éveinek leteltével végleg elhagyta a kuszatódiát, összegyűjtötte a szerzeteseket és miután figyelmeztette őket a szerzetesi szabályok pontos teljesítésére, bevallotta előttük a maga hibáit és így vett búcsút tőlük.¹⁾

Egyike a legfontosabb személyiségnek volt a zárda életében a házfőnök, a quardian. Az ő kezében összpontosult a gondjaira bízott konvent minden ügyének elintézése, az ő vezetésétől, okos beosztásától függött a zárda anyagi ellátása, az ő szelleme tette szigorúbbá vagy lazábbá a kolostori fegyelmet, egyszóval a sok tagból álló család minden viszonyaiban, a külső tevékenységben úgy mint a lélek életében, az egyesekben csak oly mértékben mint az összességben meglátszott annak a hatása, hogy egész ember, egész szerzetes áll-e a konvent élén, vagy sem.

A házfőnök hivatala nem csak nehéz volt, hanem kényes is. Mig a tartományfőnök és a kuszatosok inkább csak intézkedtek, rendelkeztek, addig ő jobban a végrehajtással volt elfoglalva. Ő volt a közvetlen ellenőr az egész zárda felett. Neki kellett a rendszabály szigorú betartására ügyelnie, a hibákat észrevennie, a bűnösöket megjavítani, büntetni, esetleg felfelmentenie; ő volt felelős a kolostorban uralkodó szellemért, az odabenn történetekért, a rendtársak viselkedéseért. Az ő gondjaira volt bízva az élelmezés ügye, a betegek ápolása, a házi teendők végzésére hivatott fráterekkel való rendelkezés stb. és mindezekben nemcsak előjárói gyakoroltak felette ellenőrzést, hanem az alatta álló rendtársak is, akik adandó alkalmal nem mulasztották el a legkisebb mulasztást is felhozni ellene.

A konstitucziók főleg azt kívánták meg tőle, hogy mindenben példányképpül szolgáljon a többi szerzetesnek, hogy az isteni tisztelet végzésére különös gondja legyen, és hogy a rendtársak közt a kölcsönös szeretetet és békét fentartsa és ápolja.

A házfőnöknek semmiben sem volt szabad magát elkülönítenie a többiektől; ugyanazon étellel, itallal, ruházattal, lakással kellett megelégednie, mint a minő társainak volt. Ha a maga személyére nézve kivételeket tett volna, azok, akiknek erről tudomásuk volt, tartoztak a vizitátornak ezt bejelenteni. Nagyobb kiadásokat csak a kuszatos előzetes engedélyével tehetett.

Nemcsak jogában állott, de kötelessége is volt a vitatkozó feleket elhallgattatni. S ha a kedélyek nagyon fel voltak izgatva, vagy pedig a vita tárgya tette szükségessé, két-három tekinté-

¹⁾ Müncheneri kódex. De officio et facultate patrum custodum.

lyesebb szerzetestársával egyetértően megállapította, melyik félnek van igaza.

Féltékeny gonddal örködött a felett, kivált midőn a szerzetesek mind együtt voltak, hogy zajos jelenetek, botrányos veszekedések, vagy más ily békeháborító dolgok ne történjenek. Ha valaki mégis megfélelkezett magáról, és az őt megintő quardiannak visszafeleselt, a rendtagok egy hónapra kizárták az illetőt körükből. Ha pedig valaki arra vetemedett, hogy a házfőnököt tiszteletlen, gyalázó szavakkal megtámadta, vagy az általa reá kiszabott büntetést nem akarta elviselni, ugyancsak a többi rendtársak, vagy azok többségének ítélete alapján, három napi börtönnel sújtatott. Ugyanebben a büntetésben részesült az is, aki az illetőnek a quardiánnal szemben pártját fogta.

Hasonló fenyítéssel szenvedett rá faláunkságára az is, aki a házfőnök tilalma ellenére evett, vagy ivott.

Akik azonban ezt a törvényt meghozták, gondoskodtak arról is, hogy egyrészt a magába térő bánatának, másrészt a testvéri szeretet bocsánatának alkalma legyen kifejezésre jutnia. Ha ugyanis az ilyen — sokszor talán inkább vére hevességének, szertelen indulatának áldozata, mint rossz akaratú bűnös — a nap folyamán belátva hibáját, igyekezett azt jóvátenni, a quardian elengedhette neki a börtönbüntetést és más enyhébb fenyítéssel válthatta azt fel.

A házfőnök nevezte ki a sekrestyéseket, portásokat, a pinczemestert, a kertészt, a zárda fel nem szentelt de fogadalmat tett tagjai közül, úgyszintén az előimádkozókat, az énekeseket stb. Ezeknek sem kinevezésébe, sem letevésébe nem avatkozhatott a kusztoz, legfeljebb ha a quardian e tekintetben mulasztást követett el, a melyet figyelmeztetése daczára sem hozott helyre.

Egyes jámbor világi egyéneknek megengedhette a quardian, hogy haláluk órájának közeledtével a szerzet ruháját ölthessék magukra, és hogy ebben eltemettethessenek, de csak abban az esetben, ha valamelyik zárda kriptájában választottak maguknak temetkezési helyet.

Ha a zárdafőnök elhagyta egy bizonyos időre a konventet, teendőit ez alatt helyettese végezte; abban az esetben azonban, midőn csak három napra volt távol, a vicequardian nem oldozhatott fel senkit a kilencz fentartott eset alól.¹⁾

Mielőtt utra kelt volna, pl. hogy a tartománygyűlésre utazzék, a kolostor két megbízhatóbb tagjával közölte a kész-

¹⁾ Müncheneri kódex. De officio patrum quardianorum.

pénzbeli alamizna összegét, valamint azt is, hogy mennyit visz magával utiköltségül. Így legalább meg volt óva minden rosszakarató gyanúsítástól a túlságos költekezést illetőleg.

Midőn végleg megvált hivatalától, a tisztsége átvételekor felvett leltár szerint, tartozott a zárda tulajdonát képező dolgokat átadni utódjának.¹⁾

Még egy fontos tényezővel kell megismerkednünk, ha tisztában akarunk lenni a rend szervezetével. Ez az ugynevezett vizitátor. Szabály volt ugyanis szerzeteseinknél, hogy minden két évben az egész tartomány megvizsgáltassék, a káptalan által erre külön felhatalmazott egyének által, akik rendszerint a házfőnökök soraiból kerültek ki. Ki volt azonban kötvé, hogy kölcsönösen ne vizitálják egymás kerületét azok, akik egymás mellett vizitátorokul jelöltettek ki.

Igy pl. 1531-ben a Váradon megtartott káptalanban a következő módon jelölték ki a vizitátorokat: az esztergomi kusstódiából az ozorai kusstódiába küldetett Peterdi János berényi házfőnök; az erdélyiből a nagybányaiba a csiki házfőnök; a nagybányaiból a jenőibe a medgyesfalvi quardian; az ozoraiából a szlavoniaiba a héderhelyi házfőnök; a patakiból a szent-lélekibe a szántói házfőnök; a szlavoniaiból az esztergomiba az iváncsi quardian; a szentlélekiből a szécsényibe a thaládi quardian; a szécsényiből a patakiba a szécsényi quardian; a jenőiből az erdélyibe a jenői quardian.²⁾

Minden vizitátor egy okmányt kapott a káptalantól, amely meghatalmazási irat s egyuttal az eljárásra vonatkozó utasítás volt.

A vizitáció így ment végbe.

Megérkezvén az illető vizitátor valamely zárdába, megbízó levelét, a zárda lakóinak jelenlétében, bemutatta a házfőnöknek, aki azt felolvasta. A vizitátor azután magyarul — vagy a minő nyelven a szerzetesek beszéltek — megmagyarázta a levél tartalmát, és megparancsolta a rendtársaknak, hogy félre tévén a szeretetet, gyűlöletet, félelmet, egy szóval minden emberi tekintetet, őszintén, tartózkodás nélkül mondjanak el mindent, akárkire vonatkozik is, amit a rendszabályokkal, vagy a szerzetesi étellel összeegyeztethetőnek nem tartanak.

A vizitációnak — a konstitúciók értelmében — a következő kérdésekre kellett főképpen kiterjednie:

1. vajjon a kusstosz nem helyezi-e el egyik zárdából a másikba csupán szeszélyből a szerzeteseket;

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1552.

²⁾ U. ott. Acta capituli 1531.

2. nem uralkodik-e a testvérek közt a dologtalanság, a tunyaság;

3. nem tanusítanak-e az előljárók oly mérvű hanyagságot teendőik végzésében, hogy ez által a fegyelom veszélyeztetik;

4. nem mutatkozik-e mulasztás a betegek ápolását és ellátását illetőleg;

5. nem vét-e valaki a rend szabályai ellen kocsikázás, vagy lovaglás által;

6. nem szereztek-e be drága egyházi szereket és ruhákat;

7. végre nem zsarnokoskodnak-e az előljárók a testvérek felett, s nem büntetik-e igazságtalanul őket?

1534. február 3-án pedig a tartományfőnök Pestről irt levelében a következő pontokat írja elő az egyik vizitátor számára:

1. nem állott-e valamelyik szerzetes társán bosszút akár szóval, akár cselekedettel oly módon, hogy ezáltal a felebaráti szeretet nagymértékben szenvedett;

2. kellő gond fordítottak-e a betegekre;

3. szokásos és botrányt okozó hazudozás nem tapasztalható-e valakinél;

4. nem részeseg-e egyik-másik;

5. nem lovagolnak és kocsiznak-e a konventbeliek?

Ezen hibák elbírálásánál azonban szem előtt kellett tartania a vizitátornak, hogy az illető hányszor követte el ugyanazon vétket, és hogy világi embereket is nagyobb mértékben megbotráncztatott-e ez által? Ha csupán egyszer botlott meg, s nagyobb botrányt nem okozott, akkor a vizitátor valami megfelelő büntetést mért rá. Ha azonban már mint visszaeső volt ismeretes, és viselkedését nem volt képes törvényes módon kimenteni, akár előljáró, akár alattvaló volt, ügye a káptalan elé terjesztett;

6. nem viselte-e magát valaki tiszteletlenül előljáróival szemben.

Ezt viszont úgy kell érteni, hogy valamelyik szerzetes a házfőnököt, a házfőnök a kusztoszt, a kusztosz a tartományfőnököt nem szokta-e kihívó, gyalázó szavakkal illetni, vagy akár előtte, akár háta megett, a többi szerzetes vagy világiak botrányára, nem szórt-e rá tiszteletlen, sértő kifejezéseket, vagy nem mulasztotta-e el távollétében parancsait és megbízásait teljesíteni? Ha valaki erről nemcsak vádolva lett, hanem a vád tanukkal kellőképen be is igazoltatott, a vizitátor köteles volt az ily esetet a káptalan elé vinni. Úgy azonban, hogy előbb tartozott a zárda lakóit összehívni - kivéve a növendék-papokat, a föl nem szentelt rendtagokat s a fiata-

labb szerzeteseket — ha csak ezek közül valaki a szóban forgó kihágásoknak szem- vagy fültanuja nem volt, és az ügyben kellő vizsgálatot tartani, azután mindent írásba venni és lepecsételni az illető zárdá pecsétjével;

7. a káptalan elé tartozott az is, ha valaki egy másikat veszélyesen fenyegetett vagy megütött;

8. ugyyszintén, ha valamely zárdában az alamizsnát nagyon felhalmozták.¹⁾

A vizitáció — mint azt a dolog természete is magával hozta — soha sem történt nyilvánosan; mindenki négy szemközt mondotta el a vizitátornak óhajait, panaszait, kifogásait. A vizitáció e bizalmas jellege azonban azonnal megszűnt, a midőn valaki akár főnöke, akár szerzetes társa ellen súlyosabb természetű váddal lépett fel. Ekkor már tanuk előtt kellett történnie a kihallgatásnak, és jegyzékbe kellett venni a vádlomásokat is. Az illetőnek azonban, aki ilyesmire rászánta magát, jól meg kellett gondolnia a dolgot, és feltétlenül biztos adatokra kellett támaszkodnia, különben nagyon könnyen pórul járhatott. A konstitúciók ugyanis kellő módon gondoskodtak arról, hogy a vizitációk megfeleljenek eredeti céljuknak, hogy t. i. ez által a szerzetesek, előljárók és alattvalók egyaránt, kölcsönös ellenőrzés alá kerüljenek, és hogy a legutolsó szerzetesnek is jogában álljon kifogásait bárki és bármi ellen tartózkodás nélkül nyilvánítani; de gondoskodtak egyúttal arról is, hogy ezen kihallgatások ne szolgáljanak alkalmul alattomos besugásokra, galád rágalmakra, szóval a szeretetlenség legveszedelmesebb, mert láttatlanul működő, aljas támadásaira.

A főszabály e tekintetben úgy hangzott, hogy a vádló tartozik bizonyítani is; ha nem rendelkezik bizonyító adatokkal, akkor hallgasson. Mert ha vádjával ezek nélkül lépett fel, ugyanazon büntetésben részesült, mint a minőt az általa vádlottra szabtak volna, a vétek beigazolása esetében. Megtehetette azonban azt, hogy a vizitátor előtt így szólott: erről vagy arról a hibáról tudomásom van ugyan, de bizonyítékkal nem rendelkezem. Ez esetben a vizitátor bizalmasan számadásra vonhatta az illetőt, akiről szó volt, de csak akkor fenyegette meg, ha maga is beismerte vétkes cselekedetét.

Másrésről biztosítva voltak a feljelentők is, hogy jóakaratú, lelkiismeretbeli kötelességükből folyó felszólalásuk következtében ok nélkül nem lesznek a vádlott társ neheztlésének.

¹⁾ Levelezőkönyv 155 a—158b.

vagy bosszujának kitéve. Ki volt ugyanis mondva, hogy sem a vizitátornak, sem pedig az előjáróknak nem szabad a vádlók neveit elárulni, kivéve azt az esetet, a mikor a vádlott védekezése alkalmával azt kívánta, hogy nevezzék meg előtte azokat, akik az ő hibájáról tanuskodhatnak. Aki enélkül másoknak tudomására hozta a feljelentő nevét, úgyszintén, aki hogy ezt megtudhassa, kérdezősködött, kutatott, arra ítéltetett, hogy tizenöt nap leforgása alatt, három napon keresztül, kenyéren és vizen bőjtöljön.

A vizitátornak általában a legnagyobb lelkiismeretességgel kellett eljárnia. Kivált arra, kellett figyelmének kiterjednie, hogy nem lazult-e meg valamely zárdában a szerzetesi fegyelem és nem használnak-e a szerzetesek fényes és gazdag egyházi öltönyöket, ruhákat, nem szoktak-e lovagolni, vagy egyáltalában nem tapasztalható-e itt, vagy ott olyan dolog, a mi a hármass fogadalmat sértené. E lelkiismeretesség főleg akkor vált kétszeresen kötelességévé, ha valamelyik szerzetes társa ellen súlyos természetű vádak hozattak fel. Ilyenkor egészen az aprólékossáig menő gonddal kellett a vád alapas voltáról, vagy a vádlott ártatlansága felől megbízonyosodnia, s mint már mondtuk, mindent írásba foglalnia, ezt a zárda lakóinak nagyobb részével aláíratnia és a konvent pecsétjével lepecsételnie. Ha a bűnös is ugyanabban a zárdában tartózkodott, az ő vallomását is csatolni kellett ez iratokhoz, ha pedig még kihallgatva nem lett, ezt az okmányban ki kellett emelni.

A kötelességét rosszul teljesítő vizitátorra a legszigorúbb büntetés várt, mert ha kitudódott, hogy akár szeretetből, akár roszindulatból hamis adatokat terjesztett fel jelentésében a káptalanhoz, egyszersmindenkorra képtelenné lett bármely hivatal viselésére a tartományban, és mint hazug és engedetlen egyén nyilvánosan megbélyegeztetett.

A vizitátornak megérkezése után két nap alatt meg kellett kezdenie a vizsgálatot, és nyolcz nap alatt be kellett azt fejeznie. A vizitáció befejeztével maga köré gyűjtötte a szerzeteseket, és miután közölte velük tapasztalatait és a rendszabályok megtartására serkentette őket, bucsút vett tőlük és elutazott a legközelebbi zárdába.¹⁾

Az elsoroltakon kívül voltak szerzeteseinknek még egyébe felebbvalóik is. Ilyenek voltak az általános rendfőnök, az olasz rendi tanácsosok, a rendi vizitátorok stb., a kiknek joghatósága

¹⁾ Müncheneri kódex. De officio patrum visitatorum.

az egész rendre kiterjedt. Időközönként eljöttek Magyarországra, meglátogatták a zárdákat, megvizsgálták a szerzetesek életét s megbizonyosodván arról, hogy a szerzetesek lényeges dologban nem tértek el az általános rendszabályoktól, ismét visszatértek hazájukba.

Ezeknél azonban nagyobb befolyást gyakorolt a magyarországi ferenczrendiekre az általános rendi gyűlés, a melyen három évenként minden tartományfőnök, a tartomány egy másik képviselőjének kíséretében, tartozott megjelenni. Itt ugyanis az általános érdekű határozatok mellett, nem ritkán az egyes tartományok szerzeteseit — tehát a magyarokat is — külön érdeklő intézkedések és végzések is hoztak, különösen oly esetekben, midőn a tartományfőnök vagy valamely eldöntetlen kérdéssel, vagy valamely panasszal fordult a rendi káptalanhoz. Mint pl. 1509-ben, midőn a Ferrarában megtartott általános gyűlés kimondotta, hogy semmiféle olasz vizitátor, bármily joghatósággal legyen is különben felruházva, nem állíthat fel új szabályokat, sem régieket meg nem változtathat a tartománygyűlés többségének határozata nélkül, úgyszintén a házfőnököket sem mozgíthatja el állásukról, néhány más zárdabeli szerzetesatya tanácsa ellenére.¹⁾

A rendi szervezet értelmében a legfőbb joghatóságot az egész szerzet felett ez az általános gyűlés bírta. Nemcsak azon okból, mert ettől kapták a rendfőnökök és egyéb előjárók, akik viszont a tartományfőnököt erősítették meg, megbízatásukat, s mert ennek tartoztak felelőséggel, hanem mivel egyébként is ez a gyűlés gyakorolta a legfőbb ellenőrzés, a legfőbb felügyelet jogát, úgy, hogy hozzájárulása nélkül semmiféle életbevágó ügyet elintézni nem lehetett.

Ami ez az általános káptalan volt az egész rendre nézve, az volt a tartományi gyűlés az egyes tartományok szerzeteseire nézve. A szerzet kiválasztott, megbízott embereinek legfőbb tanácsa. A szerzetnek legfontosabb és legkényesebb ügyei itt kerültek szőnyegre, itt vitattattak meg, itt intéztettek el. Az a hatalmas erő, mely a sok tagú szerzet vezetésében és működésében, a fegyelem fentartásában, az engedelmesség irányításában, a munka megosztásában apránként, megoszolva jelentkezett, itt a tanácsasztal körül egyetemlegesen nyilatkozott meg, és mint legfőbb kormányzó hatalom mutatkozott.

Lássunk egy ily tartományi gyűlést közelebbről, hogyan lett előkészítve, összehíva, megtartva, felosztatva.

¹⁾ Toldy: *Analecta Monumenta*, p. 264.

III.

A háromévenként megtartatni szokott káptalan idejét és helyét, a legutóbbi tanácskozáson jelölték ki. 1535-ig télen, rendszerint Gyertyászentelő B. Asszony ünnepe körül gyűltek össze a szerzetesek a tartományi gyűlésre. Ekkor azonban, a január 24-ére Gyöngyösre összehívott káptalan határozatilag kimondotta, hogy a tartományi gyűlések ezentúl ne télen, hanem vagy pünkösdkor, vagy nyáron tartassanak meg. Habár volt rá eset a következő években is, hogy a gyűlést télen hívták össze, mint pl. 1542-ben, a mikor Váradon február 2-án ültek össze a tanácskozók.¹⁾

A káptalan megtartására kitűzött idő közeledtével a tartományfőnök köriratban figyelmeztette a kusztoszokat, hogy megtartván az egyes zárdákban az előirt vizitációkat, s összehíván a zárda lakóit, hagyják meg a szerzeteseknek, hogy a legközelebbi káptalanra a kusztódiából egy megbízottat, úgynevezett »discretust« küldjenek. Ez lehetett akár előljáró, akár alattvaló, csak azt kívánták meg tőle, hogy buzgó szerzetes, komoly férfi legyen. A kijelölés választás útján történt, úgy hogy minden kusztódiában csak egyet választottak. Az is választható volt, aki a legutóbbi káptalanon képviselte a kusztódiát.

A választás minden zárdában külön-külön történt, oly módon, hogy előbb 3 tag jelöltetett ki a szavazat-szedésre, azután vagy mind a hárman, vagy egy közülök, a másik kettő ellenőrzése mellett, összeirta a szavazatokat s a jegyzőket a zárda pecsétjével lezárta. Így ment ez végbe minden egyes zárdában külön-külön. Megtörténvén az utolsó zárdában is a szavazás, néhány bizalmi férfi jelenlétében felbontották az egyes szavazati jegyzékeket, s az összes szavazatokat összeszámítván, a legtöbb szavazatot nyert szerzetest a kusztódia megválasztott diskrétusának nyilvánították. A választás szabályszerű lefolyásának ellenőrzése céljából azonban, szükséges volt a szavazati jegyzékeket itt az utolsó zárdában újból lepecsételni, s azután a káptalannak bemutatni.

A »discretus« megválasztásánál nem ok nélkül jártak el annyi gonddal. A megválasztott egyén ugyanis nemcsak szavazati joggal bírt a tartományi gyűlésen, nemcsak közvetlenül befolyt a rend minden fontosabb ügyének elintézésébe, hanem ezen felül még kiválóan mint azon kusztódia - ahol megválasztott - megbízottja is szerepelt a káptalanon. Egyik leg-

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1535. et 1542.

főbb teendője az volt t. i., hogy az egyes zárdák és kusztódiák érdekeit, kívánságait, óhajait képviselje a gyűlésen, és evégből külön ki volt arra jelölve, hogy az egyes zárdákban megfogalmazott kérés, vagy panaszos iratokat, a káptalan atyáinak bemutassa.¹⁾

A gyűlés idejének közeledtével, kezdetüket vették a közlelbi előkészületek. A tartományfőnök utasította az eleve kijelölt szerzeteseket, akik rendesen vagy növendékek, vagy a rendnek fogadalmat tett, de fel nem szentelt tagjai voltak, hogy a sokadalom alkalmával felhalmozódott teendők végzésére a gyűlés színhelyére-menjenek, ahol már ekkor nagyban folyt a takarítás, tisztogatás s a vendéglátást megelőző egyéb készülődés.

A számos vendég ellátására az a zárdá, ahol a káptalant rendesen tartották, állandóan be volt a szükséges dolgokkal rendezve. Így pl. 1542-ben Váradon a következő tárgyak őrizettek a tartományi gyűlés használatára: 5 faoltár, 4 fából való gyertyatartó, 6 asztal, 16 asztalterítő, 9 kéztörölő az asztalterítőkre, 6 szék, 1 asztal a tanácsterembe, 9 szék ugyanide, 360 sekély, 220 mély tányér, 8 fakanna, 6 tábla az ételek hordására, 95 pohár, 1 nyárs, 8 nagy vasfazék, 6 szűrőkanál, 5 fakanál, 1 réz mérő kanál, 5 »horgaszvas«, 39 ágytakaró, 4 ón mosdóedény, 12 eczettartó.²⁾

Hat évvel később, 1548-ban pedig ezeket találjuk feljegyezve: 300 sekélyebb tányér, kisebb fajta 12, 175 mély tányér, 12 eczettartó, 6 tál, 15 asztalterítő, 7 kéztörölő az asztalterítőre, 5 kendő a kéz megtörlésére, 3 a láb megtörlésére, 3 ólom mosdó edény, 5 sőtartó, 2 tábla az ételek hordására, 2 asztal, egy asztal a tanácsterembe, ugyanide 8 szék, 66 pohár, 8 vaskanál, 4 réz szűrő kanál, 2 réz mérő kanál, 5 vashorog, 6 fakanál, 1 nagy vasnyárs, 4 fakanna, 4 faoltár.

Hogy el tudjuk képzelni, mily számos tagból álló társaság élt együtt a káptalan ideje alatt, tudnunk kell, mennyire volt elterjedve a ferenczrendi szerzet nálunk a XVI. század első felében.

A rendházak, úgyszintén a szerzetesek száma éppen ebben a korban nagyon változott ugyan, a török hódítás és pusztítás következtében, mindazonáltal az 1531-ki létszámot minden nehézség nélkül elfogadhatjuk tájékoztatónak.

Volt pedig ekkor az Udvőzítőről nevezett tartományban 9 kusztódiá, összesen 63 zárdával. Az egyes kusztódiákhoz a

¹⁾ A tartományfőnöknek 1534 február. 3-áról keltezett levele a Levelező könyvben. p. 155 a.

²⁾ Gyöngyösi kódex. Registrum super attinentiis capituli 1542 Waradini celebrati ibidem reservatis.

következő zárdák tartoztak: az esztergomi kusztódiához, amelyet még 1465-ben tettek meg első és főkusztódiának,¹⁾ tartozott az esztergomi, budai, pesti, tatai, visegrádi, beréni, gyöngyösi zárdá; az erdélyihez: a vásárhelyi, kolozsvári, hunyadi, tövisi, fehértvári, felfalusi, medgyesi, csiki, kakói, sebesi, thergovistai. A jeníihez: a váradi, gyulai, zalárdi, jeníi, csanádi, szegedi, gerlai; a bányaihoz: a nagybányai, báthori, szőlősi, medgyesaljai, kussali; az ozoraihoz: a györgyi, ozorai, héderhelyi, köröshegyi, csákáni, sellyei, perecskei; a patakihoz: a szántói, pataki, czekei, homonnai, sóvári, lipői; a szlavoniai kusztódiához: az athinai, poliancsi, szentlászlói, váraljai, petróczi, remetinczi, iváncsi, djakovári; a Sz.-Lélekről nevezett kusztódiához: a pápai, szentgróthi, szentléleki, thaladi, palotai, thárnoki, egervári; a szécsényihez: a füleki, szécsényi, vámosi, galgóczi és szakolczai.²⁾

Hogy hány szerzetes lakott egy-egy zárdát, egy-egy kusztódiát ebben az évben, azt nem tudjuk megmondani. Tudjuk azonban, hogy közvetlen a mohácsi vész előtt az esztergomi kusztódiaterületén 225, az erdélyién 218, a jeníién 145, a bányaién 116, az ozoraién 165, a patakién 98, a szlavoniaién 153, a szentlélekién 150, s végre a szécsényién 82, vagyis összesen 1352 szerzetes tartózkodott a különféle zárdákba beosztva.³⁾

Természetesen, ezek nem mind vettek részt a tartományi gyűlésen, hanem ezeknek csak nagyon megválogatott képviselői. Így pl. 1531-ben a káptalani tanácskozáson a tartományfőnökön kívül megjelent a 9 kusztosz, ugyanannyi diskrétus, 9 vizitátor és ezen felül még 20 szerzetes, részint házfőnökök, részint egyéb tisztségekben lévők, s mint a kódex írója mondja, ez utóbbiak voltak a »coaccessores capituli.«⁴⁾ Ha ezekhez hozzászámítjuk még a zárdarendes lakóit s a kisegítőül berendelt kispapokat, el kell ismernünk, hogy ugyancsak gondot adhatott az illető zárdafőnöknek az egybeseregletteknek tisztességes elhelyezése és ellátása.

Ez alatt a tartományfőnök is készült a tanácskozás megtartására. Az ő feladata volt a káptalan egyheti tartamára a napi rendet megszabni, a teendőket szétosztani, és a szolgáltató végzők munkarendjét megállapítani.

Horky Mátyás tartományfőnök, az 1542 február 2-án Váradon megtartandó káptalanra a következő intézkedéseket tette:

¹⁾ Fridrich i. m. I. p. 13.

²⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1531.

³⁾ Fridrich. p. 26.

⁴⁾ Gyöngyösi kódex u. ott.

a Gyertyaszentelő B. Asszony ünnepén végzendő nagy misére kijelölte az újonnan megválasztandó tartományfőnököket, kirendelvén melléje egyúttal a segédkező 9 felszentelt áldozárt és növendéket is. Ugyanazon napon, a szent beszéd megtartása előtt, a váradi házfőnököknek kellett az énekes misét tartania, szintén segédlettel. Hasonlóképpen elő volt jegyezve, kik tartásák a rá következő pénteken, szombaton, vasárnap, hétfőn, kedden és szerdán az ünnepélyes isteni tiszteletet, és kik segédkezzenek a szertartásokat végzőknek.

A hívek gyóntatására öt áldozárt rendelt ki és ugyanannyit naponként a néphez intézendő szentbeszéd tartására. A tanácskozássra egyebült atyákhoz az ünnepet megelőző napon reggel intéztek szent beszédet, a melyben a szónok a választás fontosságát hangoztatta, és hallgatóinak lelkiismeretességére hivatkozott; az ünnep napján délután a világ megvetéséről hallottak egy második szónoklatot, pénteken pedig a B. Szüz iránt tartozó szeretetről egy harmadikat.

Azután következett a tartományfőnök által összeállított jegyzékben az egyéb teendők végzésére kijelölt rendtársak névsora. A káptalan tartama alatt az ebédek és vacsorák idején, az egyik páter valamely épületes könyvből olvasott fel az étkezőknek. Az ételek felszolgálására délben egy házfőnök, egy hitszónok és még két áldozár volt kijelölve, este pedig két áldozár és négy fel nem szentelt tagja a szerzetnek. Ezek kínálták körül a konyhából behozott ételeket. Az ételek behozására, a terítésre, az asztalneműek elrakására, az étterem tisztántartására, a kenyérről és vízről való gondoskodásra, úgy szintén a mosdótálak elkészítésére 2 áldozár, 2 növendék és egy fel nem szentelt szerzetes volt kirendelve. A konyhában 2 szakács működött, akiknek 5 fráter segédkezett. A mosogatót 6 felszenteletlen szerzetes végezte. A betegek ápolására 1 áldozárt és két frátert jelölt ki a tartományfőnök. Ugyanennyien szolgálták ki a miséző atyákat a sekrestyében; 3 harangozó, 2 orgonapíró volt, hárman kezelték a bort. A konvent összes helyiségeinek fűtésére és világítására 2 áldozár ügyelt fel. A kapunál a szerzetnek két fel nem szentelt tagja őrködött.¹⁾

A gyűlés napjára — azon időtől fogva, hogy a káptalan megtartását tavaszra, a pünkösti ünnepekre halasztották — az ünnepet megelőző csütörtökre tartozott minden káptalani tag a kitűzött helyen megjelenni. Ez a nap az utifáradalmak kipihenésére volt szánva. Sőt még pénteken sem fogtak érdemlegesen a tanácskozáshoz; mindössze sz. misét hallgattak, mely

¹⁾ Gyönyösi kódex. Acta capituli 1542.

a B. Szűz tiszteletére lett bemutatva, s azután felolvasták a tanácskozás sorrendjét.

Szombaton reggel misét, s utána sz. beszédet hallgattak. melynek a választásra kellett vonatkoznia. Ennek végével a gyűlési terembe vonultak, a hol elimádkozván a Jőjj el Szentlélek Úr Isten kezdetű imát, hozzáfogtak a tanácskozáshoz.

Mindenekelőtt a káptalanra küldött »discretusok« választási iratait vizsgálták át, amik ha rendben találtak, megválasztották a rendi tanácsosokat, az úgynevezett »diffinitorokat.« Ezek mindössze négyen voltak, és feladatuk volt tanácsaikkal, felvilágosításaikkal a tartományfőnököt támogatni. A diffinitorokat csak a discretusok közül lehetett választani; két egymásután következő káptalanban ugyanazok nem voltak megválaszthatók. A szavazatokat a legutóbbi káptalanban megválasztott rendi tanácsosok közül hárman számították össze. A négy legtöbb szavazatot nyert discretus lett diffinitorrá. Ha a szavazatok kettő közt egyenlően oszlottak meg, akkor ezek közt új választás történt. A négy megválasztott diffinitor után legtöbb szavazatot nyert discretus. póttag lett a rendi tanácsban, arra az esetre, ha pl. a tartományfőnök személyét közvetlenül érintő dologban, a négy diffinitor közt egyenlően oszlottak volna meg a szavazatok; ilyenkor ez a póttag döntött.

A rendi tanácsosok megválasztása után a tartományfőnök megvált hivatalától, és a rend pecsétjét a káptalan rendelkezésére bocsátotta. Ettől a pillanattól fogva az új főnök megválasztásáig vagy a kusztoszok kusztosza, vagy pedig azon helynek a főnöke, ahol a gyűlést tartották, elnökölt a káptalanban.

A tartományfőnök lemondása után a gyűlés két legelőkelőbb tagja, a tartományfőnök kíséretében, ennek czellájába ment, és itt a szokásos módon a többi rendtagon már előbb elvégzett vizitációnak vetették őt alá. A vizitáció eredményét közölték a rendi tanácsosokkal, akik azután megállapították, hogy vajon csupán olyan hibákat követett-e el a tartományfőnök kormányzásának ideje alatt, a melyek merőben csak emberi gyarlóságnak tudhatók be, avagy merültek fel alatta súlyosabb mulasztások és ballépések is. Az első esetben a dolog a diffinitorok közt maradt, és azzal nyert elintézés, hogy a rendi tanácsosok valamely bűnbánati cselekményt szabtak ki rá. A második esetben azonban már a megáláztatás is nagyobb volt, meg a büntetés is súlyosabb. Ilyenkor a rendi tanácsosok írásba foglalták az igazolt vádakat, s a káptalan teljes ülésében az itt szintén megjelent tartomány-

főnök jelenlétében felolvasták, módot adván neki az öngazdálásra. Ennek megtörténtével kivezették őt a tanácsteremből s megállapítván a reá kiszabott büntetést, ismét behívták, hogy a káptalan ítéletét vele közöljék.

Miután így a lelépett tartományfőnök ügyével végeztek, a gyűlés áttért legfontosabb teendőjére, az új tartományfőnök választására.

Mindenekelőtt három szavazatszedőt küldött ki a káptalan saját kebeléből, a kik az egyenkint beadott szavazatokat, lehetőleg az összes jelenlévők szemeláttára, jegyzékbe vették, úgy, hogy minden szavazó saját szemével győződhetett meg arról, vajjon helyesen lett-e leírva az ő szavazata. A szavazás előszóval történt a szavazatszedő-bizottság előtt ezen szavak kíséretében: én, így és így nevezett tagja a szerzetnek, ezt és ezt a testvért választom a magyarországi tartomány főnökévé. Ha a szavazás eredményel járt, a Téged Isten dicsérünk éneklése mellett a templomba vonultak, ahol néhány előirt imában adtak Istennek hálát a választás szerencsés megtörténteért. Végül az összes jelenlevők a szeretet és béke csókjával üdvözölték az új főnököt. Ha a szavazati joggal bírók nem tudtak volna oly módon megegyezésre jutni, hogy valaki a szükséges többséget elnyerje, akkor jogukban állott a káptalan atyái közül hármat, vagy ötöt megbízni a tartományfőnök választásával.

A rendszabályoknak azon kifejezett kívánsága, hogy a szerzetesek mindig a legméltóbbat válasszák meg főnökül, majdnem felesleges volt. Hisz a rendtársaknak maguknak is érdekükben állott, hogy erre a nehéz, sok körülményt igénylő, sok felelőséggel járó állásra olyan egyén kerüljön, aki a fegyelem fentartásában az erőt a mérséklettel, a rend kormányzásában az előrelátást az óvatossággal tudta összekapcsolni, s a szerzetnek kifelé, a világiakkal szemben való képviselésében pedig azokkal a tulajdonságokkal legyen képes szerepelni, a melyek nem csupán az egyénnek, hanem magának az intézménynek is dicsére és dicsőségére szolgáljanak.

Egyébként a konstitúciók a magyar ferenczrendieknél nem kívántak mást a megválasztottól, mint hogy legalább 30 éves legyen, hogy képes legyen étkezésben, ruházatban és minden más egyebekben a többiekkel közös életet folytatni.

Ha a tartományfőnök hivataloskodásának ideje alatt meghalt, mint pl. 1532-ben történt, midőn az 1531-ben Váradon megválasztott agg Derezléni Albert Palotán elhalálozott, azon kerület kusztozsa, a kinek kuszodiájában a haláleset történt, azonnal magához vette a tartományfőnök hivatalos és magán-

pecsétjét és a »discretus«, a házfőnök és néhány tekintélyesebb szerzetes jelenlétében azokat valamely edényecskébe zárta és a saját, a diskretusnak, valamint a házfőnöknek pecsétjével lepecsételte. Azután haladéktalanul intézkedett, hogy a tartomány kusztoszai és más tekintélyesebb emberei értesíttessenek a halálesetről, meghagyván egyuttal nekik, kiváltképpen pedig azoknak, a kik a legutóbbi tartományfőnöki választáson résztvettek, hogy az általa kitűzött időben és helyen egy társuk kíséretében megjelenjenek. Ezen az összejövetelen arra nézve határoztak, hogy tanácsosabb-e azonnal új tartományfőnököt választani, vagy a legközelebbi káptalan megtartásáig a főnöki teendőket valamely ideiglenes helyettesre ruházni? 1532-ben pl. nem tartották szükségesnek a választásnak azonnal való megejtését, hanem megbízták a helyettesítéssel Asszonfalvi Benedeket, aki a megboldogult Derezlényinek titkárja volt.¹⁾

Az elhalt tartományfőnökért, a szerzetesek közös atyjáért mindenki imádkozott. A szerzet felszentelt tagjai három sz. misét mutattak be lelkiüdvéért, a növendékek a megholtakért való officiumot végezték el, a fogadalmat tett, de fel nem szentelt testvérek pedig 300 Miatyánkot és Üdvözlégy Máriát imádkoztak el.²⁾

A tartományfőnök megválasztatásának napján, szombaton délután 5 óra tájban, az összegyűlt atyák szentbeszédet hallgattak, a mely a Szentlélek malasztjának elfogadására készítette őket elő.

Vasárnap, vagyis pünkösöd ünnepén, szünetelt a tanácskozás s a szerzetesek idejüket legnagyobb részben a magán- és közajátosságek végzésével töltötték. Délelőtt az ünnepélyes nagymisén és körmeneten vettek részt, délután pedig szent beszédet hallgattak.

Hétfőn reggel ismét a tanácskozási teremben találjuk őket. Itt először is lemondottak az összes hivatalos személyiségek tisztségeikről. Azután felbontották és sorra vették az egyes konventek által, a diskretusok közvetítésével, a káptalannak küldött iratokat, s elintézték az azokban foglalt kérelmeket, panaszokat, jelentéseket stb. Amikor ezekkel végeztek, vagy az nap, vagy néha csak kedden, a vizitátorok számoltak be eljárásuk eredményéről. A súlyosabb természetű kihágások, visszaélések az egész káptalan elbírálása alá kerültek s a büntetést is a gyűlés állapította meg. Ha azonban

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1533. Fridrich i. m. I. p. 2°.

²⁾ Müncheneri kódex. Electio officialium.

csak kisebb fogyatkozásokról, inkább csak az emberi gyarlóságból eredő hibákról volt szó, akkor nem terjesztették az ügyet a káptalan elé, hanem a tartományfőnök és a rendi tanácsosok maguk közt beszélték meg a dolgot és szabták ki a büntetést.

Végre az egyes tisztségviselők választására került a sor. Mielőtt ezt megejtették volna, a tartományfőnök, a kusztoszok, diskretusok és vizitátorok egyenkint, lelkiismeretesen összeírták mindazoknak a névsorát, a kiket az egyes tisztségekre a legalkalmasabbaknak gondoltak. A névsort azután átadták a rendi tanácsosoknak, hogy ezek ismét a feljegyzettek közül kijelölhessék azokat, a kikre az ő választásuk esett. Az így kiválogatottak névsorát végre a gyűlés elé terjesztették. Ha valakinek a gyűlés tagjai közül tudomása volt olyas valamiről, ami miatt egyik-másik jelöltet nem tartotta alkalmasnak a neki szánt hivatalra, egész bizalmasan tartozott ezt a diffinitorokkal közölni.

A konstitúció még külön is gondoskodott arról, hogy ezen választás szabadságát minden külbefolyástól menten megővje, midőn szabályul állította fel, hogy senkinek a közbenjárására, vagy kérésére ne alkalmazzanak valakit valamely tisztségre, kivéve azt az esetet, ha a kérés elutasítása folytán valami nagyobb botrány bekövetkeztétől kellene tartani. És hogy ez nem volt csak írott malaszt, kitűnik abból a válaszból is, amit a káptalan 1542-ben adott a csiki székeknek, akik arra kérték a gyűlést, hogy az akkori házfőnököt tegyék meg újból náluk quardiánnak. A káptalan t. i. azt felelte, hogy ha az illető *esetleg* más konventhez rendeltetnék át, azért fognak ők is házfőnököt kapni, miután a káptalannak különös gondja van a csikiekre.¹⁾

A káptalan utolsó napján a templomba mentek az atyák. A tartományfőnök itt első sorban a szent engedelmességre való hivatkozással megparancsolta, hogy mindenki köteles tisztelettel hajoljon meg a gyűlés határozata előtt, és vonakodás nélkül fogadja el azt a hivatalt, a melyre kijelöltetett. Ekkor felolvasták a személyi változásokat, némely imákat mondtak el az élő és meghalt jótevőkért, felolvasták a legutolsó káptalan óta elhalt rendtársak neveit, akiknek lelki üdvéért szintén imádkoztak, kijelölték a legközelebbi gyűlés helyét és idejét, elmondották a közgyónást (Confiteor) s a tartományfőnök megáldotta szerzetes testvéreit. »Az Ur Jézus Krisztus — imádkozott — ki minket hatalmával teremtet, kegyességével megváltott, áldjon meg benneteket minden áldásá-

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1542.

val. Világítsa meg értelmeket, és gyújtsa lángra szíveteket a szerzetesi szabályok megtartásában. És mindenek felett adja meg kegyesen mindnyájatoknak, hogy egész végig állhatatosak maradjatok a jóban. Azokat pedig, akik a mi rendünket hűtlenül elhagyták, megátkozom és átkozottaknak, kiközösítetteknek nyilvánítom.«

Ezek után a tartományfőnök még egyszer intette az egybegyülteket, hogy szigorúan alkalmazkodjanak a rend szabályaihoz, a »silentiumot« megtartsák, egymással békességben s szeretetben éljenek, a részegeskedést, az abból származó számtalan rossz miatt, kerüljék stb. Végre elénekelték a »Téged Isten dicsérünk« kezdetű himnust s ezzel a káptalant ünnepélyesen befejezték.¹⁾

IV.

Szt. Ferencz szabályai értelmében így oszlott meg a hatalom, a tekintély, a kormányzás, a tartománygyűlés és az előjárók között. Természetes, hogy mindebben csak a kisebbség részesülhetett. A nagyobb rész névtelenül, engedelmeskedve és dolgozva élt a zárda falai közt, legfeljebb akkor vétetve jobban észre, ha valakit társainak bizalma kiemelt a szerzetesek nagyobb zöméből.

De ha amazoknak több jutott a hatalomból, emezeknek alighanem nagyobb részük volt a lélek zavartalan békéjében.

A tisztségek, a hivatalnokoskodás, kétségkívül megszaportította a gondot, növelte a felelőséget, fokozta a fárasztó, pihenést nem ismerő tevékenységet. Akit a bizalom és saját kiváló tulajdonai egy zárda, egy kerület, egy tartomány élére állítottak, az minden inkább volt, mint a maga embere. Másokért való gond ült szívében, másokért való munka foglalta le idejét, a többiek jóléte és nélkülözése, öröme és bánata, erényei és bűneiért tartozó felelőség töltötte be lelkét. Az az egyszerű szerzetes ellenben, a ki elvegyülve társai között észrevétlenül, rábízva magát teljesen a rend szabályaira, szó nélkül alávetve magát előljárója akaratának, imádkozva és dolgozva, mintegy akarat nélkül, de egyuttal minden gondtól és felelőségtől menten élte le napjait, jóval nagyobb mértékben élvezte a lélek békéjét, a kedélyvilág nyugodt egyformaságát, szóval a szerzetesi élet csendes de igaz boldogságát, a melyet a jól fegyelmezett, az önsanyargatás gyakorlásában megedzett

¹⁾ Münchener kódex. Electio officialium. Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1542.

akarat nem engedett oda martalékul sem a hiuságnak, sem egyéb emberi gyengeségnek.

Ezt azonban csak akkor tudjuk megérteni, ha ezeknek a szerzeteseknek az életét egész közről látjuk. Ha ismerjük lelki műveltségük fokát, napi foglalatosságait, szórakozásait, idejük beosztását stb.

Tekintsünk tehát be a zárda falai közé, s figyeljük meg őket a templom boltívei alatt való imádkozás idején, munka közben, étkezés alatt és után, a pihenés óráiban, kezdve attól a naptól, hogy mint növendékek a szerzet kötelékébe felvételtek s átlépték a kolostor küszöbét, lemondással a szívében, áldozatul hozva fiatal vérük pezsgését, felajánlva munkakedvük minden erejét, az ég felé irányzott tekintettel, mely mindezek fejében az ígért örökké tartó boldogságot kereste — egészen azon pillanatig, amidőn megdermesztve a halál fagyától, örökre lecsukott szemekkel, mint a keresett boldogság örököseit lekisérték őket a zárda sirboltjába.

A rendbe való felvétel nem járt semmi nehézséggel, ha az illető kérelmező bizonyos feltételeknek megfelelő életviszonyok közt élt. Így, megkivánták tőle, hogy legalább 14 éves, törvényes születésű, hitében buzgó katolikus, nőtelen, egészséges testű és lelkű, adósságoktól ment legyen, jó hírnévnek örvendjen és semmiféle büntény gyanuja alatt ne álljon. Szükséges volt azonkívül, hogy bizonyos foku tanultsággal is rendelkezzen — mint a konstitúcióban olvassuk »sit competenter litteratus.« Akik ezen feltételeknek megfeleltek, felvételtek a rendbe s kellő előkészület után áldozó papokká szenteltettek.

Voltak azonban a rendnek oly tagjai is, a kik, bár a többiekhez hasonlóan letették a szegénység, szüzesség és engedelmesség hármasság fogadalmát, papi ténykedéseket soha sem végezhettek. Ezek az ugynevezett »laicus« testvérek voltak, akik a házban, kertben a nehezebb munkákat végezték, főztek, varrtak stb. Az ilyenek felvételénél azt kívánták, hogy az illető munkabíró, egészséges ember legyen, 18—40 év között. Ezek közé néha feleséges embert is felvettek, mint pl. 1537-ben a báthori orgonistát, miután előbb az egyházi hatóság törvényesen elválasztotta őt nejétől s az asszony is letette a tisztaság fogadalmát.¹⁾ A felvételt a kusztoszok eszközölték, az egyes kerületek szükségleteihez mért számarányban. Ők tartoztak tehát a felvétetni kívánók egyéniségét és viszonyait is vizsgálat alá venni. Ha a kusztosz valakit e nélkül és az előbb elszámolt feltételek valamelyikének ellenére vett volna

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1537.

fel, az illető a fogadalom letévéséhez csak is a tartományfőnök különös engedélye mellett járulhatott. Kivételnek csak azon esetben volt helye, ha a szerzetbe olyan egyén kívánt felvétetni, akinek belépése akár képességei, akár kiváló társadalmi állása folytán különös épülésére szolgált volna az egyháziaknak és világiaknak egyaránt. Tudunk rá esetet, hogy az egyik házfőnök a kusztosz és a tartományfőnök tudta nélkül felvett egy laicus testvért ujoncznak. Ez Szántón történt 1533-ban. Midőn ez a tartományfőnöknek tudomására jutott, jóváhagyta ugyan a felvételt, sőt nehogy az ártatlan fráter bűnhődjék, az addig benn töltött időt is beszámította az ujonczévbe, de egyuttal közölte a házfőnökkel, hogy ezen önkényes eljárása miatt — mihelyt a kusztodiába utazik — meg fogja őt büntetni.¹⁾

A kolduló szerzetekből egyáltalában meg volt tiltva valakit szent Ferencz rendjébe befogadni. Más szerzetes rendekből pedig csakis az illető rend főnökének beleegyezésével volt az átvétel megengedve. Ellenkező esetben a felvétel érvénytelennek tekintetett.

A felvettek novicziusoknak, ujonczoknak nevezettek. Ezek közvetlenül a felvétel után meggyóntak, megáldoztak, és jóvá tették az esetleg más hirnevén, tulajdonán ejtett sérelmeket, hogy így előbbi életük salakjától megtisztulva, Istennel és emberrel kibékülve kezdhesék meg az új életet.

A XVI. század első felében, a mohácsi vészre következő időszakban, ugylátszik, nem volt meghatározva, hogy az ujonczok melyik zárdában tartózkodjanak. Legalább erre mutat az 1537-ben Berényben megtartott káptalannak azon határozata, hogy az ujonczok ne költöztessenek hol ebbe, hol abba a zárdába.²⁾ Ugyyszintén már az 1535. évben Gyöngyösön megtartott káptalan is intézkedett e tekintetben, még pedig oly formán, hogy az ujonczok számára minden kusztódiában, ha csak lehetséges, két vagy legalább egy alkalmas zárda jelöltessek ki.³⁾

Amint az ujonczok megérkeztek a számukra berendezett zárdába, egy gyóntatóatyia vezetése alá kerültek.

Ezt nagy gonddal választották ki az előljárók.

Komoly, érett gondolkozásu, józan ítéletű embernek kellett lennie, aki eléggé ismerte az emberi lelket, hogy arra hatni is tudjon. Nemcsak a kellő ismeretekkel kellett ren-

¹⁾ Levelező könyv. 39a.

²⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1537.

³⁾ U. ott. Acta capituli 1535.

delkeznie, hanem az is szükséges volt, hogy szigorú szerzetesi szellem hassa át őt, hogy ne csak előszóval, hanem példájával is oktassa a reábizott ifjakat. Türelmet, elnézést kívántak tőle mások hibái iránt s kemény szigort önmagához, hogy mérsékelten, okosan tudjon jutalmazni és büntetni. Szóval olyan embert kerestek benne, aki tudjon jól tanítani s egyuttal kitűnően nevelni.

Mert ez volt az ő feladata. Az ujonczok egy álló esztendeig egyedül az ő befolyása alatt állottak. Ezen idő alatt ő volt vezetőjük és tanácsadójuk, tanítójuk, meghittjük, barátjuk. Ő oktatta őket a latin nyelvre, a szükséges imádságokra, a rend szabályaira. Az ő példája buzdította őket az önmegtadásra, az alázatosságra, az áhitatra. Az ő szava lelkesítette őket a szegénység, szűzesség, engedelmesség szeretetére. Ő gyűjtötte meg lelkükben azt a tüzet, amely képesekké tette őket arra, hogy a szegénységért, az önsanyargatásért le tudjanak mondani a világot minden örömről.

Ez alatt az egy év alatt az ujonczok szinte légmentesen el voltak zárva a külvilágtól. Nem léphettek át a zárda küszöbét, kivéven valamely ünnepélyes körmenet alkalmával, vagy ha esetleg más kolostorba rendelte át őket fellebbvalóik akarata. Nem beszélhettek világi egyénnel, még legközelebbi rokonaikkal sem, hanem csak gyóntatójuk engedelmeivel s az ő jelenlétében. Nem írhattak s nem kaphattak leveleket lelki vezetőjük tudta és beleegyezése nélkül. Sőt még a kisebb rendeket sem vehették fel ezen idő alatt, vagy ha valaki már fel volt szentelve közülök, annak nem volt szabad gyóntatnia. Hetenkint háromszor: hétfőn, szerdán és pénteken, oda állottak a kolostor szerzetes atyái elé, s egyenkint elszámolták mindazokat a kisebb-nagyobb botlásokat, hibákat, bűnöket, amelyeket a megelőző napon netalán elkövettek. A házfőnökhöz tartozott ezek miatt őket meginteni, megdorgálni, avagy megbüntetni.

Oly csendben, oly egyhangu foglalkozás közt, olyan szigorú fegyelem alatt töltötték napjaikat, hogy a lélek úgy szólnán kényszerítve volt magába mélyedni.

Igy jutottak el, önmagukkal foglalkozva, imádkozva és dolgozva, lassankint ahhoz a ponthoz, ahol reájuk nézve megszűnt vonzerővel és csábító hatással birni a hirnév, a gazdagság, a gyönyör, s ahol fiatal lelkük minden lángolásával, szívük minden dobbanásával, az örökkévalóság felé fordultak.

Az ujonczév leteltével mindazoknak, akik ezen idő leforgása alatt velük érintkezésben voltak, bizonyosságot kellett tenniök viselkedésük, társalgásuk, modoruk kifogástalan, sőt

épületes voltáról. Csak ha e tekintetben nem emelhetett ellenük senki kifogást, bocsájtattak a fogadalom letetéséhez.

Ez mindig bizonyos ünnepélyességek közt ment végbe.

A fogadalmat tevőnek mindenek előtt a földi javakról való lemondást kellett bebizonyítani azzal, hogy tényleg lemondott minden néven nevezendő tulajdonáról s mindazt, ami bizonyos értéket képviselt s aminek eddig birtokában volt, átadta előljárójának. Azután összegyűltek a kolostor atyái a zárda valamely tágasabb helyiségében, s itt a fogadalmat tevő a kusztosz vagy házfőnök elé térdelve, összekulcsolt kezeit annak kezeibe téve, a következő szavakkal mondott le a világról: »én így és ígynevezett testvér, ígérem és fogadom a mindenható Istennek, a B. Szűznek, szent Ferencznek, minden szenteknek, és neked atyám, hogy egész életemen keresztül meg fogom tartani a kisebb testvéreknek Honorius pápa által megerősített szabályait, szegénységben, engedelmisségben és szüzességben élén.« Mire az illető kusztosz, vagy házfőnök biztosította őt, hogy ha fogadalmát beváltja, jutalmul az örök boldogságot fogja elnyerni.¹⁾

Azok az ujonczok, akik nem váltak be, visszakapták a belépésük alkalmával viselt ruháikat és békében elbocsájtattak. Az egyik ily ujoncz, 1534-ben, nagyon bizhatott magában, mert felvételekor ruháit oda ajándékozta egyik rokonának. Igaz ugyan másrészt, hogy ez nem valami nagy áldozat volt tőle, mert oly silányul volt felöltözve, hogy az üngön kívül alig volt rajta egyéb. Miután azonban mezitelenül még sem lehetett utnak eresztetni, a tartományfőnök irt a quardiánnak, hogy adjon neki valami hitvány ruhát.²⁾

A fogadalmat tevők közül a laikus testvérek valamelyik zárdába küldettek, ahol mesterségüknek megfelelő foglalkozáshoz jutottak. A tulajdonképpeni növendékek pedig hozzáláttak a tanuláshoz.

A mohácsi vészre következő zavarteljes időben a tanulmányok végzésére nem volt állandóan valamely zárda kijelölve, hanem káptalanról-káptalanra külön határozták meg, hogy az ifjak iskoláztatása hol történjék. Így pl. 1531-ben úgy intézkedik a káptalan, hogy a jövő gyűlésig Váradon tanítsák őket.³⁾ Hasonló határozatot hozott az 1533. káptalan.⁴⁾ Tanárrul — kit »lectornak« neveztek — akkor Athyai Pétert, ekkor Hamanthi Tamást rendelték.

¹⁾ Müncheneri kodex. I. Pars constitutionis 32 a.

²⁾ Levelező könyv 76 a.

³⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1531.

⁴⁾ U. ott. Acta capituli 1533.

Sajnos, forrásaink nem szólnak arra vonatkozólag semmit, hogy mit tanítottak ezen iskolákban.

A konstitucziók mindössze csak annyit mondanak, hogy a kusztoszok ne alkalmazzanak olyan egyéneket gyóntatókul és hitszónokokul, akik valamelyes tanultsággal nem rendelkeznek (*sine aliquali sufficientia litterarum*) és hogy a növendékeket, különösen az ifjabbakat, nagyon korán ne bocsássák a felszentelésre. Továbbá, a tartományfőnököknek és a többi előjárónak arra is kiterjedjen figyelmük, hogy a gondjaikra bízott testvérek tudják mindazt, ami az üdvösség elnyeréséhez szükséges, kivált a gyóntatók és hitszónokok. Gondoskodjanak kellő tanerőről is. A növendékek és a fiatalabb áldozárok irodalmi nyelven társalogjanak, és az étkezések idején felolvasásokat tartsanak.¹⁾

A levelező könyvben pedig ezeket írja valaki: tudvalévő dolog, hogy nekünk nem az elvont fogalmakra, a pompás érvelésre van szükségünk, hanem arra, hogy ismerjük a szent írást, a közhasznú dolgokat, s kivált ami a gyóntatáshoz tartozik. Ezt veszik az emberek rendesen igénybe. Ugyanazért a mi tartományainkban is vannak olyan atyák, akik az ily szükséges ismeretekkel rendelkeznek és képesek másokat is oktatni.²⁾

Miután a növendékek tanulmányaikat befejezték, és legalább 22. életévüket betöltötték, papokká szenteltettek. A felszentelés rendszerint a legközelebb eső püspöki székvárosban történt, az illető püspök vagy helyettese által. Így tudjuk, hogy egy ízben a tartományfőnök Esztergomba küldi a növendékeket felszentelésre, máskor pedig a kusztosz Egerbe rendeli őket.³⁾

Midőn az ujonczok megkezdették a próbaévet, már a szerzet ruháját viselték. Nem is vetették ezt le többé, sőt ebben is temették el.

A ruházat a konstitucziók értelmében olyan volt, hogy annak silánysága nem csak az árából, hanem magából a posztóból is megítélhető volt, miután a rend szabályai szerint a szerzeteseknek szegényes ruházatban kellett járniok.

A magyar ferenczrendieké, a tartomány ősrégi szokása szerint, egyszerű hamuszürke színű posztóból készült. A csuha olyan hosszúra volt szabva, hogy a derékon átkötve, leért egészen a láb sarkáig; nem érte a földet, de a sarok felett

¹⁾ Müncheneri kódex. *Electio officialium*.

²⁾ I. h. 94 a.

³⁾ U. ott. 116 b.

sem volt négy ujjnyival rövidebb. A csuklya leért egészen a derekat övező kötélíg, s ennél két ujjnyinál sem hosszabbnak sem rövidebbnek nem volt szabad lennie. Szélessége arányos volt a hosszúsággal. A csuha ujjai leértek a kéz első izületéig, s a vállnál körülbelül két tenyérnyi szélességben voltak varrva, úgy azonban, hogy a kéz feje felé még inkább kibővültek. A csuha felett viselt kámzsának sem fodrosnak, sem ránczosnak nem volt szabad lennie a nyak körül, sem pedig a földig leérnie, hanem legalább egy tenyérnyivel rövidebbnek kellett lennie. Az öv közönséges, nehéz kötélből készült.

A kusztoszok figyelmének nem csak arra kellett kiterjednie, hogy a szerzetesek mindannyian megfelelő ruházatban járjanak, hanem arra is, hogy senki a szükséges mennyiségű ruházaton felül ne birjon ilyennel. Néha, kivételképpen valamely észszerű oknál fogva azonban megengedhették pl. a laikus testvérek közül a szakácsnak, vagy az ácsoknak, hogy két csuhával birjanak, ezek közül az egyiket munka közben, a másikat pedig azonkívül viselhessék. Az előbbent azonban, ha nem volt rajtuk, a pinczehelyiségben kellett tartaniok, hogy esetleg más is használhassa.

Lábbelit nem volt szabad szerzeteseinknek viselniök, ha csak ez valami okból elkerülhetlenül szükséges nem volt. De még ekkor is vagy a kusztosznak, vagy a házfönöknek az engedélyét tartoztak előbb kikérni. Aki ezen szabály ellen vétett, büntetésül egy napig kenyéren és vizen bőjtölt.

Megjegyzendő azonban, hogy a lábbeli alatt nem értendő maga a harisnya, vagy a fatalp, vagy az egyszerű saru. Mindazonáltal még sarut sem viselhettek mindnyájan. Így pl. az 1537-ben Berényben megtartott káptalan kimondja, hogy minden egyes kolostorban a kusztosz és a zárda tanácsosai (néhány idősebb szerzetes, akiket szintén diskrétusoknak neveztek) határozzák meg, hogy a szerzetesek közül kik járhatnak saruban és kik nem.¹⁾ Az 1550-ki váradi káptalan már megengedte, hogy a testvérek a világiakéhoz hasonló lábbelit viseljenek, de ez csak a bokáig érhetett, és semmiféle sallangok nem lóghattak le róla, mert különben viselőjét megkorbácsolták és ezen felül még egy napi bőjtöt is kapott.²⁾ Az 1552-ben ugyancsak Váradon megtartott káptalan ellenben megújítja a berényi gyűlés határozatát, azzal a hozzáadással, hogy ha a kusztoszok és házfönökök e tekintetben mulasztást

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1537.

²⁾ U. ott. Acta capituli 1550.

követnek el, a tartományfőnök, vagy a vizitator néhány korbácsütésre ítélje őket.¹⁾

A szerzetesek még az éjjeli nyugalom idején sem válhattak meg csuhájuktól. A konstitúciók külön megtiltják, hogy valaki — kivéve a betegséget — éjjelre levesse a csuhát, a nadrágot, vagy az övet. Aki ez ellen a tilalom ellen vétett, az másnap büntetésül kénytelen volt, az ebéd ideje alatt, az étteremben a földön ülve, csuha nélkül elkölteni ebédjét.

A zárda szabójának nem csak az új ruhákat kellett megvarrnia, hanem a viselteseket is ő tartozott kijavítani, tisztán tartani. Ha ezt nem tette, a házfőnök megbüntette őt.

A szerzetesek attól a zárdától kapták ruházatukat, ahol az alamiznagyűjtés idején állandóan tartózkodtak. És ha történetesen éppen ez alatt helyeztek át valakit más zárdába, az a kusztosz gondoskodott felőle, akinek a kerületébe áttétetett.

A ruhára szükséges posztót, gyolcsot stb. rendszerint itt az országban szerezték be a kusztoszok, akiknek ezekről gondoskodniuk kellett. Így tudjuk, hogy az 1535-ki gyöngyösi káptalan úgy intézkedett, hogy mindaddig, míg a káptalan másképp nem rendelkezik, az esztergomi, ozorai, szlavoniai, szentléleki és szécsényi kusztódiák nem Fáróból(?) hanem Szécsényből szerezzék be a ruha szükségletet; a pataki, jenői, bányai kusztódiák zárdái pedig Lőcséről kapják a ruhaneműeket.²⁾ Néha azonban külföldre is küldöttek ily posztó-árukért, mint ez a levelező könyv más helyén olvasható, ahol az író felemlíti, hogy éppen most küldött ki Németországba néhány szerzetest ruhaneműek bevásárlása céljából.³⁾

Hogy mennyi gonddal járt némely esztendőben az egyes zárdákat kellő mennyiségben ellátni a szükséges ruhaneműekkel, azt elképzelhetjük azokból a levelekből, amelyeket a kusztoszok a tartományfőnökökkel, egymással, vagy az egyes házfőnökökkel erre vonatkozólag váltottak.

1534-ben Kussalról, úgy látszik a jenői kusztosz, tudatja az egyik házfőnökkel, hogy ezentul a ruházatra szükségesekeket Szécsényből fogják megkapni, miután Fárót alig lehet veszély

¹⁾ U. ott. Acta capituli 1552. Jónak látjuk már itt megjegyezni, hogy ezek alatt a korbácsütések alatt nem valami »inquisitori« kegyetlenkedést kell érteni, hanem azt az ostromozást, amit ők disciplinának neveztek, s amelyet önsanyargatásul bizonyos napokon mindegyik szerzetes elvégzett önmagán. Ezt az ostromozást rendszerint valamely büntetés súlyosításául szabták ki a vétkekre s vagy maguk végezték önmagukon, vagy pedig egyik társuk mérte vállalkra az ütéseket.

²⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1535.

³⁾ I. h. 238 a.

nélkül megközelíteni. De most meg Szécsénybe is bajos a közlekedés, részint az árvizek miatt, részint pedig mert az utonállók garázdálkodása a legnagyobb veszéllyel fenyegeti az utasokat; kénytelen tehát a kért szürke prém elküldését a jövő évre halasztani.¹⁾

Altalában ez a szürke, ugylátszik evetprém — amit a csuha bélésül használtak — beszerzése, sokat foglalkoztatja a szerzeteseket. Nem vagyok képes ebben a zavaros időben a testvéreknek szükséges prémet bevásárolni — panaszkodik az egyik kusztos a másiknak; kérlek tehát az Isten szerelmeért, ha a te kerületedben maradt valami felesleg, küldj abból számunkra legalább néhány rőfnyit. Szívesen megadom érte az öt forintot is, bár jelenleg pénzzel sem rendelkezünk, de majd kérek kölcsön a konfratertől.²⁾

Ugyanekkor az esztergomi konvent főnöke is panaszosan tudatja a tartományfőnökkel, hogy ebben az évben nem küldhettek a prémért, mert attól tartottak, hogy a pénztvivő szerzetesek a portyázó ellenség kezébe kerülnek. Kéri tehát, hogy ne hagyja el őket nyomorúságukban, hanem küldjön számukra egy vagy legalább félrőfnyit, az árát majd később készségesen meg fogja téríteni.³⁾

Kénytelen vagyok — írja egy másik kusztosz a szomszéd kusztódia főnökéhez — szent szabályaink értelmében mezeitelenségemet felfedni előtted, nehogy hallgatásom büszkeségnek tűnjék fel. A közbiztonság teljes hiánya következtében nem küldhettünk a szükséges prémért, s most a tél közeledtével a legnagyobb zavarban vagyok, hogy mibe öltöztetem szerzetes testvéreimet. Kérlek tehát, hogy a te kusztodiádban található maradékból juttass nekünk is, én nem fogom elmulasztani ebbeli jószágodat a szerzet tagjai előtt nyilvánosan elismerni és magasztalni.⁴⁾

Az egyik szerzetes is panaszkodik a prém hiánya miatt. Egyetlen csuhám van — úgymond — de ez is már olyan régi s annyira elrongyolódott, hogy alig lóg rajtam; pedig az idő már most is elég zordnak ígérkezik.⁵⁾ De még ennél is szerencsétlenebbnek érzi magát egy másik, aki baját így írja le: súlyos bánthatom és nagy veszteség ért: a prémből engem illető részt egyik szerzetes társam elvitte, hogy úgymondjam ellopta.⁶⁾

¹⁾ Levelező könyv 73 a.

²⁾ U. ott. 22.

³⁾ U. ott.

⁴⁾ U. ott. 20. 1.

⁵⁾ U. ott. 22.

⁶⁾ U. ott. 37.

A sok panaszolkodás után szinte jól esik olvasni, hogy az ozorai kusztoznak pl. egy izben alkalma volt 100 rőf ajándékba kapott prémet megköszönni.¹⁾

Néha más is hiányzik, nemcsak a bélésnek való prém. Kérlek tisztelendő atya — könyörög az egyik szerzetes — gondoskodjál számomra csuháról és kámzsáról, mert úgyszólván mezitelen vagyok, és nem tudom, kihez forduljak. Leveletem nem ok nélkül pecsételem le vörös színű viasszal Azt akarom ugyanis ezáltal elérni, hogy ebből is látván nagy uri voltomat, még hajlandóbbá légy kérésemet teljesíteni, és ha már előbbi levelemre nem feleltél, legalább erre kapjak választ.²⁾

1533-ban meghal az egyik szerzetes, akinek Ozorán lakik egy jóismerőse. Ez értesülvén a halálesetről, siet az odavaló házfőnökhöz írt levelében őszinte fájdalomának és részvételének kifejezést adni. A levél végén azonban nem mulasztja el a quardiánt arra kérni, hogy a megboldogult lámpáját ajándékozva emlékül neki; a csuháját pedig szívesen megveszi pénzért. Akármít kíván érte, akár egy és egy fél, akár két forintot, a legrövidebb idő alatt megküldi.³⁾ Az illető megfeleldkezett arról, hogy a szerzeteseknek tiltva volt a kámzsát vagy más ruhaneműt egymásközt értékesíteni.⁴⁾

Ugylátszik különben, hogy a szerzetesek közt az apróbb szivességek közé tartozott, a kevésbé értékes ruhadarabok s különösen a bőrneműek beszerzése. Így pl. az egyik szerzetest felkéri Ozoráról, hogy készíttessen egy pár könnyű nyári sarut; figyelmezteti azonban az illető, hogy ne legyen se szűk, se rövid.⁵⁾

Egy másik ugyancsak Ozoráról szarvasbőrből készült szijat küld szerzetes társának, s kéri, hogy tekintettel az általános nyomorúságra, inkább a jóakaratot tekintse, mint az ajándék értékét.⁶⁾ Hasonló ajándékkal kedveskedik társának egy másik szerzetes is, azzal a különbséggel, hogy egy darab posztót és egy bélésre való prémet is küld.⁷⁾

Emlékszem — írja a harmadik — hogy nemrég felkértél, szerezzek számodra alsónadrágnak való vásznat és lábbelinek való bőrt; a vásznat már előbb elküldöttem, a kecskebőrt

¹⁾ Levelező könyv 27.

²⁾ U. ott. 20.

³⁾ U. ott. 59 a.

⁴⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1532.

⁵⁾ Levelező könyv 36 a.

⁶⁾ U. ott. 35 a.

⁷⁾ U. ott. 81 a.

most indítom útnak.¹⁾ Máskor ismét azt olvassuk az egyik szerzetes levelében, hogy a kért vörös bőrre gondja lesz, ámbár azt hiszi, hogy a házfőnök sokkal könnyebben vehetne a vásáron.²⁾

A kusztoszok tartoztak az ágytakarókról is gondoskodni. Miből készültek ezek a takarók, milyenek voltak, nem tudjuk. Hogy a legegyszerűbbeknek kellett lenniök, azt onnan is következtethetjük, hogy a szerzetesek felső ruháikban aludtak és párnákat egyáltalában nem használhattak.³⁾ Azért néha még a takarókban is szükségét szenvedtek. E sorok átadóit — olvassuk a pesti házfőnöknek a kusztoszhoz írt levelében — némely szükséges dolgok beszerzése céljából hozzád küldöttük. Szánakozzál rajtunk és légy segítségünkre. A konventben nincsenek ágytakarók, elküldöttük tehát ezeket a testvéreket, hogy vegyenek. Légy szives e célra legalább 10 forintot rendelkezésükre bocsájtani; van ugyan nekünk is erre költségünk, de nem tartottuk tanácsosnak, hogy a pénzt a testvérek ilyen veszedelmes időben magukkal vigyék. Majd alkalomadtával köszönettel vissza fogom szolgáltatni.⁴⁾

Nincsenek ágytakaróink — jelentik egy másik zárdából — ha nektek volna kéznél, kiséghetnétek bennünket.⁵⁾

Ezek a takarók soha sem váltak a használónak tulajdonává, hanem mindig az illető zárdá birtokában maradtak. Azért ha valaki hosszabb útra magával vitte ágytakaróját és esetleg nem tért vissza többé előbbeni tartózkodási helyére, visszaküldéséről mégis tartozott gondoskodni. Ez alól a szabály alól még a kusztosz vagy házfőnök sem adhatott felmentést. Ha pedig mégis megengedte volna, hogy valamelyik szerzetes takaróját eladja, vagy végleg elvigye, büntetésül három napig kenyéren és vizen bójtölt és még néhány korbácsütést is kapott. Ugyanígy járt az a házfőnök is, aki a káptalanra magával vitt takarókat elmulasztotta utódjának átszolgáltatni.⁶⁾

Az ágy- és ruhaneműekről, mint mondtunk, a kusztosz és a házfőnök tartozott gondoskodni. A kusztosz beszerezte az egész kusztodia szükségletét, az egyes házfőnökök pedig tőle vették — a zárdá költségén természetesen — a konvent személyi létszámához mért mennyiséget.

¹⁾ Levelező könyv 81 b.

²⁾ U. ott. 43.

³⁾ Müncheneri kodex. Circa vestitura.

⁴⁾ Levelező könyv 18.

⁵⁾ U. ott. 16.

⁶⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1552.

Hogy a házfőnököknek ne legyen több gondjuk saját becses személyükre, mint szerzetes társaikra, s hogy az esetleg önzessé fajulható önszeretet ne ragadja őket visszaélésekre, szigoruan tiltva volt, hogy valamelyik quardian csak a maga beruházásáról gondoskodjék, a házbeliekét pedig elhanyagolja. Az ilyet, ha eljárása kitudódott, a tartományfőnök rövid uton megfosztotta a maga számára megvett ruhaneműektől, és szétosztotta azok közt, akikre a tartomány szokásai értelmében gondjának kellett volna lennie.¹⁾

V.

Hogy az itt elmondottakat, és még inkább az ezek után következendőket meg tudjuk érteni, ismernünk kell közelebb-ről azokat a veszteségeket, a melyek a magyar ferenczrendiek a török hódítás következtében érték.

Semmiféle szóáradat nem beszél oly hangosan és világosan, mint e néhány számadat: 1525-ben a tartomány 10 kusztódiából, 73 konventből állott;²⁾ 1531-ben már csak 9 kusztódiá volt 63 zárdával;³⁾ 1548-ban pedig már csak 6 kusztódiát és 31 zárdát mondanak magukénak, még pedig a következőket: az esztergomi kusztódiában: a gyöngyösi, beréni, vámosi zárdákat; az erdélyiben: a kolozsvári, vásárhelyi, medgyesi, tövisi, hunyadi, sebesi, fehérvári, csiki, bakói, thergovistai conventeket; a jenőiben: a váradi, gyulai, csanádi, jenői, zalárdi, szegedi kolostorokat; a bányáiban a szöllősit, bányait, báthorit, medgyesaljait, kusalit; a szent-lélekiben: a pápait, thaladit, egervárit, ormosdit, remetinczit; a szécsényiben: a lipótit és galgócit.⁴⁾ Vagyis 23 év leforgása alatt összesen 42 zárdát veszítettek el, tehát felénél is kevesebbre olvadt le az általuk birt konventek száma.

Hogy mi történt ezekkel a zárdákkal? A legtöbbet felgyújtotta, romba döntötte a török; néhány elhagyatva, üresen állott, sőt volt olyan is, a melyben az ellenség ütött tanyát. A szécsényi zárdában ma is látható az a két szoba, a melyet egykor állítólag a török pasák laktak.

A szegény barátok szomoruan és tehetetlenül nézték, mint válik romhalmazzá sok esztendőnek fáradságos munkája, mikép semmisül meg mindaz, a mit ők évszázadokon keresztül hangyaszorgalommal építettek. Egyedül a remény maradt

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1552.

²⁾ Fridrich i. m. I. p. 28.

³⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1531.

⁴⁾ U. ott. Acta capituli 1548.

meg vigaszul számukra, hogy a hatalmas Isten megelégteli a szerencsétlen nemzet szenvedéseit, és végét veti az oly sűrűn jövő csapásoknak.

E remény teljesülését azonban ők már nem érték meg. A fölénk boruló láthatár mindvégig komor, vészteljes maradt. s a boldogság napját már nem látták többé ragyogni a szegény ország felett.

Ők azonban csak vártak és reméltek tovább. Megírták egymásnak a hallott híreket, vigasztalták egymást, vagy elpanaszolták egymásnak bajaikat, de soha nem estek kétségbe sem hazájuk, sem szerzetük sorsa felett, mert a legnagyobb szerencsétlenség közepette is rendíthetetlen bizalommal tudtak imádkozni.

Érdekes, hogy leveleikben, a melyeket ez időben egymással váltanak, a németek ellen csaknem oly mértékű idegenkedést árulnak el, mint a hitetlen török ellen. Semmiféle jót nem tudnak sem az egyik, sem a másiktól, s nem is várnak tőlük egyebet a rossznál, mint a hogy eddig sem tapasztaltak részükről mást.

Félelem és remény közt ingadozik lelkem — írja az egyik Ozoráról 1533-ban. Az egyik oldalon a törökök dühe fenyeget, a másiktól pedig a német zsarnokság tölt el irtózat-tal, a mely úgyszólván az egész pataki kusztódiát semmivé tette.¹⁾

Ugyancsak Ozoráról kapta az egyik szerzetes ezt a levelet is: semmi újság, de annál több a szállongó hír; mint bizonyosat emlegetik János király jövetelét; a keletiektől senki sem fél. A mi a két külellenséget, t. i. a törököt és a németet illeti, úgy értesültem, hogy egyik sem fogja az országot megtámadni; ha azonban Ferdinánd király nyugtalankodnék, a birodalom veszi vele szemben védelembe János királyt, a ki viszont ígéretet tett, hogy az ő területén meg fogja a németeket védelmezni a török ellen. Azt is rebesgetik, hogy János király, a ki Lippáról Buda felé közeledik, csapatait Pécsre vezetni ellenségeinek megfenyítésére.²⁾

Mi most — írja egy harmadik — folytonos remegés közt élünk; a német ugyanis, mely a határszéleket már részint elpusztította, részint pedig most teszi tönkre, minden módon üldöz bennünket. De nem kevésbbé rettegünk a török ravaszságtól is, a mely a helyett hogy védene, még jobban kifosztogat bennünket és titokban úgy mint nyíltan, a legnagyobb

¹⁾ Levelezőkönyv 32 a.

²⁾ U. ott. 31 a.

arczátlansággal hatalmaskodik és rabol. Milyen vége lesz ezeknek a szerencsétlenségeknek? Ne szünjünk meg tehát kérni a Mindenhatót, hogy vessen véget már szenvedéseinknek és fordítsa el haragját tőlünk. Félek azonban, hogy ennél még nagyobb bajok is fenyegetnek bennünket.¹⁾

Nincs mit írnom — olvassuk egy 1533-ban Ozoráról irt levélben — de nem hallgathatom el, hogy Isten ostorát látom abban, hogy ezt a szegény, szájalomra méltó országot annyi belső zavar szaggatja széjjel, s katonái egymást öldösik.²⁾

Súlyos veszteségek értek bennünket mostanában — írja a pesti házfőnök — mindazonáltal dicsértessék az Úr neve, a ki mindent jóra fordít.³⁾

Azok előtt a nagy hadivállalatok előtt, melyeket a török császárok időközönként Magyarország ellen szerveztek s a melyeket rendesen megelőzőtt hírok, a tartományfőnökök sohasem mulasztották el a köteles óvórendszabályokat megtenni és idejekorán intézkedni, hogy a szerzetesek a fenyegetett vidékekről elvonuljanak, s más bátorosabb helyen várják be az idők jobbra fordultát. Így midőn 1535-ben hire terjedt, hogy »a keresztény vallás kegyetlen ellensége, a török császár megszállhatlan mennyiségű harczosa élén ismét az országra törni készül, hogy azt teljesen zsarnoki jogara alá igázza, a lakosokat pedig kardélre hányja«, a tartományfőnök azonnal elrendelte, hogy a felvonuló török hordák útjába eső zárdákból az atyák más biztosabb helyre költözzenek, miután úgymond, a nép is vagy elmeredik, vagy ha helyben marad, rablánczra fűzetik; így tehát éppenséggel nem lenne értelme maradásuknak.⁴⁾ 1542-ben pedig a Váradon ülésező káptalan meghagyta az ozorai kusztosznak, hogy ha a györgyi barátokat a török részről valami baj fenyegetné, telepítse át őket más zárdába.⁵⁾ Az 1546-ki káptalan hasonló okból elrendeli a remetinczi, héderhelyi, pataki, szentléleki és czekei zárdák kiüresítését.⁶⁾

A szerzetesekre nem is egy egész nagy hadsereg elvonulása képezte a közvetlen veszedelmet, mert mint láttuk, az elől idején kitértek, hanem inkább azok a kisebb-nagyobb ellenséges csapatok, a melyek portyázva száguldottak át egy-egy érkezésükről mitsem sejtő vidéken, könyeket és vért fakasztván a lakosok szívéből. Az ily váratlan lecsapás alkal-

¹⁾ Levelezőkönyv 36 b.

²⁾ U. ott. 39.

³⁾ U. ott. 17.

⁴⁾ U. ott. 179.

⁵⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1542.

⁶⁾ U. ott. Acta capituli 1546.

mával az illető vidék kolostora rendesen nem került el a felgyújtás, kirablás veszedelmét és még szerencse volt, ha a szegény barátok közül néhány nem vesztette el e közben életét.

Ilyen szerencsétlenségnek esett áldozatul 1532-ben a sellyei kolostor, a melyet a török csapatok nemcsak feldúltak, hanem a benne lakó 11 szerzetest is megölték.¹⁾ Hasonló sors érte az ozorai kuszatódiához tartozó Csákán 4 szerzetesét ugyanezen évben. Egy szerzetest a Szilágyságban az oláhok, egyet a ruthének öltek meg ez időtájban. Ezt megelőzőleg Esztergom és Galgóc környékén végeztettek ki a törökök egy-egy szerzetest. Galgóc mellett a magyar rablók is megölték két ferenczrendit. 1545-ben a rablók éjjel rajta ütöttek a szentléleki zárdán, és az egyik szerzetest megfosztották életétől. Ugyanez a sors érte a rend egyik tagját Ozorán, a másikat Baranyában. Egy szerzetes Pesthez közel esett a törökök vérszomjának áldozatul.²⁾ És mennyien veszttek el 1526- és 1529-ben a budai, pesti, esztergomi zárdákból, úgyszintén Palotán, Erdélyben, Szlavóniában.

Nem lehet csodálni, bogy ily körülmények között nemcsak azon panaszkodtak a szerzetesek, hogy mindnyájan a török zsákmányává lettek,³⁾ hanem néha a versengő hazafiak ellen is keserűen kifakadnak. Az emberek — írja ilyen hangulatban az egyik — napról-napra gonoszabbak lesznek, mint eddig voltak. Az örökös viszálykodás, az egyenletlenség, a lobogó lángra felszított gyűlölet annyira elvakítja őket, hogy semmit sem gondolnak a külelenséggel, hanem készebbek közösen elveszni, mint hogy egyik a másiknak a roszban engedjen.⁴⁾

Hogy az embereket ily keményen megítélhessék, hogy felőlük ily hangon szólhassanak, ahhoz a lelkiismeretnek az a nyugodtsága, a kötelesség teljesítésből eredő oly fölény, a mulasztás vádjától való olyan foku mentesség volt szükséges, a minővel ők valóban rendelkeztek.

Igaz, hogy ehhez nagy áron jutottak. Ugy kellett ezt sok szenvedés, nélkülözés és munkával megváltaniok. Ki kellett tartaniok, mint az őrtálló katonának a veszedelem színhelyén. Vagy ha a kérlelhetetlen kényszer elviszi is őket egy időre, ismét vissza kell térniök az elpusztult vidékre, a füstölgő romok közé, csakhogy a szegény népet vigasztalhassák. Ebbeli kötelességüket eléje kellett helyezniök saját biztonságuknak,

¹⁾ Toldy: *Analecta* p. 312.

²⁾ U. ott. p. 312—313.

³⁾ *Levelező könyv* 50b.

⁴⁾ U. ott. 58b.

mások lelki életét saját földi életüknek, és nem volt szabad magukat semmiféle tekintetek által eltántorítani engedni arról az útról, amelyen az önfeláldozás véres verejtéke verte ki homlokukat.

Megható az a szeretet, az az atyai gond, amelylyel saját szerencsétlenségeik közepett is hiveikre gondolnak. Irtunk a kusztosznak — közli Szerecsen János feleségével a tartományfőnök 1533-ban — hogy az elhamvadt sellyei zárdába küldjön négy szerzetest a ti és a szegény, szájalomra méltó nép vigasztalására, ha ugyan sikerült némelyeknek a törökök kezeiből kiszabadulni.¹⁾

Ismerjük különben a tartományfőnök levelének tartalmát is. Tekintettel azokra a jótéteményekre — olvasuk ebben — amelyekkel Szerecsen Klára rendünket elhalmozta, nem tagadhatjuk meg kérésének teljesítését. Ha tehát a szerzeteseket nem fenyegeti újabb veszedelem Sellyén, és a multkori öldöklés nem irtotta ki teljesen a lakosokat, küldj ide négy testvért, ugymint egy házfőnököt, egy áldozárt és két laikus rendtagot. Olyanokat válassz ki azonban, akik erre maguk is önként vállalkoznak, miután csak ilyenektől lehet várni, hogy működésükkel a népnek igazán javára szolgálnak.²⁾

Természetes másrésről, hogy sem a tartományfőnök, sem pedig a kusztosok nem rendelkezhetek a szerzetesek életével, sőt tartozó kötelességük volt társaik életét a veszedelemtől lehetőleg óvni. Innen van, hogy több esetben az e tekintetben reájuk nehezedő felelősség érzetében kiparancsolják a szerzeteseket a fenyegetett zárdákból, vagy nem engedik meg, hogy oda visszatérjenek, bár kétségkívül találkoztak volna köztük olyanok, akik az önfeláldozás elszántságával állották volna meg helyeiket, ha tudják, hogy ezzel a szegény hitek lelki üdvének használnak.

Az előbb említett levélben több ilyen intézkedést találunk.

Az olyan zárdákban — írja a tartományfőnök a kusztosznak — amelyeket az ellenség nem égetett fel, megmaradhatnak a szerzetesek, ha el vannak látva a szükséges enni és inni valókkal; Csákánból azonban helyezd át őket más helyekre. Ezen áthelyezésnél a legnagyobb óvatossággal szükséges eljárni, nehogy a kegyurak valamely módon a szerzetesek ellen ingereltessenek. Mindenek előtt a templom és zárdá azon érté-

¹⁾ Levelező könyv 87a.

²⁾ U. ott. 40.

kesebb tárgyait kell titokban elszállítani, amelyeket a zárda lakói szereztek be; azokat pedig, amelyeket a kegyurak időről időre ajándékoztak a kolostornak, néhány hiteltérdemlő egyén jelenlétében vissza kell téríteni az adományozóknak, vagy azok örököseinek. Az átvétel megtörténtéről a szerzetesek szerezzenek maguknak az illető uraktól hiteles elismervényt. Vigyék magukkal az összekoldult bort is, ha mind nem is, legalább egy részét. Mikor mindezeknek az elszállítása megtörtént, legelsőnek a kusztosz egyik szerzetes társa kíséretében hagyja el a zárdát; négy vagy öt nap múlva a szerzetesek kettenként vagy négyen együtt utazzanak új állomáshelyeikre, legutolsónak a házfőnök költözzék ki a kolostorból a még ott maradt rendtagokkal. Elutazása előtt közvetlenül azonban még egyszer keresse fel a kegyurat, és sorolja fel előtte azokat az okokat, amelyek a szerzeteseket távozásra kényszerítették. A patronus kénytelen lesz mindenbe belenyugodni, mert a kolostor már a leégés előtt is rászorult a tatározásra, és még sem volt hajlandó segítséget nyújtani, annál kevésbé fog most az épület újból való felépítésére vállalkozni; már pedig a szerzetesek erre a maguk erejéből teljesen képtelenek. Te pedig — ugymond a tartományfőnök — el fogod tudni helyezni a zárda lakosait kusztodiád egyéb helyein, ha mindgyárt kevésbé bővelkednek itt-ott a szerzetesek a mindennapi ellátásra szükséges élelmi szerekben. A pakosi kolostor maradjon továbbra is lakatlanul és ne engedj odaköltözni még olyanokat se, akik erre önként vállalkoznának. Annak idején, ha az ott tartózkodás nem fog annyi veszéllyel járni, a rend nem fog vonakodni a zárdát ismét benépesíteni. A perecskeiek ítélik meg maguk, olyanok-e ott a viszonyok, hogy továbbra is megmaradhatnak. Ha remélik, hogy nem lesz bántódásuk, ám maradjanak. Ugyanez áll a budaiakra is. Ha pedig a török veszélyeztetné őket, vonuljanak el biztosabb helyekre.¹⁾

A perecskei zárdát a török két ízben is felégette és kirabolta. A házfőnök a kusztosz rendeletéből később visszatért ugyan s tehetsége szerint helyreállította az épületet, de azután ismét menekülniök kellett. Úgy látszik azonban, hogy a zárda kegyura nehezen nélkülözte a szerzeteseket, mert mihelyt a fenyegető veszedelem elmúlt, arra kérte a káptalant, hogy küldjön a zárdába egy házfőnököt 6—8 szerzetes kíséretében. Ennyien — ugymond — szépen megélhetnek itt. Mi ugyanis — folytatja a levél írója — kiváló tisztelettel viseltetünk a ti rendetek iránt, s kegyeletünk különös tárgyát

¹⁾ Levelező könyv. 40

képezi a zárda is, mert itt nyugosznak szüleink, testvéreink és gyermekeink hamvai. Mondjatok érettünk két misét, egy Miatyánkot s Üdvözlégy Máriát, és kérjétek az Istent, hogy tartsa meg Isten gyermekeinket a mi lelkünk üdvére, és az áldott Üdvözítő nevének dicsőségére.¹⁾

A levél keltezésének éve nincs a Formularében feljegyezve. Hihetőleg 1533 után íratott, mert az ez évben megtartott káptalan rendelte el, hogy a török kézben lévő Perecskéről, ahol a szerzeteseket folytonos veszedelem környékezi, a zárdabeliek kiköltözködjének, miután előbb a kolostort a kegyúrnak resignálták.²⁾

Hasonlóképen intézkedett a káptalan a csákáni zárdára vonatkozólag is, elrendelvén, hogy a kolostor elhagyása a kegyúrnak és a püspöknek is bejelentessék.³⁾

Az 1537-ki káptalan megtiltja a szerzeteseknek, hogy a pákosi zárdában tartózkodjanak, ha tehát az odaváló kegyúr a kolostort más nemzetbelieknek óhajtaná átengedni, ezt bátran megteheti. Ugyancsak meghagyják a káptalan atyái, hogy a gerlai zárdát is adják át a kegyúrnak és a szerzetesek költözzenek át más helyre.⁴⁾ Zalárdon azonban megmaradhatnak a szerzetesek, sőt a megkezdett építkezést is folytathatják.⁵⁾

1542-ben elrendeli a káptalan, hogy a csákáni zárdából vonuljanak ki a szerzetesek; ha majd újból fel lesz építve, ismét visszatérhetnek. Pest város hatóságának kérését, hogy t. i. több szerzetest küldjenek hozzájuk, nem tartja teljesíthetőnek a káptalan. A zavaros időben, amikor az utazás a legnagyobb veszéllyel jár, nem tehetik ki a rendtársakat annak a szerencsétlenségnek, hogy megölessenek, vagy török fogságba jussanak. Nem rég is Rákos közelében két szerzetest gyilkoltak le. Ha majd a közbiztonsági állapotok kedvezőbbekké válnak és a városi hatóság kieszközli, hogy a pesti zárdát a török a szerzeteseknek visszaadja, a rend nem fog vonakodni a szerzetesek létszámának szaporításától. Addig is azonban, míg ez bekövetkeznék, szólítsa fel az előjáróság azt a négy szerzetest, akik ez időszerint a harmadrendiek házában tartózkodnak, hogy maradjanak köztük, prédikáljanak nekik és gyóntassák őket. A káptalan ugyanis nem meri magára vállalni a felelős-

¹⁾ Levelezőkönyv. 95 a--b.

²⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1533.

³⁾ U. ott.

⁴⁾ Az 1531-ki váradi káptalan még úgy határozott, hogy ha Ábrahámfy megelégszik négy szerzetessel, úgy menjen Gerlára ennyi, ha pedig keveselné e számot, küldessék hat. U. ott. Acta capituli 1531.

⁵⁾ U. ott. Acta capituli 1537.

séget, hogy őket az engedelmességre való hivatkozással erre rákényszerítse, és esetleg kitegye őket annak, hogy a török kegyetlenkedésnek áldozatul essenek.

Hasonlóképen elrendeli a káptalan, hogy mindaddig, míg Buda török kézben lesz, a budai zárda ne kapjon házfőnököt, hanem a kusztosz és a pesti házfőnök gyakorolják itt is a felügyeletet. Ha azután a török kivonul a városból, azonnal két szerzetes küldessék át Pestről Budára.

A felfalusi zárda elpusztulását egyszerűen tudomásul veszi a káptalan.¹⁾

1546-ban elrendeli a káptalan, hogy a török részről fenyegető veszedelem miatt költözzenek ki a szerzetesek a remetinczi, héderhelyi és pataki zárdákból. Ugy szintén hagyják oda a szentléleki és czekei zárdákat is.²⁾

Mindezekkel a veszteségekkel szemben alig tudunk esetet, hogy szerzeteseink valahol újonnan megtelepedtek volna, vagy csak újabb építkezéseket is eszközöltek volna. Egyedül az 1546-ki váradi káptalan határozatai közt találjuk némi nyomát annak, hogy a rend új kolostort kapott, mint pl. ekkor Ormondon.³⁾ 1531-ben Tordán egy házat ajánlanak fel nekik, de csak megszálló helyül.⁴⁾ Ugyanezen évben megengedi a rendi tanács, hogy a tövisi zárda templomának falához a kegyuraság kápolnát építhessen.⁵⁾

1531-ben a kegyuraság kérésére a gyulai házat konventté emelik és a templomban orgonát állítanak fel.⁶⁾ Ugyanezen évben újból felépítik kőből és téglából a báthori kolostorban az ebédlőt és konyhát.⁷⁾

1533-ban a zalárdi konventben három czellából álló betegszobát, és egy könyvtárt építenek.⁸⁾ 1548-ban pedig kolozsvári templomuk tetőzetét javíttatják ki.⁹⁾

1544-ben Bethlen Farkas és Kendi Ferencz lépéseket tettek a tartományfőnökségnél, az elpusztított felfalusi zárda felépítése és benépesítése iránt. Az ez évben Váradon ülésző káptalan, amely elé a tartományfőnök az ügyet határozathozatal végett terjesztette, nem idegenkedett a kérés teljesítésétől, de csak bizonyos feltételek alatt. Az első ezek közt az volt, hogy

¹⁾ Gyöngyösi kodex Acta capituli 1542.

²⁾ U. ott. Acta capituli 1546.

³⁾ U. ott.

⁴⁾ U. ott. Acta capituli 1531.

⁵⁾ U. ott.

⁶⁾ U. ott.

⁷⁾ U. ott.

⁸⁾ U. ott. Acta capituli. 1533.

⁹⁾ U. ott. Acta capituli. 1548.

a földesúr kötelezze magát az oda küldendő szerzeteseket minden rendelkezésére álló eszközzel megvédelmezni a terjeszkedő lutheranizmus veszélyei ellen. Ezen felül mentse fel egyik jobbágját minden teherviselés alól, s ezt mint konfráttert bocsássa a zárda rendelkezésére, hogy a szerzetesek számára felajánlott adományokat a pápai engedmények értelmében kezelje. Harmadszor, ha a kegyuraság később megfelelkezne ígéretéről, és nem részesítené a zárda lakóit kellő oltalomban, vagy nekik bármi tekintetben megnehezítené az ott tartózkodást, a szerzetesek bántódás nélkül távozhassanak Felfaluból. Végre a földesúr által rendszeren megajánlani szokott következő adományokat kötétték ki maguknak: kapjon a zárda 3 hordó bort, 32 mérő búzát, 4 vágni való szarvasmarhát, 6 tehenet, 32 juhot és néhány ökröt a zárda felépítéséhez szükséges kő- és faanyag szállítására. A zárda ne legyen fallal, hanem csak sövénynyel kerítve. Az egyes czellák, az étterem, a konyha, a pinczehelyiség azonban kőből építtessenek.

Bethlen ugyanezen alkalommal még egy másik helyre is szeretne volna letelepíteni a szerzeteseket, s megígérte nekik, hogy a zárda minden szükségleteiről ő fog gondoskodni, ha kérelmét teljesítik. A káptalan azonban visszautasította az ajánlatot, mert nem látta eléggé biztosítva a zárda jövőjét. Attól tartottak ugyanis, hogy ha Bethlen meghal, a szerzetesek egyedül csak a hivek könyöradományaira lennének utalva, abból pedig azon a vidéken, a hol a lutheranizmus hódítása következtében a nép kegyes jámborsága csaknem tisztára kiveszett, nem lennének képesek megélni.¹⁾

Sokszor azonban a legmaradandóbb biztosítékok, és a legjobb akarat mellett sem voltak szerzeteseink abban a helyzetben, hogy valamely újabb helyen letelepüljenek. Hisz annyira megfogyatkoztak számban, hogy még a megmaradt zárdákat sem voltak képesek a kellő személyzettel ellátni. Panaszokodol — írja a tartományfőnök Ozoráról 1533-ban az egyik kusstosznak — hogy kerületedben még néhány szerzetesre lenne szükség. De ugyan hol vannak elegendő, és nem kellene-e minden egyes kusstódiában még több áldozárnak, növendéknek és laikus fráternek lennie? Légy tehát te is megelégedve mások példájára azzal a létszámmal, amely felett rendelkezel.²⁾ 1535-ben pedig kénytelen volt a tartományfőnök többeket áthelyezni az egyes kolostorokból, miután néhol oly csekély számmal voltak a szerzetesek, hogy sem az isteni tiszteletet nem lehetett végezni,

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1544.

²⁾ Levelező könyv. 39.

sem pedig az alamiznaszedés idején nem voltak képesek a szükséges élelmi szereket beszerezni.¹⁾

Pedig ahol csak tehették, kisegítették egymást a szomszédos zárdák. Irtam — tudatja Kussalról a tartományfőnök az egyik házfőnökkel — a kusztosznak, hogy két, vagy legalább egy, az ács-mesterséghez értő laikus testvért küldjön zárdátok kitatarozására.²⁾ Ha a mi ácsaink — jelzi ugyanő egy más alkalommal — Szöllősen, vagy egyebütt megszakíthatják munkájukat, a ti zárdátokat fogják elsősorban helyreállítani.³⁾

A zárdák pusztulása, a rend tagjainak létszámában beállott nagymérvű apadás, természetesen maga után vonta a területi beosztás megváltoztatását is. Az egyes káptalani határozatok közt többféle intézkedéseket találunk erre nézve.

Az 1535-ki gyöngyösi káptalan a vámosi zárdát a pataki kusztódiához csatolja, a lipthóti pedig a szécsényihez, úgy hogy az elpusztult sóvári kolostor területén ezentúl a lipthóti szerzetesek szadják az alamizsnát.⁴⁾

1546-ban a vámosi zárdát az esztergomi kusztódiába osztják be, a galgóczi és lipthóti zárdákat pedig, a kusztoszság és a házfőnökség egyesítésével, a szécsényi kusztódiához tartozónak mondják ki. A szalkai, almási és apáti területeken az alamizsna szedés jogát a szegedi szerzetesek számára biztosítják.⁵⁾ Azon a területen, a hol a gyulai zárdá lakói szedték az alamizsnát, 1531-ben hat majort átengednek a gerlai kolostor szerzeteseinek.⁶⁾

1542-ben pedig úgy határoz a káptalan, hogy az elpusztult Kőröshegyhez tartozó Sármelléken a jövőben az egervári zárdabeliek szadják az alamizsnát, ha ugyan el mernek oda menni.⁷⁾

1535-ben a vizitáció könnyebb végzése céljából ketté osztják az erdélyi kusztódiát. Az egyiket elnevezik kolozsvárinak s ebbe osztják a kolozsvári, medgyesi, tövisi, sebesi zárdákat; a másikba, a vásárhelyibe pedig: a vásárhelyi, felfalusi, fehérvári, csiki és bakói zárdákat.⁸⁾ Ez az intézkedés azonban, úgylátszik, nem vált be, mert a két év múlva Berényben megtartott káptalan ismét egyesítette a megosztott kusztódiát.⁹⁾

¹⁾ Levelezőkönyv 121. a.

²⁾ U. ott. 43.

³⁾ U. ott. 43. b.

⁴⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1535.

⁵⁾ U. ott. Acta capituli 1546.

⁶⁾ U. ott. Acta capituli 1531.

⁷⁾ U. ott. Acta capituli 1542.

⁸⁾ U. ott. Acta capituli 1531.

⁹⁾ U. ott. Acta capituli 1537.

VI.

A török hódítás, és az ország romlását előidéző belzavarok alapjában megrendítették a magyarországi ferenczrendiek fennállását, a midőn zárdáik nagyrészt feldulva, lakóikat felkonczolva vagy szétszórva, a rend életerejét évtizedeken keresztül folytonosan a legkeményebb megpróbáltatásoknak tették ki. Pedig ez még nem volt minden. Az általános pusztulás okozta szükség behatolt az ellenség fosztogatásaitól legjobban megóvott zárda falai közé is, ott tanyát ütött, hűséges kísérijével szegődött a szegény szerzetesek mindennapi életének, és a nagy veszteségeket, a nagy fájdalmakat megtetézte azokkal a keserű gondokkal, amelyeket a megélhetés nehézsége okozott.

Mint már dolgozatunk elején elmondottuk, sz. Ferencz az ő rendjét a legtökéletesebb szegénység kötelezettségével alapította meg. A rendtagok sem együttesen, sem egyenkint nem birhattak tulajdonnal, pénzzel csak úgy nem, mint fekvőjóságokkal vagy más értéktárgyakkal. Minden szükségleteiket a hivek, a könyörületes szívű adakozók önkénytes adományaiból fedezték.

A magyar obszervansok, a későbbben az Üdvözítőről nevezett tartománybeliek, mindig kiválóan ragaszkodtak a szegénység fogadalmának az alapító szellemében való szigorú megtartásához. A konstitúciók, a káptalani határozatok illetve vannak az erre vonatkozó, az ezt szorgalmazó intézkedésekkel.

Csak ha ezeket ismerjük, fogunk magunknak világos képet alkothatni az ő életükről, és csak így fogjuk megérthetni az őket átható szellemet.

Az általános rendi szabályzathoz híven megkívánják a magyar konstitúciók, hogy a szerzetesek sem magukkal ne hordjanak pénzt, sem pedig czellájukban ne tartsanak; senkinek sem volt szabad fellebbvalója előzetes engedélye nélkül pénzt a maga céljaira elfogadni, vagy kijelölni egy harmadik személyt, aki ezt az ő hasznára elfogadja. Meg volt azonban engedve az ily közvetítő kijelölése akkor, ha a zárda javára történt az adakozás. Ilyenkor fel volt hatalmazva bármely szerzetes, hogy akár a templomban, akár pedig egyebütt így szólhasson: aki valamit adományozni akar, kézbesítse ennek és ennek a világi egyénnek, s ő majd hűségesen a mi szükségleteinkre fogja fordítani.

Tiltva volt a könyöradományok gyűjtésére — tekintet nélkül a célra, a melyre történt — akár a templomban, akár máshol köladácskát, perselyeket elhelyezni, vagy pedig a pénzt ily perselylyel kéregetni. Aki ezen tilalom ellen vétett, háromnapos börtönbüntetéssel sújtatott.

Minden zárdának meg volt a maga konfraterje valamelyik világi hívő személyében, aki anyagi ügyeit kezelte. Minden adomány, amit a szerzetesek a kéregetés alkalmával összeszedtek — értjük a pénzbeli adományokat — a konfrater kezeihez kellett hogy befolyjon. Az összegyűjtött összegről minden egyes szerzetes nyolcz napon belül tartozott felelősségének beszámolni; ha ezt elmulasztotta, megfosztották a kapott alamiznától és megkorbácsolták. Hozzáteszi azonban a konstitúció írója, hogy ennek mindig az illető kusztosz és házfőnök tudtával kellett történnie.

Még az sem volt szerzeteseinknek megengedve, hogy arany, ezüst tárgyakat, gyöngyöket, ékszereket, megőrzés végett elfogadjanak. Ez alól a szabály alól csak akkor volt kivételnek helye, ha esetleg olyan oldalról, vagy oly körülmények közt keresték meg őket ez iránt, hogy a szerzetesek nem utasíthaták volna vissza a kérelmet nagyobb kellemetlenség nélkül. Ez esetben is a házfőnöknek okvetlenül kellett a dologról tudnia, és ugyan ő tartozott a letéteményt az átvétel idejéig biztos helyen megőrizni.

Érdekes, hogy a konstitúció írója az arany és az ezüst tárgyak, gyöngyök stb. értéktárgyakkal együtt említi a könyveket is, amelyeknek elfogadására azonban a tilalom nem vonatkozott.

A konstitúciók figyelme még arra is kiterjedt, hogy az egyes zárdatemplomok egyházi felszerelésében se mutakozzzék túlságos fény, gazdagság; nem engedvén meg, hogy a szerzetesek drága egyházi szereket, szentségtartókat, kelyheket, füstölőket halmozzanak össze. Ha valaki ez ellen vétett, a vizitator tartozott őt a legközelebbi káptalannál feljelenteni. Arany és ezüst edényeket, kelyheket stb. csak a tartományfőnök fogadhatott el az egyes zárdák számára. A hol nagy szentségtartók, avagy kelyhek találtattak, azokat azonnal más zárdákba kellett átvinni (ha csak nem kellett attól tartani, hogy akár a kegyur, akár a hivek rossz néven vennék azok eltávolítását) ahol a jövő káptalan rendelkezéseig őrizet alá helyeztettek. Még különös alakú lámpákat sem volt szabad csináltatniok a szerzeteseknek, mert nemcsak elvették ezeket tőlük, hanem fellelősségük részéről még büntetésben is részesültek. Ugyszintén a zárda kriptájába való temetkezésért sem követelhetek semmit a világi hívőktől.

Tiltva volt a felesleges és nagyobbserű építkezés is. Ha valahol mégis beállott a szüksége a nagyobb mérvű újtásnak, vagy építkezésnek, erre előbb a tartománygyűlésnek, vagy ha annak egybe hívásáig várni nem lehetett, a tartományfőnöknek

és diskretusoknak az engedélyét kellett kieszközölni. Mielőtt azonban az építkezést megkezdték volna, legalább négy szerzetesnek meg kellett a helyszínen jelennie, és az építési tervet, a költségvetést írásba foglalnia. E jegyzéknek egyik példánya a házfőnöknél maradt, a másikat pedig a tartományfőnök elé terjesztették, aki tartozott ellenőrizni, hogy a tervezet hiven betartatik-e. S ha a házfőnök ettől lényegesen eltért, a provinciális még hivatalától is megfoszthatta őt.

A szerzetesek még olyan tárgyat sem tarthattak maguknál, a melyek nem voltak ugyan eltiltva, de a melyeknek használata még sem felelt volna meg teljesen a szigorú zárdai szellemnek. Ha pedig valaki előljáróinak engedélye nélkül valamelyes tárgyat titokban elrejtett, ugyancsak szigorú büntetésben részesült; elvették tőle a rejtegetett dolgot, megkorbácsolták, és az ebédelőben a közös étkezés alkalmával a puszta földön költötte el eledelét.

A kusztozoknak jogukban állott, sőt kötelességük is volt megvizsgálni, hogy a kerületükben lévő szerzetesek nem bírnak-e felesleges dolgokkal; s ha igen, ezeket tartoztak tőlük elvenni.¹⁾

Az a szerzetes, akinél halála után pénzt találtak, a lehető legnagyobb büntetésben részesült: megfosztatott az egyházi temetéstől.

Késéskivül a fogadott szegénységre való tekintetből nem volt szabad szerzeteseinknek kocsizniok és lovagolniok sem. Ez a tilalom csak akkor nem állott fenn reájuk nézve, ha valamely rendkívül hosszú utat tettek meg, vagy sürgősen kellett valahova elutazniok, vagy pedig ha utközben megbetegedtek. Ha valaki bármely okból kénytelen volt utját, vagy annak egy részét, lóháton vagy kocsin megtenni, azonnal hazaérkezte után tartozott ezt felebbvalójának bejelentni. Ha az a felhozott okot elfogadhatónak találta, rendben volt minden; ellenkező esetben minden olyan nap fejében, a melyen lovagolt, vagy kocsin ült, egy napi szigorú böjtöt kapott. Ha pedig valakinél ez a kényelmi szeretet már egészen szokásossá vált, tekintet nélkül arra, hogy előljáró volt-e vagy sem, a vizitatornak fel kellett őt jelentenie a legközelebbi káptalannál.²⁾

Mily lelkiismeretesen vették szerzeteseink még ebben a veszedelmekkel terhes időben is ezen tilalmat, legjobban mutatja azon körülmény, hogy a káptalanok csak esetről esetre adnak egyeseknek alóla felmentvényt.

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1533.

²⁾ Münchener kodex. Circa divinum officium.

Az 1533-iki gyulai tartománygyűlés megengedi a tartományfőnököknek, hogy kocsin látogathassa meg zárdáit.¹⁾ Az 1548-ki váradi káptalan hasonló engedélyt ad a provinciálisnak.²⁾ Ugyanez a gyűlés beleegyezik, hogy a kusali, medgyesaljai és bányai zárdák a legközelebbi káptalanig két lovat tarthassanak.³⁾ 1542-ben a váradi káptalan megengedi a pápai házfőnököknek, hogy a kocsit és lovakat, a melyeken jött, visszavihesse magával; figyelmezteti azonban őt, hogy csak is a zárda felépítése körül szükséges munkákra használják és ne utazgatásra, mert különben elveszik tőlük.⁴⁾

Hasonlóképen megengedi a káptalan, hogy a szécsényi, galgóczi, gyöngyösi, berényi, héderhelyi és ozorai zárdák is tarthassanak két-két lovat és kocsit, miután — úgymond — a szerzeteseknek a török folytonos becsapásai miatt szükségük van erre, hogy idejekorán menekülhessenek. Kiköti azonban, hogy a vesztély elmúltával a fogatokat eladják.⁵⁾

Ezekre a kivételes engedélyekre különben annál is inkább szükség volt, miután az 1537-ben Berényben ülésező tartománygyűlés a legszigorúbb módon felújította a kocsizásra és lovgolásra vonatkozó régi tilalmat. Nemcsak kimondotta, hogy semmiféle zárdában, akár elpusztította a török, akár nem, tilos kocsit és lovat használni, hanem gondoskodott a szabály megtartásáról is. A kusztosz, hivatalának elfoglalása után egy hónap alatt, köteles volt minden zárdából elvitetni a lovakat és kocsit; ellenkező esetben hivatalvesztésre ítéltetett. Ha valamelyik házfőnök ellene szegült volna a kusztosz ily intézkedésének, elvesztette állását, ezenfelül néhány korbácsütést és börtönt kapott. Ha a többiek közül támadt fel valaki a rendelet végrehajtása ellen, hasonlóképen megkorbácsolták, börtöntették s azon felül áthelyezték valamely más zárdába.⁶⁾

A szegénységi fogadalom szigorú megtartását czélozta az a tilalom is, a melyet az 1537-ben Berényben megtartott tartománygyűlés hozott, a melynek értelmében nem volt szabad a zárdákban költés végett tyúkokat tartani.⁷⁾ Később azonban, midőn a hivek adományai már alig voltak képesek a zárdák szükségleteit fedezni, kénytelenek voltak ezen tilalmat feloldani. Már az 1554-ki szőlősi káptalan megengedi a szerzeteseknek

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta Capituli 1533.

²⁾ U. ott. Acta Capituli 1548.

³⁾ U. ott.

⁴⁾ U. ott. Acta Capituli 1542.

⁵⁾ U. ott.

⁶⁾ U. ott. Acta Capituli 1537.

⁷⁾ U. ott.

a baromfi nevelést, miután — úgymond — az alamiznaszedés útján nem tudják a házakat csirkékkel ellátni. Sőt itt még az is határozatba ment, hogy a szerzetesek az oly helyeken, ahol ezt könnyű szerrel és költség nélkül megtehetik, saját használatukra lenmagolajat termelhessenek, úgyszintén zabot, vagy árpát is az állatok számára, de semmi esetre sem eladás, vagy sörfőzés céljából.¹⁾

Minden bizonynnyal hasonló okból engedte meg 1548-ban a váradi káptalan a gyulai barátoknak, hogy kertjükben szőlőt termelhessenek.²⁾

Miután tehát szerzeteseink ily formán a rendszabályok értelmében minden keresetforrástól, mindenféle jövedelemtől teljesen elestek, fentartásuk kizárólagosan csak a hívő nép adományaira volt építve.

A különböző termények és adományok összeszedése az év különböző szakaiiban történik. Az alamiznaszedésre kivétel nélkül mindenki kötelezve volt; mégis, hogy kik menjenek és kik maradjanak a zárdában, a kusztosz, vagy házfőnök kijelölésétől függött.

A szerzetesek mindent elfogadtak, a mi a zárda szükségleteinek fedezéséhez tartozott. Pénzt, gabonát, hüvelyes veteményeket, baromfit, tojást, húsneműeket, bort stb. Miután azonban nem volt szabad nekik még az élelmi szerekben sem bővelkedniök, körülbelül meg volt határozva: mennyit koldulhattak össze egy-egy zárda számára. Így pl. 2 szerzetesre egy oldal szalonnát számítottak, s csak ha ez nagyon kicsi volt, szerezhették be a házfőnök, a diskretusok tanácsával élve, még ezen felül is valamit.³⁾

Az alamizsna gyanánt kapott pénzt mindenki tartozott azonnal a világi konfraternek, vagy helyettesének átszolgáltatni, aki azt kezelte és alkalom adtán a zárda szükségleteire fordította. Ha valaki, akár a kusztosz, akár a házfőnök, akár valamelyik egyszerű szerzetes arra vetemedett, hogy a pénzből valamit a sekrestyében, vagy az oltár alá, vagy bármely más helyre elrejtett és turpissága napfényre jött, három napi börtönbüntetéssel sújtattott.⁴⁾

Gondoskodtak azonban a konstitucziók arról is, hogy a szerzetesek a hivek könyörületességét ki ne zsákmányolják és reájuk nézve az irgalmasság gyakorlását teherré ne változtas-

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta Capituli 1554.

²⁾ U. ott. Acta Capituli 1548.

³⁾ Müncheneri kodex. De labore.

⁴⁾ Gyöngyösi kodex. Acta Capituli 1542.

sák. Meg volt ugyanis tiltva, hogy a szerzetesek valakit arra birjanak, hogy valamely alamizsna adásának kötelezettségét egész életére magára vállalja. A ki e tilalmat megszegte, egy napi börtöt kapott, megkorbácsolták és az ebéd ideje alatt a társak jelenlétében a puszta földön ült. Ha azonban valamelyik hívő önként vállalkozott egy és ugyanazon alamizsnának évről évre való megadására, ezt a testvérek nyugodt lelkiismerettel elfogadhatták.¹⁾

A hivek ragaszkodása és szeretete, rendes körülmények közt elegendőképen gondoskodott az ő »barátjainak« ellátásáról. Meg volt a szükséges ruházatuk s el voltak látva a szükséges élelmi szerekkel. Ha nem éltek is fényesen, tisztességes szegénységükben szükségét sem láttak. Napjában kétszer étkeztek: délben és este. A menü összeállítása a házfőnök gondjaihoz tartozott, a ki — mint a konstitúciók összeírója mondja — szegénységükhöz mértén tartozott főzetni. Szerdán és szombaton senkinek sem volt szabad más ételleket magához vennie, mint a melyek a közös étkezés alkalmával délben az asztalra kerültek. Ennek fejében azonban e napokon mindenkinek jogában állott a házfőnöktől este egy darab kenyeret és sajtot kívánni.²⁾

A szigorú szerzetesi fegyelem természetesen nem fért össze a lakmározásokkal, a dinom-dánommal, sem a zárda falain belül, sem azokon kívül. Egészen jellemzi e tekintetben szerzeteseinket a konstitúciók következő mondata: ha temetésekre hívják a testvéreket, menjenek el annyian, ahányan csak mehetnek; az áldomásokra, lakomákra azonban — ha a meghívást nem lehet visszautasítani — legfeljebb csak két példás életű szerzetes menjen el. Ily kivételes alkalmaktól eltekintve, rendes körülmények közt, még bort sem volt szabad inniok kint a városban.³⁾

Mint az ország legtöbb lakosa, italos emberek voltak ők is. Megitták a bort, ha volt, de csak mértékkel. Este és délben mindegyiknek kijárt egy-egy korsó bor. Ezen felül, ha az illető házfőnök úgy találta, hogy a ház elegendő mennyiségben el van látva borral, megengedhette, hogy husvétől egész keresztfelmagasztaltatás ünnepéig, mindenki kapjon még délután is egy kis korsó bort.

Az ugynevezett borozgatást, az ebéd és vacsora után való kedélyes elbeszélgetést azonban, nem engedték meg a konsti-

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1542.

²⁾ Müncheneri kodex. De officio patrum quardianorum.

³⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1552.

tucziók. Szabály volt ugyanis, hogy ebéd után mindannyian, az előljárók és alattvalók egyaránt, sőt még a vendégek is, elhagyják az ebédlőt s a templomba menjenek. Ez alól a szabály alól csak a szakácsok és azok voltak felmentve, akik az asztalnál felszolgáltak, vagy más egyéb okból nem vehettek részt a közös étkezésen. Hasonlóképpen vacsora után sem tölthettek huzamosabb időt az étteremben; aki pedig mégis megtette, büntetésben részesült. Kivételnek ez alól csak akkor volt helye, ha valamely más tartományból való vendégük érkezett. Ekkor bizonyos meghatározott ideig vagy a házfőnök, vagy más valaki az ő megbízásából és helyetteseként, elbeszélgethetett az ebédlőben a fáradságaikat pihenő jövevényekkel.

A szives vendéglátás különben is nem annyira kötelességük, mint inkább erényük volt. Házukat, asztalukat igaz magyar vendégszeretettel osztották meg mindenkivel, aki zárdájukat utba ejtette. Kétszeres örömmel fogadták természetesen vendégül jött szerzetes társaikat, s ha nem is csaptak tiszteletükre dárídót, amennyire szegénységüktől tellett, iparkodtak kitenni magukért.

Ha valamely szomszédos zárdából való szerzetes társuk, legalább két mértföldnyi útról tért be — pl. az alamizsnaszedés idején — hozzájuk, nemcsak üdítő ételekkel és italokkal látták el őt, hanem a házfőnök egy napon keresztül tartozott ebédrel és vacsorával is megkínálni őt. Még inkább megkívánhatták ezt az olyanok, akik távolabbi helyekről érkezve vették igénybe vendégszeretüket.

Ha a házbeliek maguk voltak, különleges étel legfeljebb egyszer egy héten jöhetett asztalukra. Meg volt azonban ez minden esetben engedve, midőn olyan vendég érkezett, akinek a lábmosás is kijárt. Ha ugyan a zárda szolgálhatott ilyenekkel. Különben pedig — írja a konstitucziók összeállítója — legyenek a vendégek békességes türéssel.

Érdekes az is, hogy a tartományfőnök, a kusztosz s egyéb előljárók, legfeljebb csak egy, vagy két napig tekinthették magukat vendégeknek; azontúl már kötelesek voltak megelégedni a szerzetesek szokott mindennapi ellátásával.

Az 1537. évi berényi káptalan még azt is meghatározta, hogy az olyan étkezés, amelyhez valamely különös alkalomból, időn kívül ültek le, nem tarthatott tovább félóránál.¹⁾

A bőjtöket, az egyház és saját szerzetük bőjtjeit egyaránt, szigorúan megtartották. Ezen felül a tartomány régi szokásához ragaszkodva, bőjtöltek még minden szerdán és szombaton

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli. 1537.

is, amennyiben rendes étkezéshez napjában csak egyszer — délben jutottak. Este azonban kaphattak, ha akartak, kenyeret és sajtot. Sőt egyszer-kétszer — minél ritkábban azonban — a házfőnök e napokon is készíttethetett a házbelieknek vacsorát, csakhogy ennek mindig a legegyszerűbbnek kellett lennie.¹⁾

Szerzeteseinkre a mohácsi vést követő időszakban sok, nagyon sok bőjti nap következett be; nem ugyan az egyház előírásából, hanem a nyomorúság okozta kényszerűségből.

A népet, mely eddig őket adományaival minden szükségességekkel ellátta, nem csak megtizedelte a török, nemcsak anyagi jólététől fosztotta meg a szüntelen háború, hanem sok helyen még hitétől is eltántorította a folyton terjedő protestantizmus. Mindezt nagyon megéreztek szerzeteseink a zárdáknban. Az alamiznaszedést mindig kisebb körre szorította a török hódítás s a személybiztonság hiánya. Az adományok, a nép szegénysége következtében, mindig kisebbek és szegényesebbek lettek, sőt néhol ezt is oly kényszeredve dobták oda, hogy megkeseredett szájukban a betevő falat.

El lehet képzelni, mily fokra hágott náluk a nyomorúság, midőn az egyik kolostor csak úgy volt képes magán segíteni, hogy elzálogosította templomának kelyhét.²⁾

Élénken megvilágítják a zárda élmezéséről gondoskodni tartozó házfőnökök keserves aggodalmait, az egyes házak lakóinak türehtetlen nélkülözéseit azok a levelek, amelyeket szerzeteseink ebben az időben egymással váltottak. Alig irnak egymáshoz anélkül, hogy ne panaszkodnának és ne kérnék egymás segítségét.

A minap küldtetek ugyanebbe a kuzstódiába néhány oldal szalonnát — írja a pesti konvent főnöke az egyik kuzstoszhoz — de ezekből mi mit se kaptunk, miután más zárdáknban lett szétoztva. Ha rendelkeztek még fölösleggel, juttassatok kérlek nekünk is, és irjátok meg Váradra, vajjon számíthatunk-e rá? Ha már sem buzátok, sem szalonnátok nincsen, legalább pénzzel segítetek ki bennünket. Tudjuk azonfelül, hogy a ráknak bőségében vagytok; ezek azonban kissé későn gyalogolnának el hozzánk?³⁾

Egy másik kolostorban is nagy szükségét szenvedtek a testvérek, miután a török azokat a területeket, ahol alamizsnát szoktak szedni, teljesen elpusztította, úgy annyira, hogy a nép az éhhalállal küzködik. Ezen felül maguk a szerzetesek is

¹⁾ Müncheneri kodex. Circa divinum officium.

²⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1542.

³⁾ Levelező könyv 8.

sokat szenvedtek, különösen a német katonaság részéről, mert valahányszor csak jöttek — pedig gyakran ellátogattak, néha százan, máskor nyolczvanan, ötvenen, negyvenen — mindig megkövetelték, hogy ellássák őket kenyérrel, sajttal és borral. Ennek következtében éléskamrájuk már teljesen kiürült. Kérik tehát a tartományfőnököt, hogy ha nem akarja őket éhen veszni hagyni, még a távolabbi helyekről is rendeljen nekik annyi gabonát, amennyit csak lehet.¹⁾

Nincsen szalonnánk, de meg más élelmi szerekben is szükségét szenvedünk; segitsetek rajtunk, ha megtehetitek — írják egy más zárdából.²⁾

1533-ban Ozoráról a tartományfőnök megköszöni az egyik kusztosznak, hogy a budai konventet a napokban bőségesen ellátta borral, gabonával és pénzzel. Együttal kéri jóindulatát számukra a jövőre is, mert a szegényeknek igazán nélkülözniök kell.³⁾

Ugyanezen évben a következőket írja az ozorai házfőnök egyik szerzetestársának: a kért könyveket a tartományfőnök engedélyéből majd elküldöm, de még nem érkeztek meg; éppen most vár a könyvkereskedő Bécsből egy küldeményt. Kérlek azonban újból, hogy ha esetleg valamelyik szerzetestársad kocsi-val jönne tőletek hozzánk, rakjátok meg szekerét gabonával, szalonnával és mézzel. Néhány könyvet is szeretnék ez uttal Váradról elhozatni.⁴⁾

A múlt évben — írja az egyik szerzetes — megigértém, hogy küldök számotokra gabonát és szalonnát. Az idén azonban felszökött a szalonna ára a piacon, mert egy oldalért el kérnek 3 frtot is. Mindazonáltal küldök egy hordó bort, 10 mérő buzát és 3 oldal szalonnát.⁵⁾

Egy ízben megengedi a tartományfőnök, hogy az egyik zárdából a jení kusztódiába menjenek segítséget kérni a szerzetesek. Sőt ha a szükség úgy hozza magával, még az erdélyi és bányai kusztódiák területét is felkereshetik.⁶⁾

Az egyik szerzetes már ismételtén kért engedélyt előljáróitól, hogy Csanádba mehessen néhány sertés elhozatala végett. Végre megengedik neki, de miután utitársat nem adhatnak

¹⁾ Levelezőkönyv 15.

²⁾ U. ott 16.

³⁾ U. ott 30.

⁴⁾ U. ott 39.

⁵⁾ U. ott 98 a.

⁶⁾ U. ott 120 a.

melléje, azt tanácsolják, hogy valamelyik arra utazó tisztességes társasághoz csatlakozzék.¹⁾

Nem egyszer a főpapokat is felkeresik segélykérő soraikkal. Szükséget szenvedünk gabonában — írják az egyik püspöknek a szerzetesek — mert ez az év, bizonyára büntetésül hibáink miatt, nagyon terméketlen volt; a gazdáknak olyan silány az aratásuk, hogy az újig nem fog kitartani. Mit szólnunk tehát mi, akik sem nem vetettünk, sem nem arattunk, hanem teljesen jötevőink nagylelkűségére vagyunk utalva? A kívánt magvakat elküldöttük, és ezentúl is örömet szolgálunk mindazzal, amit kertünk megterem. Kérünk azonban, hogy te is küldj számunkra gabonát.²⁾

A visegrádi barátok pedig a következőket írják a váczai püspöknek: mint valami pusztaságba száműzve élünk itt, egyebet sem látva mint hegyeket, erdőséget és sziklahasadékokat. Még a napi élelemre szükségesekkel sem rendelkezünk; mert bár szorgalmasan utánna jártunk, a környék lakosaitól részint a rossz termés következtében, részint szegénységük és még inkább — meg vallva az igazat — hitetlenségük miatt csak nagyon kevés alamizsnát kaptunk. Kérünk tehát, küldj számunkra gabonát, gyümölcsöt és bort.³⁾

Az egyik zárda pedig az iránt keresi meg Péter premontrei prépostot, hogy karácsonyra küldjön számukra néhány malaczt, egyuttal pedig felkérlik, hogy az ujonnan hozzá menesztett hitszónokot nyájas arczczal, ne pedig reggeli ábrázattal fogadja.⁴⁾

Máskor meg egy özvegy úrnőtől kérnek karácsony ünnepére egy pár malaczt stb.⁵⁾

A szükséges bor mennyiség beszerzése is sok gondot okoz szerzeteseinknek.

Nem rég irtam tisztelendő atyaságodnak — olvassuk egy házfőnöknek a kusztoszhoz irt levelében, — hogy lásd el kusztódiád területéről zárdánkat borral, miután a tanulmányaikat végző növendékekkel is megszorodott létszámunk. Bizonyára van tudomásod arról, hogy ami konventünk még abban az időben is, a mikor jobb termések voltak, rá volt utalva a nagyobb pénzbeli segítségre. Most pedig nem csak bor termett kevés, hanem a pénzadományok is elmaradtak, úgyannyira, hogy még egy rőf vásznat sem szerezhetnek maguknak test-

¹⁾ Levelezőkönyv 126b.

²⁾ U. ott 202a).

³⁾ U. ott 207b).

⁴⁾ U. ott 210.

⁵⁾ U. ott 234b).

véreink. Sőt még a kegyur is úgy nyilatkozott, hogy jelenleg sok minden-féle költségei miatt nem segíthet bennünket. Zalárdon és Gyulán bőségesen van bor, talán innen lehetne küldeni. Jó lenne Györgyi és Sellyei úrnóket is megkérni, hogy küldjenek számunkra legalább két hordó bort. Kérünk azonban, gondoskodjál egyuttal költségről is, amelyen az általunk kiküldött két testvér a nekünk szánt bort egyrészt a Dunán, másrészt kocsin, ide szállíthassa. Azon pedig ne csodálkozzál, hogy mi erről a tájékról, a melyet Isten irgalma mindeddig megőrzött minden veszedelemtől, a ti tüzzel és vassal kipusztított vidékekhez fordulunk segítségért, miután úgy hírlík, hogy az idén ott felétek rendkívül bő termést adott a szőlő. Ezuttal nem is irok többet.¹⁾

1533 szeptember 7-én az előbb említett zalárdi konventnek a főnöke fordul a kusztoszhoz azzal a kéréssel, hogy a kerületében található felesleges borból küldjön az ő zárdájuknak is.²⁾

A váradi konvent tagjai is hasonló okból panaszkodnak az egyik levélben. Elég szegényesen élünk zárdánkban — írják, mert nem csak borunk nincs, hanem még a sört is mértékkel isszuk.³⁾

Köszönjük szíves gondoskodástokat — olvassuk egy másik levélben, a melyet szegénységünk iránt tanúsítottatok; azonban sem soraitokból sem pedig a küldöncztől nem birtuk megtudni, hogy a számunkra szerzett 4 hordó bor mind Ozorán van-e már, hogy elszállításáról gondoskodhassunk. Ezt tehát kénytelen vagyok mindaddig elhalasztani, míg újból nem értesítesz, amit legkönnyebben megtehetsz Héderváry Ferencz emberei által, akik minduntalan jönnek Budára. Az egyik házfőnök tartozik 3 forinttal; azt hiszem merő szeretetből hozzá fog tenni még kettőt, s ezen az összegen már bátran lehet még két hordó bort Ozorára szállítani. Nekünk ugyanis nincsen most pénzbeli alamizsnánk, úgy annyira, hogy az igazat megvallva még prémért sem fizethetek.⁴⁾

A váradi konventből a tartományfőnök ajánló levelével több zárdát felkerestek a szerzetesek, kérvén őket, hogy szükségükben segítségükre legyenek, miután úgymond alig husvétig jövünk ki borunkkal, s addig is csak vékonyan.⁵⁾

¹⁾ Levelezőkönyv. 10b).

²⁾ U. ott.

³⁾ U. ott 16.

⁴⁾ U. ott 19.

⁵⁾ U. ott 119b.

Egy alkalommal az egyik zárda lakói az érsekhez fordulnak levelükkel s arra kérik őt, hogy küldjön számukra gabonát és bort, biztosítván őt, hogy ha megsegítettnek, annál buzgóbban fognak imádkozni lelkiüdvéért.¹⁾

A füleki zárda lakói panaszkodnak, hogy kevés alamizsnát kapnak a néptől, minek következtében azután se boruk se gabonájuk, de még haluk és olajuk sincs.²⁾

Az elegendő mennyiségű gabonával és borral való ellátás mellett, talán még a hal beszerzése okozott szerzeteseinknek legtöbb gondot. A mín különben nem is csodálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy mily szigorúan megtartották a bőjtöket.

Ez évben — olvassuk egyik levelükben — egyéb kellemtelenség közt még az is ért bennünket, hogy hihetetlenül kevés a hal, annyira, hogy a piacon is csak ritkán láthatni. Miután pedig közeledik a bőjt, s az egyik jóakarónk ígéretére, aki mondotta hogy kisegít bennünket, még sem támaszkodhatunk egészen, kénytelen voltam szerzetes testvéreim közül néhányat a Duna és Tisza vidékére küldeni, hogy a szükséges hal-mennyiséget beszerezzék. Csakhogy költséggel nem igen láthattam el őket. Kérlek tehát, az irántunk viseltető barátságánál fogva, legyetek segítségére társainknak úgy a halak beszerzésében, mint azok beszállásában. Kiadásaitokat majd meg fogják téríteni. De okvetlenül járjatok e dologban kezükre, mert ellenkező esetben az egész kolostor végső szükségbe jut.³⁾

Tudomásodra hozzuk tisztelendő atyaságodnak — írják egy másik, úgylátszik a váradi zárdából — hogy ő felsége a király néhány nap múlva ami vidékünkre érkezik, amint ezt Pöstyéni uram levelében tegnapelőtt velünk közölte. Kérünk ennél fogva, hogy hálódát engedd át legalább egy napra nekünk, miután ami vizeinkben némely helyen bőségesen van hal, s ha a hatalmas és jóságos Isten segítségével foghatunk belőlük, a halászatból nem csak nekünk, hanem neked is hasznod lesz.⁴⁾ Már megírta a kusztosz — olvassuk a fentebbihez intézett egy másik levelükben — hogy a birtokodban lévő nagy hálót, az úgynevezett gyalom-ot küldjétek el nekünk néhány napra. Ezt a kérést ismételjük most mi is stb.⁵⁾

Azt irjátok — olvassuk egy másik levélben — hogy nálatok sok a hal. A mi vidékünkön ellenben még a kisebb fajtából is olyan kevés van, hogy legfeljebb orvosság gyanánt

¹⁾ Levelezőkönyv 205b.

²⁾ U. ott 230.

³⁾ U. ott 8a).

⁴⁾ U. ott 9b).

⁵⁾ U. ott 10.

élhetnének velük. Különben nálunk az idén nem is volt nyár, ugyannyira, hogy a szőlőszemek teljesen kemények maradtak s inkább eczetet mint bort ígérnek.¹⁾

1534-ben az egyik zárdából halat kérnek a közelgő nagybőjt alkalmából az esztergomi érsektől, aki nem rég gabonát és bort küldött nekik.²⁾ Hasonló szükséglet szenvednek a szécsényi konvent lakói is.³⁾ Az egyik szerzetesház főnöke azzal a kéréssel folyamodik a földesúrhoz, hogy legyen szabad nekik úgy mint azelőtt szabadon halászni s az erdőből fát szállítani.⁴⁾ Egy másik panaszkodik, hogy midőn zárdájuk konfraterje nem rég az éj homályában halat szállított számukra a közeledő nagybőjtre, néhány gonosz ember megtámadta őt és lovait elrabolta.⁵⁾ Se zöldségünk se káposztánk nincs, írják máshonnan, és ha néhány halacska kaphatnánk, az is nagy jótétemény lenne reánk nézve.⁶⁾ Elküldöttem ezt az embert — olvassuk az egyik levélben — uraságodhoz, hogy az ígért vizát elhozza nekünk, egyuttal kérjük, legyen gondja arra is, hogy a zárda tetejére szükséges cserepet is megkaphassuk, mert a tatarozást már nem halaszthatjuk sokáig.⁷⁾

Az itt felsorolt élelmi szereken kívül, még sok más egyebet is kérnek szerzeteseink, hol egymástól, hol a főpapoktól vagy a világi uraktól, hol pedig magától a királytól is.

Igy a váradi zárda főnöke a következő levelet intézi, egyik szerzetes társához. Legközelebb Budára kell indulnunk miután a káptalan korábban lesz megtartva, úgy-mint husvét utáni szerdán. Ez alkalommal majd magammal viszem órátat Pestre, ahonnan azután könnyen elvitetheted haza. Bizonyára van arról tudomásod, hogy mily drága itt Váradon a faolaj; Pesten ellenben 4, legfeljebb 5 forintért nagyon jól lehet vásárolni egy csőbörre való. Ha tehát küldenél egy csőbörrel a kereskedők által, akik gyakran jönnek Pestről Váradra, nagyon leköteleznéd az egész zárdát, kivált ha a fuvardijat is elő teremtenéd.⁸⁾

Egy alkalommal a káptalan megtartására kijelölt zárdának nem volt elegendő sója. A tartományfőnök tehát úgy intézkedett, hogy az egyik zárdafőnök — hihetőleg valamelyik

¹⁾ Levelezőkönyv 46b).

²⁾ U. ott 200b).

³⁾ U. ott 209b).

⁴⁾ U. ott 219b).

⁵⁾ U. ott 228b).

⁶⁾ U. ott 234b).

⁷⁾ U. ott 231b).

⁸⁾ U. ott 16.

sóbánya vidékéről — hozzon magával egy mázsa sót és az általa előbb kölcsönkért 20 frtot. Jőjjön Váradig kocsin, itt a jenői kusztosz majd két laikus testvért fog melléje adni, a kik szintén a káptalanra vannak kirendelve, s ezek majd elszállítják rendeltetése helyére a sót is.¹⁾

Már előbb is közöltem veled, írja 1534 február 20-án az esztergomi quardián a kusztosznak, hogy mennyi szenvedésnek vagyunk kitéve a török részéről, és hogy mily szükségét látunk. Most két testvért küldök hozzátok, hogy ezek élő szóval is előadják panaszainkat. Küldjetekek valami segílyt. »Könyörüljetekek rajtam,« — fejezi be levelét — »könyörüljetekek rajtam, legalább csak ti, barátjaim, mert az Ur keze illetett engem.« (Jób. XIX. 20.)

Néhány ön vagy üveg korsócskát kértetek tőlünk, olvassuk máshol, azonban ebben a zavaros időben sem a pesti sem a budai mesterembereknel nem tudtam ilyeneket szerezni, mert némelyek két ily korsócskáért 60 denárt, mások pedig még ennél is többet követelnek.²⁾

Kénytelen vagyok a te jóakarathoz folyamodni — írja az egyik kusztosz — és arra kérni, küldj számunkra ónt, mert az egész kusztódia vassfazekait ki kellene javítani.³⁾

A budai konvent főnöke az erdélyi vajdától kér alamizsnát, hogy — úgymond — el tudja testvéreinek sokaságát tartani.⁴⁾

Sok bajuk van a visegrádi barátoknak. 1531 május 1-én a királyhoz intézett levelükben elmondják, hogy László király mint építette fel a királyi lak szomszédságában zárdájukat és templomukat, fejedelmi bőkezűséggel gondoskodván minden szükségéről úgy az épületekben, mint a szerzetesek ellátásában. Most azonban — sóhajtanak fel — mindennek vége, és mi az egyik bajt a másik után szenvedjük el. Az épület romladozik, a tető rossz, az ablakok betörve, sőt még a mindennapi ellátásra szükséges élelmi szert is nélkülözzük. Kivált halban és egyébb bőjti elegelekben szenvedünk hiányt. Kéri tehát a királyt, hogy segítse meg őket, hogy azután ők az ő kegyurasa alatt nyugodtan élvén, éjjel-nappal imádkozhassanak életéért, és szerencsés országlásaért. Ugyanők egy más alkalommal segílyt kérvén a felségtől templomuk helyreállítására, egész őszintén kinyilatkoztatják, hogy annál buzgóbbak lesznek a

¹⁾ Levelezőkönyv 77b.

²⁾ U. ott 75.

³⁾ U. ott 27.

⁴⁾ U. ott 219.

király jólétéért Istenhez intézett könyörgéseik, minél bőségesebben tapasztalják segítségét.¹⁾

Más alkalommal azon panaszkodnak, hogy a király által számukra ruhára kiutaltványozott segélyösszeget a várnagy nem csak nem akarta nekik kifizetni, hanem még azt is kijelentette, hogy a jövőben sem fog adni nekik semmit.²⁾

Egy újabb esetben Báthory Istvánnak a következőket írják: emlékeztetede hozzuk, hogy a mult napokban némi segítségért esedeztünk a felségnél, amit a te hathatós pártfogásod mellett meg is nyertünk. Miután azonban a királyi parancs nem lett mindenben teljesítve, mi még most is ugyanazon szegénységben sanyargunk, és napról-napra rosszabbul állunk, úgy az épületek, mint az ellátás dolgában. A javításokra nézve elég ha azt mondom, hogy a vihar által megrongált egyik ablak helyreállításáért 80 frtot kérnek. Élelem szempontjából pedig még rosszabb helyzetben vagyunk, mert a folytonos bőjti napok alatt sem halunk sem olajunk nincs. Itt van előttünk a sz. Miklós-napi vásár is, és mi semmit be nem vásárolhatunk. Kérünk tehát, légy szószólónk a király ő felsége előtt, és egyuttal eszközöld ki azt is, hogy a nekünk szánt összeget a régi pénzérték szerint kapjuk meg.³⁾

A pesti konvent tagjai is a király segítségét kéri szorultságukban, elmondván levelükben, hogy a tetőzetnek a szentély felett való részén elhelyezett nagy keresztet a szél ledöntötte, a templom üvegablakait a vihar betördöste, sőt a zárda régi teteje is annyira korhadt és megrongált állapotban van, hogy a becsurgó esővíz nem ritkán a czellákból is kiüzi a szerzeteseket. Ezen felül szükségét szenvednek még gabonában, olajban és ruhában is.⁴⁾ Később meg az a panaszkodnak, hogy a kincstárnok nem küldte még meg a számukra kiutaltványozott összeget.⁵⁾

A tatai zárda lakói a királynénál kopogtatnak segélyért, minthogy sem ruházatuk sem napi élelmük nincsen.⁶⁾

A visegrádi zárdabeliek egy izben a következő levelet intézik a pesti sókamara főnökéhez: néhány nappal ezelőtt a király ő felsége bizonyos mennyiségű söt ajándékozott konventünknek, amelyet mi ezideig még nem tudtunk értékesíteni. Miután azonban most pénzszükében vagyunk, kénytelenek vagyunk fele áron eladni. Egy pesti káplán ajánlkozik, hogy

¹⁾ Levelezőkönyv. 212b.

²⁾ U. ott 217b.

³⁾ U. ott 221b.

⁴⁾ U. ott. 216

⁵⁾ U. ott. 233b.

⁶⁾ U. ott 218b.

megveszi, ha engedélyt nyer az elárusításra. Kérünk tehát, engedd meg neki, hogy a sőt Pestre bevihesse és ott árulhassa. A válasz, amelyet levelükre kaptak, nem volt kedvező. A kamara főnöke sajnálkozva tudatja velük, hogy a kért engedélyt nem adhatja meg, miután királyi rendelet tiltja, hogy a városban idegen sőt áruljanak.¹⁾

Midőn szerzeteseink ruhaneműeket, élelmiszert vagy más ilyesmit szállítanak egyik zárdából a másikba, az előjáróság rendesen ellátja őket oly levéllel is, a mely a vám és egyéb fizetésektől való mentességet van hivatva számukra ki-
eszközölni. Így, midőn egy alkalommal a kusztosz néhány szerzetest Fáróba küld prémért, a számukra kiállított levélben mindenkit felkér, hogy tekintettel az ő könyörgésére és saját lelkiüdvösségükre, engedjék el a szerzeteseknek a vámot és minden más adózást. Hasonló tartalmu levelet visznek magukkal, midőn egy más alkalommal halat visznek egy másik zárdába. Ugyanily irással vannak ellátva, midőn alamizsna-szedés idején a Duna vagy a Tisza vizén kell átkelniök.²⁾

Az a nyomorúság, azok a nélkülözések, a melyek mind-ezen kérelmekben kifejezésre jutnak, s a melyek gyakran oly terhessé tették szerzeteseinkre nézve a zárdai életet, csak abban az órára szabott napi foglalatosságban enyhültek meg kissé, a melyek nemcsak teljesen kitöltötték idejüket, hanem a folytonos imádság és munkából fakadó boldogító érzéssel megédesítették lemondással teli életüket is.

Szerzeteseink élete ugyanis pontosan időhöz szabott napi teendők végzésével telt el. Szinte óráról órára meg volt határozva, mivel töltsék az időt, mikor imádkozzanak, mikor dolgozzanak, mikor, mennyit pihenjenek.

Idejük ima, tanulás és kézimunkák végzése közt oszlott meg.

A konstitucziók a munkára vonatkozólag a következőket írják elő. Az áldozárok és növendékek reggeli 9 óráig — miután az isteni tiszteleten már mindannyian részt vettek — irással, olvasással és imádsággal foglalkozzanak. Ezen időn belül a közös csengettyű csak kivételesen, sürgős dolog idején hívhatta őket más munkára.

A laikus testvérek valamely mesterségükbe vágó dologgal foglalatoskodtak. Ha azonban a házfőnök azt tapasztalta, hogy valamelyik áldozár vagy növendék hanyagul teljesíti saját kötelességeit, úgy ezeket is rászoríthatta a kézimunkákra. A vizi-

¹⁾ Levelezőkönyv 232.

²⁾ U. ott 238b.

tatornak kiválóan kellett e tekintetben ügyelni és ha valamely zárdában vagy kusstodiában a szerzeteseket tunyáknak, dologtalanoknak találta, erről egyenesen a káptalannak tartozott jelentést tenni.

A kiszolgálást bent a zárdákban maguk a szerzetesek végezték, s a laikus testvéreknek tiltva volt teendőik végzését másokra, pl. világi egyénekre bízni.

A breviariumot a kórusban végezték együttesen, és pedig részben éjjel, részben pedig délelőtt és délután. Ezen kívül mindennap egy órát imádsággal és elmélkedéssel töltöttek, télen hajnalban, a nagybőjt idején ebéd előtt, nyáron pedig délután 3 óra tájban.

Imádkoztak természetesen minden étkezés előtt és után.

A sekrestyés testvérnek gondjaihoz tartozott az egyes órákat figyelemmel kísérni, és az imádság, valamint az étkezés idejét csengettyűvel jelezni.

Ebéd és vacsora előtt valamivel korábban szólalt meg a csengettyű éles hangja, hogy a szerzeteseket összehívja. A rákövetkező időköz a testvérek részint mosakodásra, részint pedig a gyülekezésre fordították. Midőn már mind együtt voltak az étterem bejárata előtt, az ebédlő csengettyűjével rövid jelt adtak az indulásra, és beérkezvén az ebédlőbe, a csengő egy újabb figyelmeztetése után elmondották a szokott imákat.¹⁾

Étkezés alatt az egyik szerzetes valami jámbor olvasmányt olvasott fel. A felolvasásban az idősebbek és fiatalok egyaránt részt vettek, s ezek neveit a házfőnök már előre kiírta a táblán. Kivételt az 1550-ki váradi káptalan határozata szerint csak a hitszónokok képeztek. A ki az étkezés alatt beszélt, azt a tartományfőnök vagy a vizitátor néhány korbácsütésre ítélte. Hasonló büntetésben részesült az a házfőnök is, a ki ezen szabály megtartására nem fordított kellő gondot.²⁾

Az ebéd és vacsora elköltése után, egy az előolvasó által csengettyű-ütéssel adott jelre felkeltek helyeikről, s az étterem közepére mentek, a hol újabb jelre elkezdték az étkezés után mondani szokott imát, melynek végeztével kettős sorban a templomba mentek. Ezt délben és este egyaránt megtartották, télen, tavasszal, ősszel. Nyáron azonban, illetőleg husvét vasárnapjától sz. kereszt felmagasztaltatásáig, délben az elő-

¹⁾ Münchener kódex. Incipit ordinarium Fratrum Minorum.

²⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1550.

olvasó által adott jelre mindannyian csendben czellájukba vonultak, és ebéd utáni alvásnak engedték át magukat. Ezen idő alatt, éppen úgy mint az ebédlőben az étkezés ideje alatt, vagy a templomban az imádság idején, úgy szintén a hálótérben s az egyes czellákban esti hét órától reggelig, mélyes csend uralkodott a zárda falai közt. A hallgatás ezen idejének szoros betartására nagyon ügyeltek szerzeteseink. Azt tartották hogy a sok beszéd ellensége a jámborság szellemének, és sok alkalmat ad a vétekre.

Az ebéd utáni pihenés ideje 2 óra hosszáig tartott, tehát körülbelül délután 3 óráig. Ezen idő alatt a szerzetesek tartoztak czelláikba vonulni, és ott az időt csendben eltölteni, úgy hogy még a szükséges dolgokat is csak halk hangon mondhatták el egymásnak. A szabály azt kívánta, hogy mindenki aludjék vagy pihenjen, a ki pedig nem tud vagy nem akar, legalább hallgasson. Úgyszintén tiltva volt ezen idő alatt világiakat beengedni a kolostorba. A ki a hallgatást elegendő ok nélkül megszegte, tartozott magát a házfőnöknél feljelenteni, mire ez a legközelebbi étkezésnél vagy a borivást, vagy az evést, vagy pedig mindkettőt megtiltotta neki. Délután 3 órakor a sekrestyés csengetett, mire mind a templomba vonultak breviáriumozni.¹⁾

A breviáriumot, mint említettük, mindig együttesen a templomban végezték. A kórusban tartozott mindenki megjelenni a betegek s az elaggottak kivételével. Az imákat szépen, lassan kellett énekelniök, hogy másoknak is épülésére szolgáljanak. A hol kevesen voltak, az ének elmaradhatott. Ha valakinek a szerzetesek közül egy bizonyos időszakon keresztül — pl. a nagybőjtben — hetenkint, vagy egy héten többször is, szent beszédekkel kellett tartania, a házfőnök felmenthette őt ezen idő alatt a közös breviáriumozás kötelezettsége alól.

E közös imák végzése körül nem türtek el semmiféle hanyagságot. A ki a legcsekélyebb mulasztást követte el, büntetésben részesült. Ha pedig a kusztoszok nem ügyeltek eléggé kerületükben az isteni tisztelet végzésére, a tartományfőnök tartozott őket a legközelebbi káptalannál feljelenteni, és hivataloktól való megfosztásukat javasolni.²⁾

Mindazok, a kik már fogadalmat tettek, kötelesek voltak este az étteremben összejött atyák előtt az nap elkövetett hibáikat bevallani. Pénteken pedig mindnyájan egyenkint sorolták fel elkövetett mulasztásaikat, hibáikat.

¹⁾ Münchener kódex. De labore.

²⁾ U. ott. Circa divinum officium.

A szerzeteseknek a házfőnök jelölte ki a gyóntatóatyát, a kinél mindenki hetenkint legalább kétszer tartozott gyónását elvégezni.

Egyes vétkek alól csak a tartományfőnök felhatalmazásával adhattak a gyóntató atyák feloldozást. Ilyenek voltak a makacs engedetlenség, valamely értéktárgynak visszatartása illetőleg rejtegetése, nagyobb mérvű lopás, másnak megsebesítése, hamis tanuskodás a bíróság előtt, valamely gyalázó vers vagy irat szerkesztése, közzététele, valamely tekintélyesebb egyén pecsétjének meghamisítása, hamis, alaptalan, másnak becsületét érintő vádaskodás, és a hatodik parancsolat ellen való testi bűn. Megjegyzendő, hogy makacs engedetlenségnek csak azt tekintették, ha valaki háromszori megintés után sem akarta a parancsot teljesíteni, még pedig egy napi határidőn belül. A ki ezen vétkek alól valakit a provinciaális felhatalmazása nélkül feloldozott, és eljárása napfényre került, börtönbüntetéssel sújtattott.

A kusztoszok és házfőnökök maguk választottak maguknak gyóntatóatyát.

Nem volt szabad senkinek másnál meggyónni, mint a saját tartományukból való szerzeteseknél, kivéve szükségből, pl. halálos betegségben, ha más mint idegen pap nem volt jelen. Még utazás közben is egymásnál végezték gyónásukat.

Szerzeteseink abban az időben úgyszólván teljesen távol tartották magukat a lelkipásztorkodástól, vagy legalább csak annyiban vettek ebben részt, hogy a híveket gyóntatták és prédikáltak nekik.

Hitszónok csak az lehetett, a kit a tartományfőnök, vagy a kusztosz, kellő vizsga után, erre alkalmasnak talált s ezzel megbízott. Ehhez pedig szükséges volt hogy az illető legalább 25 éves, felszentelt áldozár vagy szerpap legyen, és a kívánt tudományos készültségen kívül még kifogástalan életet és erkölcsöt tanusítson.

A hitszónokoknak lelkére kötik a konstitúciók, hogy óvakodjanak valamit az egyház szabadsága ellen hirdetni, vagy az egyháziakat gyalázni, avagy valamely jelenlévő személyt megnevezve vádakkal illetni. A ki e tilalmat áthágta, eltiltattott a szónoklástól.

Nem ritkán küldenek az előljárók egyeseket hitszónokokul a főpapok, főurak udvaraiba, az egyes városokba is. Így pl. az 1542-ki váradi káptalan Török Imre feleségének kérésére az egyik szerzetest elküldi, hogy ott mint prédikátor működ-

jék.¹⁾ Más alkalommal a tartományfőnök bizza meg az egyik szerzetest, a váradi püspök kérése folytán, hogy a székesegyházban nagybőjti szentbeszédeket tartson.²⁾ Az erdélyi kusztódiából Bányára küldenek hasonló célból egy hitszónokot; egy másikat a tartományfőnök Désre küld.³⁾ Ismét máskor a provinciális meghagyja az esztergomi házfőnöknek, hogy a török ellen szervezkedő felkelésben két társával vegyen részt a nép lelkesítése és gyóntatása céljából.⁴⁾ Sőt megtörtént az is, hogy az osztrák provinciális kérésére, vagy a királyné gyóntatójának kívánságára, Ausztriába is küldenek az előljárók magyarul és németül beszélő szerzeteseket.⁵⁾

Már a gyóntatásokra nem lehetett őket ily egyszerűen kirendelni. Ha ugyanis valaki azt állította, hogy reá nézve a gyónások hallgatása, különösen a más nembelieké, az eközben támadni szokott kísértő gondolatok miatt veszedelemmel jár, senki sem kényszeríthette őt arra, hogy ezen kétségkívül legnehezebb papi ténykedésben részt vegyen.

A konstitúciók értelmében különösen óvakodniok kellett szerzeteseinknek a nők gyóntatásában, a gyanunak még az árnyékától is. Ennél fogva nőket csakis úgy gyóntathattak, ha ez az egész hívő közönség szemeláttára történt. Tiltva volt ezenkívül tőlük önmegtartóztatási fogadalmat kívánni, vagy ha önmaguktól vállalkoztak erre, ezt elfogadni; avagy őket arra bírni, hogy a gyónáson kívül nekik engedelmeskedjenek. A kit buzgalma ily túlzásba ragadott, és előljárói erről maguknak tudomást szereztek, megkorbácsolatott és a földön ülve kenyéren és vizen bőjtölt.⁶⁾

A lelkipásztori teendők — eltekintve a prédikálástól és gyóntatástól — annyira nem tartoztak szerzeteseinek ügykörébe, hogy, ha valamely zárdában a testvéreknek bármi okból, pl. hogy nem volt, vagy nagyon távol volt a plébánia, a püspök és a plébános beleegyezésével keresztelniök, temetniök stb. kellett, ez maga elegendő ok volt arra, hogy az illető más konventbe való áthelyeztetését kérelmezhesse. Ugyanigy szabad ságában állott bárkinek más helyre kívánoznia, ha pl. olyan helyre küldetett, a hol a zárda vagyonnal bírt, vagy a hol a kegyuraság tiltakozása ellenére tartózkodtak a szerzetesek, vagy ha az alamiznaszedés elégtelen eredménye arra

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1542.

²⁾ Levelezőkönyv 166.

³⁾ U. ott 169.

⁴⁾ U. ott 168.

⁵⁾ U. ott 172—173.

⁶⁾ Münchener kodex. Ad 11. regulae capit.

kényszerítette a zárdabelieket, hogy önfentartásukról a szerzet szabályai által nem helyeselt módon gondoskodjanak, midőn pl. a jövőben beállható szükségre való tekintetből, alkalom adtán, az ellátásukra elegendő mennyiségen felül is gyűjtöttek élelmi szereket; sőt az a körülmény is igazolta áthelyeztetésüket szorgalmazó kérelmüket, ha a társak többségének nehéz természete, darabos műveletlensége elviselhetlenné tette ott-tartózkodásukat.

Daczára annak az elővigyázatnak, a mely visszatartotta szerzeteseinket a világi papság jogkörébe való avatkozástól, és daczára annak a jó viszonynak, a melyben a kölcsönös tisztelet és nagyrabecsülés alapján egymással állottak, még sem volt teljesen elkerülhető, hogy köztük néha apróbb félreértések, versengések ne támadjanak.

1533 táján a kolozsvári plébánosok és az odavaló zárdabeliek közt bomlott fel ily módon rövid időre a barátság. Többször megtörtént ugyanis, hogy a hivek közül valaki a barátok sirboltjába kívánt eltemettetni. Ezen még nem akadt volna fel senki, mert hisz általában szokás volt, hogy a zárdák jötevői, kegyurai és a vagyonosabb polgárok közül is sokan a szerzetesek kriptájában kívánták holt tetemüket nyugalomra tétetni. Hanem azon nem tudtak megegyezni, hogy ily esetben melyik templomban történjék a koporsó beszentelése, és hol végeztessenek a szokásos imák. A két plébános azt vitatta, hogy ennek okvetlenül a parochialis templomban kell végebe mennie, a szerzetesek pedig azt vitatták, hogy mindezt elvégezhetik ők is a saját egyházukban. Végre az 1533-ki gyulai káptalan úgy rendezte az ügyet, hogy mindazoknak a tetemei, a kik a szerzet sirboltját választották maguknak temetkezési helyül, vitesenek beszentelés végett előbb a plébániai templomba, ha ez iránt ők maguk még életükben óhajukat nyilvánították. Ha azonban ez nem történt, úgy egyenesen a zárdá templomába kísérik a koporsót, miután az előbbenire rákényszeríteni senkinek a családját nem lehet.¹⁾

Más alkalommal egy plébánost panaszoznak be a szerzetesek a püspöknél. Főtisztelendőségedhez folyamodunk — írják — lelkünk keservében, siralmas fohászokkal, térdén állva, az ég felé terjesztett karokkal zokogván el panaszainkat, hogy az egyik plébános merő rossz indulatból irántunk, minden igazságos ok nélkül, kiváltságaink lábbal tiprásával, a világiak botrányára, mindenféle eszközzel meg akar bennünket akadályozni az alamiznaszedésben.²⁾

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1533.

²⁾ Levelező-könyv 206.

Az egyik plébános — olvassuk egy másik levelükben — szüntelenül zaklat bennünket, különféle kellemetlenségeket és károkat okoz. Ha eljárását irányunkban meg nem változtatja, utóvégre is kényszerítve leszünk őt hasonlóval kifizetni, — fejezik be levelüket kissé önérzetesebb hangon.¹⁾

Annak a régi viszálykodásnak a tüze is, a mely a két tartománybelieket, t. i. a B. Szűzről és az Udvozítóról nevezett provinciához tartozókat, évszázadokon keresztül távol tartotta egymástól, mintha már lelohadt volna ezekben az évtizedekben. Annyit legalább is kimutathatunk, hogy szerzeteseink több esetben készségesen megadják egyes rendtársaknak az engedélyt arra, hogy a B.-Szűzről nevezett tartományba átléphessenek. Ilyen engedélyt kap 1531-ben Chusai Mátyás,²⁾ 1533-ban 6. más szerzetes,³⁾ 1537-ben pedig Zoniki Ferencz laikus testvér stb.⁴⁾

Tisztelőik, jóakaró barátaik különben nem csak az egyháziak soraiban voltak, hanem azt lehet mondani, még inkább a világi társadalom minden rétegében.

A nép szerette őket, mert szegénységük közel hozta őket saját nyomorúságához, és nívellálta a köztük lévő különbséget. Bizalmat érzett irántuk, mert betértek a legszegényebb kunyhóba is, és résztvevő tanuivá lettek örömeinek, bánatának. És a mi a fő, a legkérgesebb kezű pár szívébe is utat talált a meghatottság, midőn azt tapasztalta, hogy az a szegény szerzetes csak azért mondott le az élet minden kényelméről, azért hozta áldozatul az élet minden örömeit, hogy egyedül csak az ő tanítója, vigasztalója, a szó legnemesebb értelmében vett barátja legyen.

A vagyonosabb osztály pedig úgy tekintette őket, mintha nek választott szolgáit, a kik példájukkal lelkesítik, imáikkal segítik őket, s önzetlen fáradozásaik legfőbb jutalmát a lelkek üdvében keresik.

A társadalom eme ragaszkodása hozzájuk nem csak templomaik látogatottságában nyilatkozik, nem csupán a nekik szánt adományok nagyságában, hanem abban a kívánságban is, hogy „valamiképen ők is a szerzethez tartozóknak tekintessék magukat.

Azok, a kiket a Gondviselés bővebben ellátott anyagi javakkal, nem elégszenek meg azzal, hogy a szerzet iránt tanúsított jóakarat révén, haláluk után valamelyik zárda sírbolt-

¹⁾ Levelezőkönyv 206.

²⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1531.

³⁾ U. ott. Acta capituli 1533.

⁴⁾ U. ott. Acta capituli 1533.

jában kapjanak nyugvó helyet, hanem különös kegy gyanánt kieszközlik azt is, hogy szerzetesi ruhában temettessenek el. És még inkább óhajtják azt, hogy még életükben a renddel lelki közösséget élvezhessenek.

A szerzet ségélyére jön a hívek e vágyakozásának, és szervezi az úgynevezett konfraterséget. Ez nem egyéb mint a világiaknak bizonyos, a szerzet köteleihez tartozó társulata. A konfratreszek, férfiak és nők egyaránt, azt a kiváltságot élvezik, hogy a rendnek minden lelki javaiban, a mise, böjt, ima, virrasztás, prédikálás, olvasás, elmélkedés lelki hasznában részesülnek. Ha pedig valaki közülök meghal, és a rend előljáróságának az elhalálozás tudomására hozatik, ugyanúgy imádkoztak érte, mint bármely elhalt rendtársukért.

Nem volt olyan méltóság, állás, foglalkozás, a melyből ne folyamodtak volna ősünk a konfraterek kötelekébe való felvételért. A szerzet főnökei tömegesen szerkesztik meg és küldik szét a kinevezési okiratot fejedelmeknek, főpapoknak, főnemeseknek, prépostnak, kanonoknak, plébánosnak, köznemesnek, biráknak, polgároknak s ezek családtagjainak. Az általános rendfőnök pl. kinevezi konfraterekké Báthory Istvánt és nejét Telegdi Katát, András, Kristóf, István, Anna, Erzsébet, Zsófia nevű gyermekeit, Báthorynak nővérét Borbálát, tővérét Miklóst, úgyszintén feleségének nővéreit: Orsolyát és Eufrozinát.¹⁾ A magyar provinciális fölveszi Kápolnai János alispánt és családját, Pesti Péter váci kanonokot, Egri Miklós somlyói alesperes-plébánost, Szánthó Miklós pesti polgárnak özvegyét, fiait: Pétert feleségével Katalinnal s Gergely nevű fiával, Miklóst, Pesti Márton leányát, a kalandosok társulatának tagjait. Az egyik kusztosz Pesti Szabó Miklós és családja részére állítja ki a kinevezési okiratot stb.²⁾

VIII.

A rend iránt minden oldalról megnyilatkozó szeretetet és tiszteletet, szerzeteseinknek hivatásszerű élete, erkölceik érintetlen tisztasága és a lelkek üdvéért égő önzetlen munkálkodása teremtette meg. Az ő életük úgyszólván a hívek szemláltára olvadt fel az Isten és ember iránt való szeretetben, az önmegtagadásban, az önfeláldozó buzgólkodásban. S ha itt-ott történt is hiba, tudta mindenki, hogy a nagy többség ezért nem okozható, hogy az embert a szőrcsuha sem menti meg a

¹⁾ Levelezőkönyv 108.

²⁾ U. ott. 109.—116.

gyarlóságtól, hogy az indulat, a szenvedély, a zárda falai közt is megkeresi a maga áldozatait.

Örködtek is szerzeteseink maguk s egymás fölött, a konvent falain belül és kívül egyaránt.

Már külső megjelenésük is óvatosságra kényszerítette őket, a reájuk irányuló figyelem miatt. A legcsekélyebb hiba, vagy ballépés kétszeresen szembetűnővé vált volna annál az embernél, aki durva szőracsuhában, fedetlen fővel, amelyet csak a háromtűnyi szélességben körülfutó hajkorona takart, miután a koponya többi része simára volt borotválva, sarutlan lábbal járt-kelt a falvak és városok utcáin.

De ezzel meg nem elégedve, a konstitúciók még egymás ellenőrzése alá is helyezték őket, mihelyt a zárda küszöbét átlépték. Nem kelhettek útra szerzetestársuk kísérete nélkül, s magányosan sem koldulni, sem utazni nem mehettek.¹⁾ Ha valaki még is megtette volna, minden nála talált tárgyat és értéket elvettek tőle, s csak abban az esetben kaphatta ezeket vissza, ha a zárda tanácsosai az önműködő felhozott okot elfogadhatónak találták. Hasonló büntetésben részesült az is, aki nem tudta felmutatni előjáróinak írásbeli engedélyét az utazásra vonatkozólag.

A kusztosz saját területén, a zárdafőnök pedig a zárda határain túl, csak kivételes alkalmakkal és halasztást nem tűrő ügyben küldhette a testvéreket.

A mint a szerzetesek valamely zárdába érkeztek, vagy azonnal, vagy legkésőbb estélig kötelesek voltak utiengedélyüket az illető házfőnöknek bemutatni.

Nem volt szabad útközben oly helyeken kéregetniök, ahol saját tartományukbeli szerzetesek tartózkodtak. Úgyszintén tiltva volt magukkal pénzes erszényeket, vagy az egyes bankokhoz szóló utalványokat vinni. Akinél ilyesmit találtak, ugyanúgy bűnhődött, mint aki pénzértéket tartott meg a maga számára. Még követségre sem vállalkozhattak felsőbb engedély nélkül.

Az utazás tartama alatt az volt a főszabály szerzeteseinkre nézve, hogy minden olyantól óvakodjanak, amiben embertársaik megbotránkozhatnak. Különösen ügyelniök kellett erre a világiakkal való érintkezés közben.

Már a zárdában is tilos volt világiakat abba a helyiségbe beengedni, ahol a napi fogyasztásra szánt bort tartották és

¹⁾ A konstitúciókon kívül az 1537-ki berényi káptalan is hangoztatja, hogy a szerzetesek utitárs nélkül ne hagyják el a zárdát, sőt az alamiznaszedés idején se kóboroljanak egyedül. Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1537.

szétosztották. Legalább az 1537. évi berényi káptalan kimondja, hogy a jövőben ennek nem szabad megtörténnie.¹⁾ Még kevésbé engedték meg a szabályzatok azt, hogy a szerzetesek útközben térjenek be valamelyik étkező vagy borozó helyiségbe, vagy akár magánlakásba, az olyan helyen t. i., ahol erre nem volt okvetlenül szükség, mint pl. ott, ahol zárdájuk volt. Ez a tilalom azonban nem vonatkozott a főpapok, a kegyurak s a szerzetesek házaira. Sőt néha azt is megengedhették az előljárók, hogy szüleik, testvéreik, rokonaik asztalát felkeressék. Aki ez ellen a tilalom ellen vétett, nyolcz napon keresztül nem kapott ebédnél bort.

Nőkkel meg egyáltalában nem volt szabad beszélőniük útközben. Ha valaki utitársától különválva valamely nővel gyanus társalgásba elegyedett,²⁾ s azután emiatt megintetett és megfenyítettett, de magát meg nem javította, minden hivatalától és jogaitól megfosztották, sőt az előljárók ítélete szerint még ezen felül is kemény büntetésben részesült. Ha azután még ez sem használt, és ismét visszaesett hibájába, vagy talán a tanuk, az ellene szóló súlyos gyanuok még nagyobb vétéséget is rábizonyítottak, akkor életfogytig tartó börtönre ítéltetett, »hogy kenyéren és vizen böjtölve sirassa meg bűnös életét, keserűségben és fájdalomban.«³⁾

Nem volt szabad szerzeteseinknek bemenniük az apáczárdákba sem, illetőleg azok belső helyiségeibe. A világiak számára is nyitva álló helyiségekbe ők is beléphettek, pl. alalmaznakérés céljából, de még erre is előljáróik engedélye volt szükséges. Viszont a nőknek is tiltva volt a szerzetesek kolostorait meglátogatni, kiváltképpen pedig egyedül. Ha ilyesmi a kusztosz, vagy házfőnök tudtával és jelenlétében történt meg, néhány korbácsütést kellett hanyagsága miatt elszenvednie.⁴⁾

Hasonlóképpen tiltva volt nekik a harmadrendű nővérek lakásait látogatni. Ezek a harmadrendű nővérek eredetileg világi nők voltak, akik bizonyos mértékben sz. Ferencz szerzetes rendjéhez tartozóknak tekintettek.

A harmadrend fennállása egykorú magával sz. Ferencz szerzetes rendjével. Már a szent alapítónak az volt a célja, hogy a világban élő hiveket, akik hivatásuk folytán nem folytathatnak zárdai életet, bizonyos lelki összeköttetésbe hozza a rend szellemi tevékenységével. Evégből oly szabályzatot dol-

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1537.

²⁾ A konstitúciók összeírója megjegyzi, hogy: sequestratio = elwalas. Müncheneri kodex. II. Pars. Constitutionis.

³⁾ Müncheneri kodex. II. Pars. Constitutionis.

⁴⁾ U. ott. Acta capituli 1539.

gozott ki, amelynek megtartása a hiveket kint a világ zajában, a megélhetés nehéz gondjai közt, bármely életpálya útján. képesekké tette lelkük örök üdvösségének kellő gondozására.

A szabályzatot ezren és ezren fogadták el a világiak közül, akik ezáltal bizonyos lelki közösségbe, társulatba léptek egymással, s ezek alkották a harmadik rendet (a második rend volt a szintén sz. Ferencz által alapított klarissák női szerzete), amelyet már III. Honorius pápa megerősített. IV. Miklós pápa a XIII. század végén, a már fennálló alapon újból szervezte a III. rendet és előírta az abban megtartandó szabályokat.

A 20 pontból álló szabályzat főbb részei a következők: A tagokat csak ferenczrendi szerzetes veheti fel a harmadik rendbe. A tulajdonképpeni felvételt egy évi próbaidő előzi meg. A tagok öltözete semmiben sem különbözik a többi világiakétól, kivéve, hogy öltönyük alatt kötél övet és skapulárét tartoznak hordani. A tisztességes házasság nincs megtiltva a tagok részére, de kerülni tartoznak a lelki életre veszedelemmel járó színházat, tánczhelyiségeket s egyéb ily mulatóhelyek látogatását. Az egyház által előírt böjtökön kívül még a következőket kell megtartaniok: minden pénteken, az egész adventi időben naponta a vasárnap kivételével, mindenszentek napjától husvétig minden szerdán. E napokon nem ehettek hústelt és meg kellett elégedniök az egyszeri jólakással. Csak a húseledeltől kellett tartózkodniok: az advent és a nagyböjt vasárnapjain, és minden szerdán és szombaton az egész év folyamán. Azonban közös étkezés alkalmával, midőn az egész asztalnak húseleket tálaltak, ők is fel voltak mentve az önmegtartóztatás kötelezettsége alól. Karácsony, Husvét és Pünkösöd ünnepén a sz. gyónás és áldozáshoz járultak. Tiltva volt fegyvert hordaniok, kivéve, ha a haza és vallás védelme úgy kívánta. Az olvasni tudó világiak tartoztak a breviáriumot naponként elvégezni; akik nem tudtak olvasni, 45 miatyánkat mondtak el ennek fejében napjában. Ha csak lehetséges volt. kötelezve voltak minden reggel sz. misét hallgatni, s a tehetősebbek havonként egyszer alamizsnát osztani. Tartoztak ezen felül embertársaik közt a békességet lehetőleg ápolni, a betegeket, szegényeket segélyezni, viselkedésükkal embertársaik épülésére szolgálni stb. Megjegyzendő azonban, hogy ezen szabályok meg nem tartása semmiféle bűnnel nem járt, hanem az ellenük vétők egyedül csak a megtartásukkal egybe kötött lelki javaktól fosztották meg magukat.¹⁾

¹⁾ Hinterlechner: Handbuch für die Mitglieder des III. Ordens. Salzburg, 1882. 48--71.

A szerzetesrend elterjedésével arányban hódított a harmadik rend a hívók között Magyarországon is. Csodálatos azonban, hogy az általunk ismertetett időben, a XVI. század első felében, férfiakat már egyáltalában nem találunk a harmadik rend tagjai között. Sőt a harmadrendű női tagok is kiveszőfélben vannak.

Ezt maguk a viszonyok hozták magukkal. A harmadrendű nővéreket — ahogy őket nevezték — a szerzetesek nemcsak felvették a rendbe, hanem tartoztak felőlük azontúl is gondoskodni. Ok voltak legtermészetesebb védőik, oktatóik, lelki vezetőik és gondviselőik, a szellemiekben úgy, mint az anyagiakban.

A mohácsi vészt követő háborús mozgalmak, az ellenség dúlása, a közbiztonság hiánya következtében, mindez megváltozott. A szerzetesek olyan veszedelmeket élnek át, annyi bajnak, nélkülözésnek és szenvedésnek vannak kitéve, amely még az ő megedzett erejüket is kifárasztja. Egyik helyről a másikra menekülnek, egyik zárdából a másikba futnak. Ilyen körülmények közt lehetetlenség a közös életet élő harmadrendű női tagokat is fentartani. Mert nálunk ez időben nem kint a világi foglalkozásban, a család körében éltek ezek a harmadrendűek, hanem mint a női szerzetesek a zárdában, úgy ők is lemondván a világ örömeiről, közös lakásban vonták meg magukat, hogy idejüket folytonos ima, böjt és önmegtagadás közt töltsék.

A külön magyar viszonyokhoz alkalmazott szabályzataik körülbelül ezek voltak:

A harmadrendű testvérek közös asztalnál étkeztek, a betegek kivételével. Aki nem jelent meg a csengetéssel adott jelre az evés előtti imádságon, nem kapott bort. Hasonló büntetésben részesült az is, aki elmulasztotta az étkezés utáni hálaadást.

A breviariumot mindnyájan tartoztak a nap különböző szakaiban elvégezni, még pedig vagy állva, vagy térdelve. Az egészet csak akkor mondhatták el mindjárt a matutinummal együtt reggel, ha előre látták, hogy napi elfoglaltságuk ebben később gátolná őket.

Estebéd után, a reggeli ájtatosság végezteig, a legnagyobb csendnek kellett uralkodnia a ház falai közt, és csak a leg-szükségesebbeket mondhatták el egymásnak, s ezt is minél halkabban és rövidebben. Ha valamelyik nővér megszegte a silentiumot, másnap a főnöknő büntetés fejében minden fött ételt megvont tőle. Ugyanigy büntettetett meg az is, aki ebédlőben sokat beszélt, vagy világias dolgokat hozott szőnyegre, vagy pedig hangosan kaczagott.

A főnöknő minden héten egyszer egybegyűjtötte a nővéreket, és régi szokás szerint, jámbor intelmekben részesítette őket, megfeddvén a tapasztall hibákat, mulasztásokat s buzdítván a gyengéket, az ingadozókat. Nagyon kellett azonban óvakodnia attól, hogy az amúgy is érzékeny lelkeket igazságtalan ráfogásokkal, alaptalan rágalmakkal vagy szeretetlen kifejezésekkel meg ne sértse. A havonként tartott gyűlésen pedig még ezen felül a rendszabályokat is felolvastatta a főnöknő. Ezeken az összejöveteleken minden meghívottnak kötelessége volt megjelenni. Ha valaki törvényes ok nélkül elmulasztotta, a főnöknő megfelelő büntetést mért rá.

A gyűlés tartama alatt sem világi, sem egyházi vagy szerzetes egyén nem léphetett a zárda falai közé. Aki pedig az itt történeteket idegenek előtt elárulta, az vétségének nagyságához mért büntetést tartozott e miatt elszenvedni.

Az olyan harmadrendű nővér, akinek már szokásává vált másokat gyalázó, tiszteletlen, rágalmazó szavakkal illetni, ha az előre bocsájtott háromszori intés daczára sem tudott vagy akart hibájától szabadulni, az idősebb zárdalakók tanácsára, a vizitator által, mint javíthatatlan, kizáratott a rendből.

Az utcán, még templomba menet is, csak kettesével jelenhettek meg.

Egyebekben pedig a következő szabályokat tartoztak életmódjuk beosztásában szem előtt tartani:

Idejüket ima, elmélkedés és kézi munka közt kellett beosztaniok; nyáron, kivált 12 órától egyig, télen pedig hajnalban szenteltek bizonyos időt lelki üdvük gondozására. Ezen felül naponként 100 Miatyánkot mondottak el Krisztus kinszenvedésének emlékére és 100 Üdvözlégy Máriát a B. Szűz tiszteletére.

Étkezés előtt mindegyikük legalább egy Hiszekegyet, egy Miatyánkat és egy Üdvözlégy Máriát imádkozott el; ugyanennyit kellett elmondania hálaadásul az étkezés után. Ha pedig inni akartak, előbb keresztet kellett vetniök magukra és egy Üdvözlégyet elmondaniok. Hozzá teszi a szabályzat: a bort azonban mindég csak vízzel idd, és csak mértékletesen; mint Krisztus jegyesének óvakodnod kell a tiszta és sok bortól, mint a méregtől.

A gyónásra következőleg készültek: előbb jól meg kellett vizsgálniok lelkiismeretüket, hogy utolsó gyónásuk óta micsoda vétkeket követtek el. S miután fel indították magukban ezek felett a bánatot, minden álszeméremtől menten híven el kellett sorolniok mit vétettek az Isten és a felebaráti szeretet ellen,

az Isten iránt tartozó hála ellen, a tisztaság ellen, az alamizsnának elfogadásával, jóra való restséggel, haraggal, hiúsággal.

Mielőtt valaki az áldozáshoz járult volna, megelőzőleg két három napon keresztül a gyónáshoz készült. Hasonlóképpen az áldozás megtörténte után is iparkodott czellájába zárkózni és Istennek hálát adni.

Szeretniök kellett az engedelmességet, az alázatosságot, tisztaságot és önsanyargatást. A szabályzatok értelmében minden harmadrendű nővér tartozott magát minden pénteken megostorozni s ezen kívül hetenkint legalább kétszer, úgymint szerdán és szombaton, testén ciliciumot viselni.

Mielőtt este nyugodni tértek volna, néhány imát mondtak el a B. Szűzhöz, sz. Ferenczhez, az őrangyalhoz. Agyukba feküdvén, homlokukat, ajkukat és mellüket a kereszt jelével jelelvén e szavakat mondták: Názáreti Jézus könyörülj rajtam bűnösön.

Világiakkal — nemcsak férfiakkal, hanem — jó hírnévnek örvendő nőkkel sem társaloghattak sokat, hanem csak a főnöknő engedélyével.¹⁾

Igy éltek a harmadrendű nővérek nálunk Magyarországon akkor, amidőn a mohácsi vészszel bekövetkezett viszonyok őket is a megsemmisülés veszedelme felé sodorták.

A szerzetesek tudatában azon felelőségnak, amely a harmadrendű nővérekkel szemben reájuk nehezedett, első sorban azon vannak, hogy amennyire lehet, olyan vidékekre telepítsék át őket, ahol nem kell semmi veszélytől tartaniok. Így pl. 1531-ben a váradi káptalan elrendeli, hogy a szlavoniai kusztoz, a Váralján tartózkodó harmadrendű nővéreket szállíttassa Petrocsénbe, az itt lakó nővérek házába.²⁾

Együttal azonban arra is van gondjuk szerzeteseinknek, hogy ideiglenesen, a viszonyok kedvezőbb alakulásáig, megakadályozzák a harmadrend terjedését, illetőleg az abba való belépést. E végből már az 1531-ki káptalan kimondja, hogy senkinek a kérésére vagy közbenjárására nem szabad valakit a világi egyének közül a harmadrendű nővérek soraiba felvenni, a legközelebbi káptalan megtartásaig, a háborús zavargások miatt.³⁾ Az 1533-ban Gyulán megtartott tartománygyűlés pedig

¹⁾ Ezen konstitucziókat Bessenyi Mihály ferenczrendi szerzetes írta össze 1524-ben ezen a címen: »Constitutiones Sororum Tertii Ordinis de Prima nuncupatarum.« A 8 oldalra terjedő kézirat hozzá van kötve az 1499-ben Atyán összeírt Constituciókhoz, a melyet a gyöngyösi zárdá könyvtára őriz.

²⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1531.

³⁾ U. ott.

megtiltja a harmadrendű nővéreknek, hogy fiatal leányokat tartsanak házaikban, azzal kecsegtetvén őket, hogy szintén felvétetnek a harmadik rendbe.¹⁾ Ugyancsak az 1531-ki tilalmat felújítja az 1539-ki budai káptalan is.²⁾

Az 1542-ki váradi káptalan a következő határozatot hozza ugyancsak ebben az ügyben. Azok a férjezett vagy özvegy asszonyok, akik eddig már fel vannak véve Csanádon a harmadik rendbe, maradjanak ennek tagjai a jövőben is, de csak azon feltétel alatt, hogy odahaza, saját házaikban lakjanak, s vagy ők válaszszanak maguknak főnöknőt, vagy a kusztosz és házfőnök által kijelölt gyóntatóatyjuk nevezzen ki valakit közülök, aki azután a kitöltött próbaév leteltével az újoncznőket is felveszi a harmadik rendbe.

Ezen, a belépést tilalmazó határozatoktól csak a legritkább esetben térnek el szerzeteseink. Mindössze egy esetet tudunk, amikor ez megtörtént, t. i. az 1542-ki Váradon megtartott káptalani ülésen, a midőn kivételesen, a medgyesi plébános, bíró és polgárság kérésére megengedik, hogy egy leány az odaváló harmadrendű nővérek kolostorába mint újoncz felvétessék.³⁾

Egyébként a szerzeteseknek az említetteken kívül még más okaik is lehettek arra, hogy a harmadik rend női tagjainak számát csökkenteni igyekezzenek. Talán nem voltak a házaikban uralkodó szellemmel megelégedve, talán a világiakkal való szabadabb érintkezés nem találkozott tetszésükkel, de az sem lehetetlen, hogy egyes oly visszaéléseknek jöttek nyomára, amelyek miatt szabadulni óhajtottak a vezetés és ellenőrzéssel együtt járó felelősségtől.

Annyi bizonyos, hogy elég különös szabályokat állapítottak meg reájuk nézve az 1533-ki gyulai tartománygyűlésen. Határozatba ment, hogy a harmadrendű nővérek a jövőben ne mehessenek házról-házra kéregetni, hanem legfeljebb csak közeli rokonaiktól, vagy az irántuk jóindulattal viseltető nemesektől kérjenek alamizsnát. Ha ezt a rendszabályt nem lennének hajlandók megtartani, a szerzetesek felmentve érzik magukat azon kötelességtől, hogy felőlük gondoskodjanak. Kimondották továbbá, hogy a B. Szűznek fából készült szobrait, amelyeket a nővérek sok ékességgel szoktak feldisznítani, el kell lakásaikból távolítani, s nem szabad nekik megengedni, hogy ilyen szobrokat és képeket szerezzenek maguknak, nehogy — így hangzik a tilalom megokolása — a világi egyének az ezen

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1533.

²⁾ Münchener kodex. Acta capituli 1539.

³⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1542.

szobrok előtt végzendő ájtatosság ürügye alatt ki- és bejár-
 janak hozzájuk, minthogy ebből már nem egyszer visszaélés
 keletkezett. Ugy szintén szigorúan megtiltják nekik azt is, hogy
 írni tanuljanak, vagy akármelyik nemen lévő világi egyéneket
 tanítsanak az írásra, mert ha ezt teszik, a szerzetesek egyál-
 taljában nem fognak a jövőben velük törődni. Ezen rend-
 szabályok megtartását oly szigorúan megkövetelték tőlük, hogy
 ezek alól még a kusztosz vagy házfőnök sem adhatott fel-
 mentvényt.¹⁾

Mint mondtuk, maguknak a szerzeteseknek sem volt
 megengedve a harmadrendű nővérek lakását felkeresni. Aki
 ezen tilalmat megszegte, kivéve a nővérek gyóntató atyját, mi-
 dőn ez pl. a végső szentségek feladása végett hivatott hozzájuk,
 a konstitúciók szerint kenyéren és vizen tartozott bűjtöl-
 ni. Az 1539-ki budai káptalan pedig ezt a büntetést háromnapi
 börtönnel szigorította, tekintet nélkül arra, hogy kusztosz, ház-
 főnök vagy egyszerű szerzetes szegte-e meg a szabályt.²⁾

Amint tilalmas volt szerzeteseinkre nézve a nőkkel való
 társalgás, éppen úgy nem volt szabad nekik valakivel koma-
 ságot tartani. Az 1539-ki káptalan pedig még azt is megkívánja,
 hogy a testvérek közül senki se lépjen a világiakkal az úgy-
 nevezett lélekbeli atyai, anyai, testvéri vagy nővéri rokon-
 ságba. Aki ezt még is megteszi, a kusztoszok által tiltassék
 le erről, s ha ez nem használna, minden egyes esetben három
 napi börtönbüntetéssel sújtsassék.³⁾

Az egymást az egyik kusztódiából, kolostorból a másikba
 kísérő szerzetestársak, bizonyos mértékben felelősek voltak
 egymás viselkedéseért.

Ha valakit büntetésül küldöttek előljárói egy más helyre,
 az őt kísérő testvér bejelentette az illető házfőnökének az át-
 helyezés okát. Sőt ha az ily módon megbüntetett rendtag
 veszedelmes természetű, verekedő kedvű egyéniség volt, ezt is
 köteles volt azonnal közölni a házbelleikkel, hogy kellő módon
 óvakodhassanak tőle.

Az egymást kísérő utitársak, visszatérésük után tartoz-
 tak az útközben netalán tapasztalt kihágásokról jelentést tenni.
 Miután a szerzetesek útközben is csak egymásnál végezhettek
 rendes körülmények között gyónásukat, így könnyen megtör-
 ténhetett, hogy az utitárs kétféle úton is tudomást szerzett a
 másik bűnéről vagy hibájáról, t. i. saját tapasztalata után és

¹⁾ Gyöngvösi kodex. Acta capituli 1533.

²⁾ Münchener kodex. Acta capituli 1539.

³⁾ U. ott. Acta capituli 1539.

a gyónás révén. Az ily esetben is köteles volt az illető társának viselkedése felől nyilatkozni, ha pl. erre előjárósága őt a szent engedelmességre való hivatkozással felszólította. Ha pedig ezt tenni elmulasztotta, a házfőnök, mihelyt a dologról valami más úton értesült, az engedetlenség és titkolódzás miatt őt néhány korbácsütésre ítélte. Viszont, ha az utitársak nem a házfőnöknek, hanem másvalakinek a zárdában, mondták el ilyen tapasztalataikat, vagy ha roszakaratból ráfogásokkal és rágalmakkal éltek egymással szemben, a bűnös kenyéren és vizen töltendő bőjttel fenyítettett, a társa jóhírnevén ejtett sérelem miatt.

Különben nem valami sokat utazgathattak szerzeteseink, kivált a maguk kedvteléséből. Eltekintve attól, hogy a kocsizás, valamint a lovaglás nem volt nekik megengedve, s így a hosszab út megtevése sok idővel és fáradsággal járt reájuk nézve, még előjáróik különös engedélyére is szükségük volt ahhoz, hogy útra kelhessenek.

Az alamiznaszedés céljából tett rövidebb kirándulásokban, a rendtagok legnagyobb része bejárta a közeleső falvakat. Ezen kívül voltak még egyéb, hivatalból köteles útjaik is, mint a tartományfőnöké, a kusztoszok kusztosza kíséretében, minden három évben Olaszországba az általános rendi gyűlésre, a kusztoszoké, diffinitoroké, diskrétusoké s egyéb erre jogosultaké a háromévenként megtartatni szokott tartománygyűlésekre stb.

Magáncélból hosszabb útra csak ájtatoskodási szándékból szánják el magukat. Így az egyik paternek a tartományfőnök a káptalan beleegyezésével megengedi, hogy Assisit s a sz. Ferencz által lakta többi helyeket meglátogathassa.¹⁾ Egy másik Kapisztrán János sírjához zárandokol.²⁾

Az egyik Olaszországba készülő szerzetest társa ily módon látja el jótanácsokkal: jól ismervén az olasz utat, felirhatom számodra az ott található szálló helyeket is. Lásd el magadat jól minden szükséges dologgal, de különösen lábbelivel. Botra nem lesz szükséged az úton, de annál inkább egy jó minőségű palaczkra.³⁾

A már megtett olaszországi utazásról így számol be egy másik. Sok fáradság és nagy veszedelmek után tegnap szerencsén megérkeztünk. Hogy mi mindenem mentünk keresztül, úgy a szárazföldön mint a tengeren, azt hosszas lenne most elmondani, de meg a papiros is kevés lenne hozzá. Hétszer

¹⁾ Levelezőkönyv 129.

²⁾ U. ott 130.

³⁾ U. ott 29.

forogtunk halálos veszedelemben, de az Úr Isten mindannyiszor megmentett bennünket. Némely esetben valósággal csoda-módon. Most elkerültük a ti kusztódiátokat, miután azt tanácsolták, hogy inkább a biztosabb zalai utat választjuk. E sorok kézbesítője által egy csomó igen szép és elsőrendű minőségű papírost küldök számodra, és egy csinos, éles ollót, aminőt kívántál. Holnap Szántó felé indulunk, ahol egy napot pihenünk, s aztán Kassa felé igyekszünk. A legmelegebben figyelmedbe ajánljuk utitársul mellénk adott testvérünket, aki igazán hiven és reánk nézve vigasztaló hatással osztotta meg a hosszú út fáradalmait és veszélyeit velünk. Méltányos volna, legalább a közeledő télre, ellátni őt élelmiszerekkel.¹⁾

Talán éppen ezekre vonatkozólag írja a tartományfőnök valamelyik rendtársának: utasaink szerencsésen megérkeztek Palotára Olaszországból. A tengeren nagy szerencsétlenség érte őket, mert kalózok kezeibe kerültek, akik kegyetlenül megkínzták őket. Csak az Úr Jézus különös kegyelme mentette meg őket az örökös fogságtól.²⁾

Rövidebb utakra — de mindig valamelyik társuk kíséretében — a legkülönfélébb okokból kapnak engedélyt felebbvalóiktól. Elmennek szülőiket meglátogatni, beteg édes anyjukat meglátogatni stb. Ha valaki szülőföldjén kívánta első miséjét végezni, az ellen sem volt az előljárásnak kifogása. Egy József nevű ujmisés pl. az erdélyi kusztodiából a bányáiába utazik, hogy Szőlősen mutathassa be első sz. miséjét. Egy másik Pestről Esztergomba kívánczik, szórakozás és üdülés czéljából.³⁾

Mindenesetre a ritkaságok közé tartozik az az ok, amely miatt a tartományfőnök egy alkalommal az egyik szerzetest útra küldi. Ezt ugyanis áthelyezték előbbeni helyéről egy más kusztodiába. Nem sokkal rá, hogy állomásától megvált, az oda-való emberek, papok és nép egyaránt, rémes dolgokat kezdtek suttogni eltűnése felől: hogy nem is helyezték őt át, hanem szerzetestársai ölték meg s holttestét a Dunába dobták. Ez a hír, minden felvilágosítás daczára, oly sokáig, oly erősen tartotta magát, hogy a provinciális végre kénytelen volt meghagyni az illetőnek, hogy utazzék azokra a helyekre, ahol ez a kósza hír hívőkre talált, és mutassa meg magát a felültetett lakosságnak.⁴⁾

A betegeknek nemcsak megengedik a fürdőbe való

¹⁾ Levelezőkönyv 34.

²⁾ U. ott 40.

³⁾ U. ott 130—133.

⁴⁾ U. ott 126.

utazást, hanem sokszor maguk az előljárók küldik őket, orvostatásuk céljából oda.

A konstituczióknak külön intézkedéseik voltak a betegek ápolására vonatkozólag. A tartományfőnök, úgyszintén a kusztozok is kiváló gondot tartoztak fordítani a betegek ellátására. Élelmezésüket a házfőnök szabta meg, a betegápoló testvérrel egyetértve, különösen arra kellett ügyelniök, hogy a beteg felesleges mennyiségű, vagy ártalmas ételeket ne kapjon.

A konstitucziók megkivánták a házfőnököktől, hogy hitelt adjanak a magukat betegeknek jelentőknek, és emberségesen bánjanak velük, kivált az öregebbekkel.

Ha a betegek ápolása, kiszolgálása körül valami mulasztás történt, a házfőnök megbüntette a betegápoló testvért. Ha pedig a kusztosz, vagy házfőnök követett el mulasztást a köteles ellenőrzés körül, akkor a tartományfőnök vonta őket számadásra. A vizitátoroknak tüzetesen tudakozódniok kellett minden kolostorban az iránt, hogy nincs-e e tekintetben panasza ok.¹⁾

Az erkölcsök durvaságát mi sem jellemezhetné inkább, mint az 1537-ki káptalan azon való feljajdulása, hogy a szegény betegek iránt a legtöbbször kegyetlen bánásmódot tanúsítanak ápolóik.²⁾ Az ily lelketlenség kétségkívül csak ott történhetett meg, ahol a házfőnök maga is megfélemedezett kötelességéről, és nem nézett eléggé utánna, mi történik a betegszobákban.

Igy ítélte meg a dolgot az 1542-ki tartománygyűlés is, amidőn Hartyáni Ferencz házfőnököt hivatalától elmozdította, és a betegek ápolása körül tanúsított nagymérvű hanyagsága miatt, egyszersmindenkorra képtelennek mondotta őt a quar-diánságra.³⁾

Ott, ahol a kolostor fejében meg volt a kötelességtudás, e tekintetben nem fordulhatott elő visszaélés, vagy ha előfordult is, azonnal megtörtént a megtorló intézkedés. Hisz egy beteg ember beteges vágyakozását nem lehet gyengédebb módon visszatartatni, mint azt a tartományfőnök egyik levelében teszi. Te más zárdába kívánczol — írja a levélben, — de én abban a meggyőződésben vagyok, hogy egyik hely sem lenne reád nézve kellemesebb, mint ahol most vagy. Akármelyik kolostorba helyeznélek is át, nem remélhetnéd, hogy a társak súlyos bajokban nagyobb szeretettel, több elnézéssel fognak irántad visel-

¹⁾ Münchener kodex. Infirmi.

²⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1537.

³⁾ U. ott. Acta capituli, 1537.

tetni, amikor még az egészségesek is öldösi egymást. Gondolkoztam felette, hogy mikép tehetnék eleget kívánságodnak, és egyenkint elszámoltam magamban az egyes zárdákat, de ime erre az eredményre jutottam: az egyik helyen az ünnepi hitszónokot kegyetlenül elverte és megsebesítette egyik szerzetes társa, a másikon ugyancsak a hitszónokot egy világi ember késelte meg, a harmadikban iszonyú pestis dühöng, s a többiek is mind telve vannak veszedelmekkel.¹⁾

Ellenben, ha a beteg kívánságát indokoltnak találták az előljárók, vagy ha maguk az orvosok ajánlották neki a levegő változtatást, vagy fürdő használatot, soha a legcsekélyebb akadályt sem gördítenek útjába; sőt ha maga nem akart volna útra kelni, a szent engedelmességre való hivatkozással kényszerítik rá, hogy egészségéről gondoskodjék. Így küldik az egyiket a budai konventbe, hogy orvosoltassa magát. Hasonló parancsot kap egy másik Esztergomban, akinek a keze volt megsértve, úgyszintén két szembajos is. Némelyeket a Várad melletti sz. László-fürdőbe küldenek előljáróik. Az egyik beteg haza kívánczván, társat rendelnek melléje, s így bocsátják útnak.²⁾

IX.

Eltekintve ezektől a néhanapján megejtett hivatalos és magán utazásoktól, szerzeteseink rendszerint odahaza tartózkodnak kolostoraikban, imával, gyóntatással és prédikálással töltvén idejüket. Ilyenkor egyhangú életmódjukba legfeljebb csak az egyes ünnepek hoztak némi változatosságot.

Karácsony bőjtjén, este 10 órakor, a sekrestyés által adott csengetyűjelre mindannyian felkeltek, és a már megelőzőleg befűtött ebédlőbe vonultak, a breviárium elmondása végett. Ennek végeztével valamennyivel elvégezték gyónásukat, s így készültek elő az áldozárok a sz. misére, a felnemszentelt rendtársak pedig az áldozásra. Karácsony másodünnepén, sz. István napján, a házfőnök, ősrégi szokás szerint, kiküldötte őket a városba, vagy faluba, alamizsnát kéregetni.

Farsang utolsó napjaival megkezdődött náluk a nagybőjti időszak. Előtte való pénteken vagy szombaton a házfőnök meghagyta a fiatalabb áldozároknak, növendékeknek és laikus testvéreknek, hogy készüljenek a vasárnap este régebbi idő óta megtartani szokott pásztorjátékra. Ezt követte, ősrégi szokás szerint, a vacsora. Előbb azonban figyelmeztette a quardián a

¹⁾ Levelezőkönyv 44.

²⁾ U. ott 180—185.

mulatozókat, hogy mértékletesek legyenek a borivásban, nehogy botrányok történjenek és a másnap reggeli isteni tisztelet valamely részében elhagyassék. Hamvazó szerdán az étteremben elkezdették magyarázni az evangéliumokat és sz. leckeiket, s ez tartott az egész nagybőjtön át. Ugyancsak ez idő alatt mindennap egy órát fordítottak az elmélkedésre és hétfőn, szerdán és pénteken megostorozták magukat, éppen úgy, mint a mindenszentek napjától karácsonyig terjedő időszakban.

Husvét hétfőjén, ősi szokás szerint, tojást kéregetni mentek a szerzetesek.

A husvét utáni negyedik vasárnapra következő hétfőn kezdődtek a három napon át tartó keresztjáró napok. Ezek alatt miséjüket feketében végezték és böjtöltek, sőt ha módjukban állott, folytatták a böjtölést egészen pünkösd ünnepéig.¹⁾

A szerzetestársak egymáshoz való viszonya ott bent a zárdai életben, alig hagy hátra valami kívánni valót. Nem csak ajkaikon hordozzák a testvér elnevezését, hanem igazi benső szeretettel is viseltetnek egymás iránt.

Az előjáróktól nem csupán a konstitúciók követelték meg, hogy a rendtársakkal szeretettel és a kellő szelidséggel bánjanak, hanem saját felelősségük tudata s azon körülmény is, hogy a legutolsó szerzetesnek is jogában állott a magára nézve sérelmesnek vélt bánásmód miatt panaszt emelni és orvoslást kérni. Hogy azután akadtak köztük olyanok, akik alkalomadtán kellő ok nélkül is méltánytalanságról, vagy igazságtalanságról panaszkodtak felebbvalóikkal szemben, azon nem lehet megütközni. A sokféle természetű, vérmérsékletű, hajlamú embert nem lehetett egyformán kielégíteni s nem lehetett mindenkinek mindig kedvére tenni.

De még ilyen panaszra is kevésre akadunk leveleikben. Az egyik pl. nincs megelégedve állomásával s kifakad, hogy az előjárók ügylészik azért küldték oly elhagyott helyre, mert kevesebbet törődnek életével, mint az oktan állatával.²⁾ A másik meg arra kéri a vizitátort, hogy tartson vizsgálatot az ő ügyében, ha a kusztódiát felkeresi, mert neki sejtelmé sincs felőle, mi okból tette le a házfönökségről őt a tartományfőnök. Az illető város bírása nem panaszolta őt be, legalább előtte úgy nyilatkozott. Hanem valószínűleg szerzetestársai vádolták be hamisan. Különben a jövő káptalanon úgy is szóba fog jönni ez a dolog, s ha Isten engedi, majd ő is jelen lesz a tanácskozáson.³⁾

¹⁾ Münchener kodex. Memoriale agendorum circa divinum officium.

²⁾ Levelezőkönyv 42.

³⁾ U. ott 24.

Elénken világítja meg a szerzetestársak egymáshoz való viszonyát az 1552-ki váradi káptalan egyik tilalma, amely felállítja szabályul, hogy a rendtársaknak nem szabad egymásnak pénzért eladniok sem ruhaneműeket, sem borotvához való tokot, sem pedig megfizettetniök a könyvkötést, vagy más hasonló dolgot, hanem tegyék meg mindezt ingyen, egymás iránt való szeretetből. Aki pedig ezen tilalmat megszegi, az három napig kenyéren és vizen tartozik böjtölni.¹⁾

Apróbb ajándékokkal többször kedveskednek egymásnak szerzeteseink. Ime itt küldök számodra — írja az egyik — egy hegyes késecskét, amelyet tavaly hoztam Zakóczáról.²⁾ Péter testvér — olvassuk más helyen — egy Olaszországból hozott jó ollóval és egy szép kis fésűvel ajándékozott meg; ha szükséged volna rá, írd meg, majd elküldöm.³⁾ Küld el, kérlek, — írja egy harmadik — sz. Ambrus munkáját, miután most nagy szükségem volna rá. Ajándékul most mit sem küldhetek.⁴⁾

Eredeti módon mentegeti magát az egyik szerzetes, aki szintén nem tudott mit küldeni barátjának. Ide helyezve — olvassuk levelében — a tövis, bógáncs és sziklameredélyek hazájába, mint igazi remetének egyebünk sincs a nyomorúságnál. Időnket is azzal töltjük, amivel az anachoréták: imádkozunk és szolgálunk Istennek. Ha én most rothadt almát vagy körtét küldenék ajándékul neked, az úton még inkább megromlanának. Kiváló szeretetem jeléül tehát másvalamit küldök: az üres holdat.⁵⁾

Nem éreketlen a következő levél sem: az általad küldött nyulat, kappant, foglyot és egyéb szárnyasokat örömmel vettem. Habár, megvallom az igazat, nem igen szoktam ilyen tápláló eledelokkal élni, nem azon okból, mintha izlésem durva, parasztos lenne, hanem mivel úgy tanultam, hogy minél vastagabb a test, annál lomhább a lélek. Már pedig ki ne tudná, hogy az ily ételek erősen hízlalják az embert. Ha tehát szeretsz, máskor gyengébb minőségű ajándékokskákkal lepj meg, úgymint dinnyével, szilvával, baraczkkal, almával, körtével, szőlővel, fügével. Ezekből legalább egyuttal jobb is leszek.⁶⁾

Ha néha több ideig elmarad a várt tudósítás, levél, tréfálgató szeretettel korholják egymást. Talán bizony köszvény

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1552.

²⁾ Levelezőkönyv 89.

³⁾ U. ott 22.

⁴⁾ U. ott 36.

⁵⁾ U. ott 54b.

⁶⁾ U. ott 85.

esett a kezébe — olvassuk egy ily levélben, — hogy oly sokáig nem hallatsz magadról. Hivass orvost, és gyógykezeltesd magad. Ha pedig egyáltalában nem lehet gyógyítani bajodat. végezd el a lábaddal azt, amire a kezéd nem használható. Vagy talán kiszáradt a tintád s azon a vidéken végképpen elfogyott a papiros? ¹⁾

De még a vidám enyelgés e hangjában sem nyilatkozik meg oly erősen a szeretet, mint amikor az egyik testvér megosztja a másiknak baját, bánatát, aggodalmait. Ime erre egy példa. A lámpát és könyvet, — írja az egyik szerzetes — amelyet küldöttél, a pesti házfőnök nagyszombaton meghozta. Jóakaratód, mely abban nyilvánul, még sokkal becsebb előtttem, mint az ajándék maga. Már régebben írtam volna, de ebben a zavarteljes időben haza kellett kísérnem szülőimemet. János testvérünket nagy szerencsétlenség érte. Édesanyját megszállotta a gonoszlélek. Már több zárdába elvitte őt olyan szerzetesekhez, akik ördögűzéssel foglalkoznak, de eddig még nem talált olyanra, aki segíteni tudott volna rajta. Több mint 100 frtot kiadott már e célra. Erején felül fáradozik szegény, de azért nem zúgolódik az Isten ellen. sőt hálát ad neki, hogy bölcsességének tetszett őt így meglátogatnia. Szólítsd fel kérlek te is szerzetestársaidat, hogy imádkozzanak a szegény szerencsétlenért s könyörögjenek örök boldogságáért. ²⁾

A rend tagjait átható ezen kölcsönös szeretet, amely nem annyira a személyes rokonszenvből fakadt, mint inkább az Isten iránt való forró szeretetből eredt, csak az indulat hevében szenvedett itt-ott nagyobb sérelmet. Hanem aki elhagyta magát így a harag által ragadtatni, az azután meg is bűnhődött hevességeért.

Ha valamelyik szerzetes fenyegető szavakkal illette társát. a tartományfőnök vagy kusztosz egy hónapra megtiltotta neki a csuklya viselését; ha pedig kezét emelt rá, vagy kezébe kapott valamit, hogy azzal megüsse, három hónapon keresztül nem volt szabad csuklyáját viselnie.

Aki szerzetestársát megütötte, egy éven át szenvedte a fentebbi büntetést, ha az ütés nem volt valami erős. Ellenkező esetben, vagy ha az ütéshez követ vagy más ily tárgyat használt, vagy pedig kését vette elő, az okozott sérülés nagyságához mérten, rövidebb vagy hosszabb ideig tartó börtön-büntetéssel sújtatott.

Aki akár szerzetestársát, akár pedig valamely világi

¹⁾ Levelezőköny 54.

²⁾ U. ott 17.

egyént súlyosan megsebesített, vagy megcsönkített, vagy megölt, örökös börtönnel büntettetett. Szintúgy az is, aki ilyesmiben közreműködött. Sőt még ezen felül hetenkint négyszer még kenyéren és vizen is bőjtölt és egyik szerzetestársa által megostoroztatott.

Aki valamelyik előljáró ellen összeesküvést forralt, vagy lázadást szított, három napi börtönt kapott és a tartományfőnök által más kusztdióába helyeztetett át.

Az olyan szerzetes, aki azzal fenyegetődött, hogy kilép a tartományból, ha előljárói őt más kusztdióába küldik, megfosztotta magát annak a lehetőségétől, hogy valamely hivatalt bizzanak reá. Ha pedig erre amúgy sem lett volna alkalmas, megkorbácsolták és kizárták a társak közösségéből.

Aki valamelyik kolostor lakóinak gyalázása által szerzetestársai közül valakit arra akart rá venni, hogy kiválják a tartomány kötelékéből, a kusztoz ítélete szerint való börtönbüntetéssel sújtatott.

Még az sem került el a büntetést, aki szerzetestársát vagy akár valamelyik világit, gyalázó szavakkal illette; az ilyen az ebédlőben a földön ülve költötte el a kenyeret és vizet, a mit a rendes ebéd helyett kapott, és ha még ez sem használt, néhány korbácsütéssel súlyosbították büntetését.

Aki ilyen és hasonló vétségekkel, oly sokszor és oly súlyosan sértette meg az egymás iránt tartozó testvéri szeretetet, hogy javulása iránt egyáltalában nem lehetett reményt táplálni, azt vagy örökös börtönre vetették, vagy pedig kizárták a tartományból.¹⁾

Arra is féltékeny gonddal ügyelnek a konstitucziók, hogy sem az egyesek, sem pedig az egész szerzet jó hírneve ne szenvedjen könnyelmű fecsegés vagy roszakaratú híresztelés által. Így pl. nem volt szabad a tartományon kívül állókkal közölni, ki miért lett hivatalától megfosztva, annál kevésbé olyan dolgot elárulni, ami az egész szerzetre árnyat vetett volna. Ha valaki megtette ezt, minden jogaitól megfosztatott és esetleg még arra is ítéltetett, hogy társai közt a földön ülve étkezzék.

Aki arra vetemedett, hogy a fejedelemnek, vagy előljáróinak pecsétjét, okiratait, leveleit meghamisította vagy feltörte, továbbításukat megakadályozta, vagy pedig ilyesmire valakit felbújtott, ipso facto elvesztette minden, a szerzet szabályai szerint őt megillető jogát.

Aki pedig a gyónásból valamit elárult, haladéktalanul a

¹⁾ Müncheni kodex

börtönbe került. Így járt az is, aki börtönre ítélt társát onnan kiszabadította.

Mint látjuk, szerzeteseink minden súlyosabb vétségre a börtönbüntetést alkalmazták. Hogy azonban valakire ezt a büntetést szabják, a véteknek, amelyet elkövetett, igazán főbénjárónak, és minden kétséget eloszlató módon bebizonyítotttnak kellett lennie.

Aki börtönbüntetéssel sújtatott, egyuttal jogainak gyakorlásától is megfosztatott, úgyannyira, hogy ha büntetését kiállotta is, e jogok gyakorlása mindaddig fel volt reá nézve függesztve, míg e tekintetben az előjáróság másképp nem határozott.

Ha valaki olyan vétket követett el, amelyre börtönbüntetés volt kiszabva, nem csak közvetlen felelőse, hanem akármelyik kusztosz vagy házfőnök is elfogathatta a zárda tanácsosainak meghallgatásával, de erről azután késedelem nélkül tartozott jelentést tenni a tartományfőnöknek, és ennek további utasításait követni.

Akit börtönbe küldtek, attól előbb elvették a csuklyáját és övét, hogy így szerzetesi jellegéből mintegy kivetkőztessék őt.

A konstitúciók megkívánják, hogy a tartomány minden zárdájában legyenek jó börtönök. A jóság alatt — mint a magyarázatból olvassuk — azt értették, hogy a foglyoknak ugyan ne legyen módjuk a szökésre, de azért embertelen gyötreléseket se kelljen a zárkában elszenvedniük.

A szerzeteseinkre nézve fennálló egyéb tilalmak közül felemlíthetjük még azokat, amelyek az orvoslásra vonatkoztak. A konstitúciók értelmében, kivált világi egyének számára, nem készíthettek gyógyszereket, előjáróik engedélye nélkül. Ugyszintén nem volt szabad a szembetegeket gyógykezelniük, a betegeknek hajtószereket adniuk, sebeket, kelevényeket orvosolniuk. Legfeljebb azt tehették meg, hogy ha valaki tőlük tanácsot kért, felvilágosították őt egyes gyógyfűvek hatása felől, de még ebben is kellő óvatossággal kellett eljárniuk.¹⁾

Amennyire az általuk hozott rendszabályokból és káptalani határozatokból megítélhetjük, különösen két dologban találkozunk köztük visszaeső bűnösök: a mértékletlenségben és a hazudozásban. Az ilyenekkel rövid úton elbántak. Ha hivatalban voltak, a káptalan letette őket, ha pedig nem viseltek tisztséget, kenyéren és vizen töltendő bőjtire ítéltettek, sőt ismétlődés esetén meg is korbácsolták őket. Megjegyzi azonban a konstitúciók összeírója, hogy az, akinek kissé nehezen forog a nyelve, az még nem tekinthető részegnek, hanem mikor

¹⁾ Müncheneri kodex.

valaki annyi bort iszik, hogy elveszti eszének használatát, vagy úgy viselkedik, hogy másoknak botrányára szolgál.

Hogy azonban még ezek a gyengeségek is csak kivételesen fordultak elő náluk, mutatja azon körülmény, hogy azon egész idő alatt, amelyről adataink szólnak, csak egyetlen egy esetet találunk, midőn a káptalan szükségesnek tartotta az előírt büntetés alkalmazását. Ez 1531-ben történt, midőn a Váradon ülésező tartománygyűlés, Gyulai János pataki házfőnököt, részegeskedése miatt letette hivataláról.¹⁾

Egyéb vétségek megfenyítésére alig akadunk azon kívül, hogy Csáti Dömötörre kimondja az 1531-ki káptalan, hogy nem lehet sem kusztosz, sem házfőnök, kegyetlen bánásmódja miatt.²⁾ És hogy az 1531-ki káptalan Selyei Miklóst javíthatlan erkölcesi miatt megfosztja szerzetesi öltönyétől és kizárja a rend kebeléből.³⁾

Csak évekkel később, 1579-ben találkozunk oly tilalommal, amely mutatja, hogy helylyel-közzel egyéb roszra való hajlandóság is győzedelmeskedett, a szerzetesi szellem által kellően át nem hatott emberekben. Ha valaki a szerzetesek közül — olvassuk az ez évben megtartott szakolczai káptalan határozatai közt — társainak czelláját titokban kinyitja, és onnan valamit ellop, a lopott tárgyat fonálra kötve nyakába kell akasztani, hogy így álljon társai előtt az étteremben, az ebéd ideje alatt.⁴⁾

Szomorú jelenség azonban, hogy bár szerzeteseink általában minden tekintetben hivatásuk magaslatán állanak, és sem erkölcsi tisztasága, sem önfeláldozó tevékenységük nem enged a szerzetesi fegyelem meglazulására következtetni, ebben az időben már nem ritkán akadnak köztük olyanok, akik nem törődve fogadalmaikkal, a rendet hűtlenül elhagyják.

Különösen leveleikben foglalkoznak többet az aposztaták ügyeivel. Kérlek — írja az egyik szerzetes ismeretlen rendtársához — legyetek rajta, amennyire csak töletek telik, hogy szerzetes testvérünk visszatérjen az akolba. Szegény szülei már majdnem kisírnák szemeiket miatta; ők is a legmelegebben kérnek, kövess el mindent visszatérésére.⁵⁾ Egy másik ily szökevényre egy hónapi elzárást szabnak büntetésül.⁶⁾ A harminczas években a tartományfőnök megbizza az egyik atyát, hogy a provincia összes aposztata szerzeteseit nyilvános kiközö-

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1531.

²⁾ U. ott.

³⁾ U. ott.

⁴⁾ U. ott. Acta capituli 1579.

⁵⁾ Levelezőkönyv 16.

⁶⁾ U. ott. 39.

sítéssel sújtsa, s amennyiben lehetséges, a világi hatalom közreműködésével fogdossa őket össze, börtönöztesse be és mindaddig tartsa letartóztatva, amig nem mutatkoznak hajlandóknak a szerzetesi szabályok megtartására.¹⁾

1534. márczius 3-án a tartományfőnök tudomására hozza az apostoli szentszék követének, hogy az egyik székely származású szerzetes, mialatt Erdélyben quardiánkodott, nemcsak a reá bízott zárda javait tékozolta el, hanem megfélemlítve fogadalmáról s lelkének üdvösségéről, azon mesterkedett, hogy a milkoviai püspökséget a moldvai szizmatikus vajdától megkapja. Kéri tehát a nuncziust, tegye meg a szentszéknél a szükséges lépéseket, hogy az illető a pápai megerősítést el ne nyerje, miután ebből csak rossz származhatnék. az adott rossz példa és az okozott botrányok miatt.²⁾

Az aposztatákat — ilyenekül tekintettek mindazok, akik felebbvalóik engedélye nélkül, szerzetesi öltönyben vagy világi ruházatban, kíséző társal vagy magányosan jártak-keltek a tartomány határain belül vagy kívül — bármelyik kusztosznak és házfőnöknek jogában állott elfogatni és börtönre vettetni. Ez a rendszabály csak arra szolgált, hogy az ily szökevény barát ne kóborolhasson szerzetestársainak szemeláttára és szégyenére, s a hívek botrányára egyik községből a másikba. Mert másrésről a szerzesek nem mulasztották el az önmagukról megfélemlítő és kötelességszegő testvéreket szeretetteljes módon is figyelmeztetni, kérni, hogy megbánva könnyelmű lépésüket, térjenek vissza fogadalmaik teljesítéséhez. Habár példádál — írja az egyik kusztosz az ilyen aposztatának — nemcsak magadnak ártottál, hanem másokat is megbotrányoztattál, mindazonáltal az Isten nem fogja tőled megtagadni a megbánás könnyeit, és mi sem fogunk vonakodni téged visszafogadni. Jöjj tehát egész biztonsággal ebbe a zárdába, jöjj társaid körébe; tőlem nemcsak nincs mit tartanod, hanem még a tartományfőnöknel is mindent el fogok követni érdekedben. Ismételten kérlek, ne késedelmeskedjél, és ha ide nem jöhetnél, nyiss be valamelyik más közel eső kolostorba.³⁾

A konstitucziók szerint, köteles is volt az előljáróság az ily bűnbánó szökevényt visszafogadni. Ügylátszik azonban, hogy szerzeteseink csak abban az esetben tartották magukat ehhez a szabályhoz, ha alapos reményt tápláltak az illető javulási szándéka felől. Ellenkező esetben egyszerűen megtagadták

¹⁾ Levelezőkönyv. 200.

²⁾ U. ott. 200.

³⁾ U. ott. 67b.

visszavételét. Így tett pl. az 1535-ki gyöngyösi káptalan, kimondván, hogy Toroczkói Jakabot nem kell visszafogadni, miután nincs remény javulására.¹⁾ Hasonló határozatot hozott a berényi káptalan 1537-ben Bodoni Mihályra vonatkozólag, azzal az indokolással, hogy teljesen meg van romolva.²⁾

Ezen aposztaziák egy részének sajnálatos okát, már nem csupán az emberi gyarlóság rosztoraló hajlandóságában, a könnyelműségben, vagy a fegyelmet elviselni nem tudó szellemben kell keresnünk, hanem más egyébben is.

Több jel arra mutat, hogy a terjedő protestantizmus ebben az időben már ami szerzeteseink kolostoraiba is behatolt.

Az Oláh-féle egyházlátogatási jelentésekből tudjuk, hogy a főesperesek 1559 és 1560-ban már nem egy szerzetest találtak a lutheranizmus szolgálatában. Sőt éppen ezek voltak az új vallás legbuzgóbb terjesztői s a katolikus egyház legkérlelhetlenebb ellenségei.³⁾

Nem lehet ugyan kimutatni, hogy ezek éppen ami szerzeteseink köréből kerültek ki; de másrésről vannak tudósításaink arra nézve, hogy az Üdvözítőről nevezett tartomány szerzetesei közül is többen felcsaptak az új vallás terjesztőivé, még pedig mindjárt a reformáció kezdetén, a harminczas évek elején.

Bertalanffy Pál jezsuitaatyja szerzetének évkönyvei után beszéli, »hogy a pataki francziskánusok közül is hitehagyottakká és az új tévelygés követőivé lettek némelyek, kik a klostrot elhagyták. Midőn Perényi ezt látta, azokat, akiket még ott talált a barátok közül, kiűzte s javaikat, házukat a kálvinistáknak adta.«⁴⁾ Sőt a reformáció történetírói mind megegyeznek abban, hogy Kopácsi István, Sztáray Mihály és Siklósi Mihály »a magyar föld legelső reformátorai« mind a ferenczrendiek soraiból pártoltak át az új valláshoz. Kopácsit és Sztárait meg éppen megteszik — felváltva hol az egyiket, hol a másikat — a legutolsó pataki quardiánnak.⁵⁾

A kezeink közt lévő adatokból nem vagyunk képesek ellenőrizni, mennyiben felelnek meg ezen állítások az igazságnak. Egy más alkalommal talán módunkban fog állani, erről a dologról bővebben és részletesebben szólni. Tény az, hogy szerzeteseink 1535-től kezdve már védekeznek a reformáció terjedése ellen.

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1535.

²⁾ U. ott. Acta capituli 1537.

³⁾ Magyar Sion 1891. évfolyam.

⁴⁾ Földváry L., Szegedi Kis István élete. Bpest, 1894. 105 l.

⁵⁾ U. ott. 115. l.

Ha valakire — olvassuk az 1535-ki gyöngyösi káptalan határozatai között — akár előljáró, akár alattvaló — rábizonyosodik, — amitől a Úr Isten őrizzen meg bennünket, — hogy a lutheranizmus tanai által meg van mételvezve, vagy pedig olyasmit hirdet, ami az egyház tanításaival ellenkezik, az illet a kusztosz minden késedelem nélkül börtönöztesse be. Ha egy hónap elteltével bűnbánatot tanusít és tévedéseit visszavonja, kibocsájtható a fogságból. Ellenkező esetben tartassék fogva a tartományfőnök által meghatározandó ideig.

Ugyanily büntetésben részesült, aki lutheránus könyveket tartott magánál, a tartományfőnök előleges engedélye nélkül. Bárkinek szabad azonban olyan munkát olvasgatnia, amelyet katolikus szerzők írtak a tévtanok ellen. Egyuttal elrendelte a tartományfőnök, hogy a káptalan ezen határozatait minden házfőnök azonnal kihirdesse a kolostorokban.¹⁾ Hasonló végzéseket hoznak az 1546-ki és az 1550-ki váradi káptalanokon.²⁾

Tagadhatatlanul, a hitehagyás révén szenvedett veszteségek érintették szerzeteseinket a legfájdalmasabban.

Mig arról volt szó, hogy körülsánczolják magukat a külső ellenség támadásai ellen, hogy megóvják rendjüket a török hódítás pusztításaival szemben, s megmentsek kolostoraikat a kihalástól, addig mindig meg volt az a vigasztaló tudatuk, hogy ha fogynak is számban és erőben, ha éheznek és nyomorognak is, mindezt Isten hatalmas keze megpróbáltatásul méri reájuk.

Most pedig azt kellett látniok, hogy a romlást még saját testvéreik is tetézik, midőn arra vállalkoznak, hogy éppen az előttük legszentebbet támadják meg.

Az isteni Gondviselésbe vetett mélységes bizodalomuk azonban még ekkor sem rendült meg.

Minél keserűbb csalódások, érzékenyebb veszteségek érik őket, annál jobban ragaszkodnak szerzetesi szabályaik szigorú megtartásához. Káptalani határozataikban csak annál jobban sürgetik a szüzesség, engedelmesség és szegénység hármasságát. Annál sürűbben hangoztatják a szeretet szükségességét, az önmegtartóztatás jutalmát, az önfeláldozás édességét.

Más részről felismerik a kor igényeit is. Belátják, hogy a könyv erejével nem vetekehetnek semmiféle hatalom, hogy állandó hódítást csak a tanultság, a szellemi képzettség biztosít. Azért, midőn 1581 tavaszán Gyöngyösön azon tanakodnak, hogy miként lehetne és kellene elpusztult tartományuk romjait

¹⁾ Gyöngyösi kódex. Acta capituli 1535.

²⁾ U. ott. Acta capituli 1546. et 1550.

újból felépíteni, arra az elhatározásra jutnak, hogy a rend kötelekeibe lépő ifjakat tanulmányaik végzése céljából a jezsuiták iskoláiba küldik. Egyuttal kimondják, hogy a jövőben minden egyes zárdának meg legyen a maga könyvtára, a könyvekről mindenhol pontos jegyzék készíttessék, és ezentúl ne legyen szabad a könyveket egyik zárdából a másikba szállítani, nemcsak azon okból, mert az sok fáradságba s nem ritkán tetemes költségbe kerül, hanem még inkább mivel attól lehet tartani, hogy a becses munkák így mihamarabb tönkre tétetnek.¹⁾

Igy védelmezték, erősítették magukat szerzeteseink, a XVI. század második felében.

És csakugyan ez a kettő menti meg őket az enyészettől, a magyar egyház legsiralmasabb idejében: a szigorú szerzetesi szellem s a kor igényeit kielégítő szellemi képzettség.

Meg vagyok róla győződve, hogy ugyanezek fogják jövő fenmaradásukat is biztosítani.

¹⁾ Gyöngyösi kodex. Acta capituli 1581.

MAY C 4 2003			
GAYLORD			PRINTED IN U.S.A.

PRINTED IN U.S.A.

GAYLAMOUNT®
PAMPHLET BINDER
Syracuse, N.Y.
Stockton, Calif.

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES

0039182614

EX
3645
.H8
K6

